T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

RIFAT ILGAZ'IN ÇOCUK EDEBİYATI ESERLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİLİZ ÇALIK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. HULUSİ GEÇGEL

ÇANAKKALE – 2021

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

RIFAT ILGAZ'IN ÇOCUK EDEBİYATI ESERLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİLİZ ÇALIK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. HULUSİ GEÇGEL

ÇANAKKALE – 2021

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Filiz ÇALIK tarafından Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL yönetiminde hazırlanan ve **20/08/2021** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan **"Rıfat Ilgaz'ın Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi"** başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	**İmza** .
Prof. Dr. İsim SOYİSMİ (Danışman)	……
Doç. Dr. İsim SOYİSMİ	……
Dr. Öğr. Üyesi İsim SOYİSMİ	…….

Tez No : 10336805

Tez Savunma Tarihi : 20/08/2021

……

İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

../../20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Filiz ÇALIK
20/08/2021

TEŞEKKÜR

Değerler toplumun düşünce yapısına, yaşayış biçimine, toplum düzenine etki eden ve o toplumun sürekliliğin sağlanması rol oynayan inançlardır. İnsanın olduğu yerde değerler bulunur dolayısıyla değerleri gelecek nesillere taşıyacak olanlar da insanlardır. Bu sebeple değerler küçük yaşlarda bireylere aile aracılığıyla içselleştirilmesi yapılıp daha sonraki dönemlerde okul tarafından planlı bir şekilde değerler aktarılmaktadır. Değer eğitimi sürecinde kullanılan ve etkili olan en önemli materyaller kitaplardır. Bundan dolayı bu araştırmada MEB'in esas aldığı on kök değer çerçevesinde Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu eserlerin değerleri aktarabilirliği tespit edilip değer aktarım sürecinde kullanılabilirliği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen, engin bilgisi, hoşgörülü ve anlayışlı olmasıyla bana her daim yol gösteren ve cesaretlendirici tutumuyla destek veren saygı değer danışman hocam Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL'e, lisans döneminden beri akademik bilgisiyle çalışmalarımda destek veren Dr. Öğretim Üyesi Fatih KANA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım."

Filiz ÇALIK

Çanakkale, Ağustos 2021

ÖZET

RIFAT ILGAZ'IN ÇOCUK EDEBİYATI ESERLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Filiz ÇALIK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL
20.08.2021, 158

Bu araştırmanın amacı Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu eserleri değerler eğitimi açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda bulguların bir araya getirilip değerlendirme sürecinde nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel verilerin çözümlenmesi aşamasında ise betimsel analizden yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Rıfat Ilgaz'ın Çocuk Edebiyatı alanında verdiği 12 çocuk kitabı oluşturmaktadır. Eserlerin içinde yer alan değerler MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından değerler eğitimi kapsamında hazırlanan dokümanda yer alan on kök değer ve bunlarla ilişkili tutum ve davranışlara göre analiz edilmiştir. Kitaplarda bulunan kök değerlerin işlenme sıklığı tespit edilmiş, her kitap için ayrı tablo oluşturularak tespit edilen verilerin değerlendirmesi yapılıp doğrudan alıntılar ile desteklenerek verilmiştir.

Araştırmanın sonucunda yardımseverlik değerinin en çok işlenen değer, öz denetim ve sevgi değerlerinin ise en az işlenen kök değerler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ilgaz'ın incelenen kitapları değerlerin zenginliği bakımından değişkenlik gösterse de aktardıkları değerlere bakıldığında her kitabın belli on kök değerden birini ön plana çıkardığı görülmüştür. İncelenen kitapların, MEB'in öğretim programlarında yer verilmesinde esas aldığı on kök değeri ve ilişkili tutum ve davranışları içermesinden dolayı ders kitaplarında kullanılabilecek, ailelere ve öğretmenlere çocuklara değer kazandırma sürecinde kaynak olabilecek kitaplar olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rıfat Ilgaz, Değer, Değerler Eğitimi, On Kök Değer

ABSTRACT

EVALUATİNG RIFAT ILGAZ'S BOOKS FOR CHILDREN IN TERMS OF VALUES EDUCATION

Filiz ÇALIK

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Education Science

Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL

20.08.2021, 158

The purpose of this study is to examine and evaluate the books Rıfat Ilgaz has written for children, in terms of values education. Document Analysis, a type of Qualitative Research Method, is used to review these books and the qualitative data is further analyzed using Descriptive Analysis Techniques. The twelve books Rıfat Ilgaz has written specifically for children constitute the subject material of this study. The moral values covered within these books, are weighed in the light of the ten core values determined by the Board of Education of the Ministry of National Education and the relevant behavioral patterns. The frequencies of references to each such value are determined and are separately tabulated for each and every book and this analysis is further backed up by direct quotes from the books.

While the helpfulness is found to be the most emphasized value, love and self control seem to be the least mentioned ones. Although these books cover a wide variety of moral values, each book seems to focus mainly on a single value. But since these twelve books as a whole, cover all the ten core values, which the Board of Education of the Ministry of National Education has determined as the basis of the new curriculum, this study concludes that they are eligible to be both referred by the schoolbooks and to be recommended to the parents and teachers as an aid in inscribing these values into daily behaviour of the children.

Keywords: Rıfat Ilgaz, Value, Values Education, Ten Core Moral Values

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ONAY FORMU i

ETİK BEYAN ii

TEŞEKKÜR iii

ÖZET iv

ABSTRACT v

İÇİNDEKİLER vi

SİMGELER VE KISALTMALAR ix

TABLOLAR DİZİNİ x

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu 3

1.2. Araştırmanın Amacı 4

1.3. Araştırmanın Önemi 4

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları 5

1.5. Varsayımlar 5

1.6. Tanımlar 6

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE / ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. Çocuk 7

2.2. Edebiyat 9

2.3. Çocuk Edebiyatı 11

2.3.1. Çocuk Edebiyatının Önemi 15

2.3.2. Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Bulunması Gereken Özellikler 17

2.4. Değer Kavramı 27

2.4.1. Değerlerin Özellikleri 30

2.4.2. Değerlerin İşlevleri 32

2.4.3. Değerlerin Sınıflandırılması 33
Shalom H. Schwartz'ın Değerler Sınıflandırması 33
Milton Rokeach'ın Değer Sınıflandırması 35
Spranger'in Değer Sınıflandırması 36
Andrew Refshauge'nın Değer Sınıflandırması 37
2.5. Değerler Eğitimi 38
2.5.1. Değerler Eğitiminde Aile 40
2.5.2. Değerler Eğitiminde Okul 42
2.5.3. Değerler Eğitiminde Öğretmen 44
2.5.4. Türk Eğitim Sisteminde Değerler Eğitimi ve Kök Değerler 46
2.5.5. Değerler Eğitimi Yaklaşımları 51
Değerleri Telkin Etme (Doğrudan Öğretim) Yaklaşımı 51
Değer Açıklama (Belirginleştirme) Yaklaşımı 52
Değer Analizi Yaklaşımı 54
Ahlaki Muhakeme (İkilem) Yaklaşımı 55
2.6. Rıfat Ilgaz'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri 56
2.6.1. Hayatı 56
2.6.2. Edebi Kişiliği 58
2.6.3. Rıfat Ilgaz'ın Eserleri 59
2.7. İlgili Araştırmalar 61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ / MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli 65
3.2. Çalışma Grubu 65
3.3. Verilerin Toplanması 65
3.4. Veri Toplama Araçları 66
3.5. Verilerin Analizi 67

3.6. Geçerlik ve Güvenirlik 67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız Okulda Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar 68

4.2. Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız Tatil Köyünde Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar 76

4.3. Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız Kamyon Sürücüsü Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar 80

4.4. Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız Sigara Kaçakçısı Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar 84

4.5. Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız Paralı Atlet Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar 88

4.6. Rıfat Ilgaz'ın Cankurtaran Yılmaz Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar 94

4.7. Rıfat Ilgaz'ın Öksüz Civciv Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar 99

4.8. Rıfat Ilgaz'ın Küçükçekmece Okyanusu Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar104

4.9. Rıfat Ilgaz'ın Hoca Nasrettin Ve Çömezleri Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar 109

4.10. Rıfat Ilgaz'ın Halime Kaptan Adlı Kitabına Ait Bulgular Ve Yorumlar..... 116

4.11. Rıfat Ilgaz'ın Kumdan Betona Adlı Kitabına Ait Bulgular Ve Yorumlar..... 121

4.12. Rıfat Ilgaz'ın Boncuk Kedim Adlı Şiir Kitabına Ait Bulgular Ve Yorumlar..... 128

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma 140

5.2. Öneriler 144

KAYNAKÇA 146

ÖZGEÇMİŞ.....**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**

SİMGELER VE KISALTMALAR

akt.	: aktaran
BM	: Birleşik Milletler
çev.	: çeviren
ed.	: editör
f	: frekans
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDÖP	: Türkçe Öğretim Programı
TTKB	: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1 Shalom H. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması 34
Tablo 2 Milton Rokeach'ın Değer Sınıflandırması 36
Tablo 3 Spranger'in Değer Sınıflandırması..... 37
Tablo 4 Andrew Refshauge'nın Değer Sınıflandırması 38
Tablo 5 On Kök Değer ve İlgili Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar 66
Tablo 6 Bacaksız Okulda Adlı Kitapta On Kök Değerin Yer Alma Durumları..... 68
Tablo 7 Bacaksız Tatil Köyünde Adlı Kitapta On Kök Değerin Yer Alma Durumları 76
Tablo 8 Bacaksız Kamyon Sürücüsü Adlı Kitapta On Kök Değerin Yer Alma Durumları 80
Tablo 9 Bacaksız Sigara Kaçakçısı Adlı Kitapta On Kök Değerin Yer Alma Durumları .. 84
Tablo 10 Bacaksız Paralı Atlet Adlı Kitapta On Kök Değerin Yer Alma Durumları 88
Tablo 11 Cankurtaran Yılmaz Adlı Kitapta On Kök Değerin Yer Alma Durumları 94
Tablo 12 Öksüz Civciv Adlı Kitapta On Kök Değerin Yer Alma Durumları..... 99
Tablo 13 Küçükçekmece Okyanusu Adlı Kitapta On Kök Değerin Yer Alma Durumları104
Tablo 14 Hoca Nasrettin ve Çömezleri Adlı Kitapta On Kök Değerin Yer Alma Durumları 109
Tablo 15 Halime Kaptan Adlı Kitapta On Kök Değerin Yer Alma Durumları 116
Tablo 16 Kumdan Betona Adlı Kitapta On Kök Değerin Yer Alma Durumları..... 121
Tablo 17 Boncuk Kedim Adlı Şiir Kitabında On Kök Değerin Yer Alma Durumları..... 128
Tablo 18 On Kök Değer ve İlişkili Tutum ve Davranışların Genel Toplam Tablosu 139

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

İçinde bulunulan 21. yüzyıl, değişen ve hızla gelişen teknolojiyle birlikte teknoloji yüzyılı haline gelmiştir. Teknolojinin hızla ilerlemesiyle her alanda meydana gelen değişimler bireyi de kişisel, ahlaki ve toplumsal yönden etkilemektedir. Birey ve toplumun karşılıklı etkileşim sürecinin olumlu olması o toplumun geleceğe taşınmasında önemli yer tutar. İçinde yaşanılan toplumu ayakta tutan değerlerdir. Değerler bireylerin sahip çıkmaları ya da tam tersi biçimde korumamaları sonucunda ya süreç içinde yok olur ya da kuşaktan kuşağa aktarılarak yılarca yaşamaya devam eder (Topal, 2019: 246).

Değerlerin kalıcılığının ve benimsenmesinin sağlanması için aktarım sürecine çocukluk döneminde başlanmalıdır. Çocukluk dönemi bu değerlerin özümsenmesinde ve şekillenmesinde kritik dönem konumundadır. Asıl önemli olan değişmekte ve gelişmekte olan toplumda, değerleri gelecek nesillere aktarıp, onların bu değerleri içselleştirmelerine ve kalıcılaştırmalarına yardımcı olmaktır. Dilini değer yargılarını, kültürünü öğrenen kişinin kendisine ve topluma olan faydası artmaktadır. Bu sebeple değerler eğitimi, değerler aktarımının sağlıklı bir şekilde kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır.

Değerler aktarımı, çocuğun en yakın çevresinden başlayıp okulla devam etmektedir. Aileler, çocuklarına değerleri aktarır, okul ise bu aktarılan değerleri biçimlendirerek bireylerin ulusal bilinç sahibi olmalarını sağlar. Okul sadece kuramsal bilgiyi değil, bununla birlikte toplumun ilerlemesinde esas unsur olan ilkeleri dikkate alarak kişilik sahibi olan bireyler yetiştirilmesine olanak verir (Karagöz, 2018: 65). Birey, ailede değer eğitimi ile ilgili ilk adımını atsa da, okullar, değer eğitiminin program kapsamında işleneceği yerlerdir. Okulda değerler aktarımı yapılırken, eğitimin doğal işleyişi içerisinde bireylere yaşatılarak edinmeleri gerekmektedir (Sallabaş, 2012: 61).

Okulların sorumluluklarından biri, programda açık bir şekilde yer alan veya almayan değerleri kazandırmak, bireylerin belirlenen kurallar kapsamında disiplinli olmalarını sağlamak, ahlaki gelişmelerine fayda sağlamak ve karakterlerini olumlu biçimde yönlendirmektir (Akbaş, 2008: 9). Okullarda öğretim programlarıyla birlikte planlı bir süreç halinde yürütülmesi ile değerler eğitimi adını alır. 1924 Türkçe öğretim programı itibariyle değerler eğitimine vurgu yapılmış ve program güncellemeleriyle birlikte değerler eğitiminin

kapsamı genişletilmiştir. 2006 Türkçe Öğretim Programı yapılandırıcı yaklaşım ile değerlere, kapsamlı ve detaylı bir şekilde değinilmiştir. "Değerlerimiz" olarak belirtilen on kök değere 2019 Türkçe dersi öğretim programı kapsamında yer verilmiştir.

On kök değere bakıldığında içeriğine alınan değerler: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerleridir. Bu değerler kişisel, ahlaki, bilişsel gelişimlerinde bireylere yol göstermede kaynaklık ederler. Okullarda dolaylı veya doğrudan verilen değerler eğitimiyle kişinin kişiliğinin, karakterinin oluşmasında ve olumlu gelişiminde, değerlerin farkına varmasında ve ayırt edebilmesinde, kendine has duygu ve düşünce yapısı oluşturmasında yön göstermektedir. Ayrıca özümsediği değerleri 21. yüzyıl teknoloji çağının ihtiyaçlarına uygun, toplumun tercihleriyle çelişmeyecek bir biçimde şekillendirmesinde okula büyük bir rol düşmektedir.

Okul öncesi dönemde resimli kitaplarla başlayıp okul yıllarında yazınsal kitaplarla devam eden süreçte bireyler her zaman kitaplarla iç içe olmaktadır. Okullarda program dahilinde olan ve MEB tarafından on kök değer başlığı altında sınıflandırılan değerlerin eğitim-öğretim sürecinde aktarımında yararlanılan en önemli araçlardan biri metinlerdir. Bu sebeple kitaplarda yer verilecek metinlerin işlevsel olması gerekmektedir. Okullarda okutulan metinlerin, Türkçe dersi öğretim programında belirtilen nitelikte ve uygunlukta olması gerekir. Türk Millî Eğitim Temel Kanunu ile öğretim programlarının maksatları dikkate alındığında ana değerlerin aktarılması hedeflenmektedir. Bu sebeple, değerler eğitimi tarih boyunca toplumun meydana getirdiği evrensel ve kültürel değerlerin gelecek kuşağa aktarılmasında önemli bir yeri vardır (Furtun, 2019: 1).

Türk çocuk edebiyatı alanında verilen eserler köklü bir geçmişe dayanmamaktadır. Çocuk edebiyatı yazınları Tanzimat döneminde hareketlenmiş, Cumhuriyet dönemine gelince ise yetkin ve çeşitli türde eserler ortaya konulmaya başlanmıştır. Önemli olan çocuğa görelik ilkesini dikkate alarak bireye sunulan eserler ile onların değer yargılarının ve gelişimlerinin kötü yönde etkilenmesinin önüne geçilmesi sağlanmaktadır. Bu yüzden estetik değer taşıyan, çocuğun değerler kavramını geliştirecek doğru, nitelikli ve kaliteli eserlerle karşılaştırılması gerekir. Çünkü bireyin kitapların içerisinde var olan değerleri içselleştirebilmesi için bu gereklidir. Bu sebeple çocuğun okul hayatında ve sosyal yaşamında doğru ve nitelikli eserlere yönlendirilmesine katkıda bulunmak amacıyla yapılan bu araştırmada Cumhuriyet döneminin önemli yazarlarından biri olan Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı alanında verdiği eserler değerler açısından analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde

edilen veriler MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı kapsamında basın toplası için hazırlanan dokümanda yer alan on kök değer ve ilgili tutum ve davranışlar tablosuna göre ilişkilendirilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Her birey içinde yaşadığı yüzyıla göre değer sistemi geliştirmiştir. Bireylerin geliştirmiş olduğu bu değerler sistemini öznel değerlerin yanı sıra evrensel değerlerle sentezlemesi gerekmektedir. Çünkü insanların kültürünü, geleneğini, göreneğini bununla birlikte geleceğini koruyabilmesi için bu değerlere sahip çıkması gerekir. Her milletin kendine ait değerler sistemi vardır. Değerler geçmiş zamandan beri o yüzyılın insanı tarafından işlenip geleceğe miras bırakılmaktadır. Bu sonuca ulaşabilmek her bir bireyin değerleri özümsemesiyle olanaklıdır.

Değer aktarımı önce aile ve çevresinde daha sonra okulda devam eder. MEB öğretim programlarındaki hedeflerden biri de değer aktarımını olumlu bir şekilde gerçekleştirmektir. Bunun için programda yer alan amaçların çoğunda örtük bir şekilde veya doğrudan değerlere işaret edilmektedir. Milli eğitimin temel hedeflerinden biri değerleri bir sonraki kuşağa aktarıp olumlu tutumlar oluşturmaktır. Yani eğitim aracılığıyla değerler kişide davranışa çevrilmelidir. Kişinin davranışlarına, görüşlerine etki oluşturmayan değerlerin bir anlamı yoktur. Toplumsal değerlerin bireye etki etmesi yalnızca değerlerin özümsenmesi ile olacaktır (Bebek, 2020: 1). Kişiden beklenen ülkesine yararlı, çevresinde meydana gelen sorunlara algısı açık, yenilikleri takip edebilen, duyarlı, iletişimi sağlıklı, kendi değer yargısını istendik yönde oluşturan birey olmasıdır. Dolayısı ile okullarda program çerçevesinde verilen eğitimler ve eğitimde kullanılan materyaller buna hizmet etmektedir.

Değerler eğitiminde yardımcı en önemli eğitim materyallerinden birisi kitaplardır. Gerek MEB'in kendi bünyesinde hazırlayıp öğrencilere sunduğu ders kitapları gerekse öğretmenlerin öğrencilere okuması için önerdiği kitaplar değer aktarımında yardımcı materyallerdir. Bu materyaller aracılığı ile öğrencilerin değerlerin farkına varmaları, kendi değerleriyle sentezlemeleri ve kalıcı hale getirmelerine yardımcı olmaktadırlar.

Teknoloji çağı, getirdiği yenilik ve olumlu gelişmelerin yanı sıra insanların birbirinden uzaklaşmasına ve böylece birtakım kişisel, ahlaki ve toplumsal değerlerin yosun tutmasına sebep olmaktadır. Değerler yaşama şekil veren unsurlar arasındadır. Bir toplumdaki değerlerin unutulması o toplumun yavaşça yok olmasıyla eş değerdir. Bu

sorunun azalması için ders kitaplarına alınan metinlerin veya öğretmenler tarafından önerilen kitapların içeriğinin değerler aktarımına katkısı olması gerekir.

Problem Cümlesi

Çalışmanın problem cümlesi "Rıfat Ilgaz'ın Türk çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu eserlerde bulunan on kök değer nelerdir?" olarak belirlenmiştir.

Alt Problemler

Çalışmanın alt problemleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Bacaksız Kamyon Sürücüsü adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir?
- Bacaksız Okulda adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir?
- Bacaksız Paralı Atlet adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir?
- Bacaksız Tatil Köyünde adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir?
- Bacaksız Sigara Kaçakçısı adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir?
- Öksüz Civciv adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir?
- Küçükçekmece Okyanusu adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir?
- Cankurtaran Yılmaz adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir?
- Öksüz Civciv adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir
- Küçükçekmece Okyanusu adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir
- Hoca Nasrettin ve Çömezleri adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir
- Halime Kaptan adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir
- Kumdan Betona adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir
- Boncuk Kedim adlı eserinde bulunan on kök değer nelerdir

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu eserlerin içinde barındırdığı değerleri bulup MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı kapsamında basın toplası için hazırladığı dokümanda yer alan on kök değer ve ilgili tutum ve davranışlar tablosuna göre ilişkilendirdikten sonra Rıfat Ilgaz'ın bu eserlerinin değerler eğitimi açısından kullanılabilirliğini tespit etmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Türkçe derslerinin amaç temel dil becerilerini geliştirmenin yanında bireylere değerleri, kültürü, geleneği ve göreneği metinler aracılığıyla öğretmektedir. Bu sayede öğrencilerin bilinçlendirilmesine yardımcı olup toplumun sürekliliğini sağlayacak bu

değerlerin geleceğe aktarılmasına kaynaklık etmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programında "Değerlerimiz" adı altında verilen kök değerleri metinler aracılığıyla öğrencilere içselleştirmek amaçlanmıştır. Dolayısıyla araç konumunda bulunan metinler değerler aktarımında önemli görev üstlenmektedir.

Değer aktarımı açısından çocuklara sunulacak metinler onların yanlış öğrenme gerçekleştirmelerine yol açmayacak biçimde olmalıdır. Ayrıca düzeylerine uygun olmayan metinler onların kavramasını zorlaştıracak ve yanlış öğrenme gerçekleştirmelerine neden olacaktır. Bu sebeple sunulacak metinlerin değerler yönünden zengin, olumsuz değerler kazanmalarına yol açmayacak bir şekilde çocuk gerçekliğinin bilinip ve çocuğa görelik ilkesi dikkate alınarak hazırlanmış olması gerekir.

Türü ne olursa olsun çocuk edebiyatı kitapları içerik ve biçim özellikleri yönünden bireyin her bakımdan gelişimini sağlamaya ve onlara doğru alışkanlık ve davranışlar kazandırmaya uygun olmalıdır. Cumhuriyet döneminden sonra çocuğa göre verilen eserlerdeki sayılarda artış görülmüştür. Bu artış Türk çocuk edebiyatı alanında verilen eserlerde zenginlik yaşanmasını sağlamıştır. Bu sebeple yapılan literatür taraması sonucunda bu alana duyarlılık gösteren ve Türk Edebiyatında yankı uyandıran yazarlardan biri olan Rıfat Ilgaz'ın çocuk kitapları üzerine değerler eğitimi konusu ile ilgili akademik bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Bu eksikliğin fark edilmesi sonucunda yapılan tez çalışmasının değerler eğitimi kapsamında öğretmenlerin ve ailelerin çocuklara sunacakları kitaplar hakkında yol göstereceği ayrıca alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma Rıfat Ilgaz'ın yayımlanmış olan 12 çocuk kitabı *(Bacaksız Kamyon Sürücüsü, Bacaksız Sigara Kaçakçısı, Bacaksız Paralı Atlet, Bacaksız Tatil Köyünde, Bacaksız Okulda, Cankurtaran Yılmaz, Halime Kaptan, Küçükçekmece Okyanusu, Hoca Nasrettin ve Çömezleri, Kumdan Betona, Öksüz Civciv, Boncuk Kedim)* değerler eğitimi kapsamında MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın basın toplası için hazırladığı dokümanda yer alan on kök değer ve ilgili tutum ve davranışlar tablosuna göre incelenmesi ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Varsayımlar

Bu araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için araştırmacı tarafından ortaya konulan varsayımlar aşağıda verilmiştir:

- Rıfat Ilgaz'ın değerler eğitimi kapsamında ele alınan eserleri genel bir yargıya varmada yeterli varsayılmıştır.
- Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu eserlerle bireylere değerlerin aktarılabileceği varsayılmıştır.
- Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu eserlerin kök değerler açısından zengin olduğu varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Çocuk edebiyatı: İlk çocukluk çağından itibaren ergenlik çağını da içine alan bir yaşam sürecinde, bireylerin dil gelişimi ile kavrama seviyelerine hitap eden his ve düşünce evrenlerini estetik özellikte dilsel ve görsel mesajlar ile çeşitlendiren, estetik seviyelerini artıran ürünlerdir (Sever, 2003: 9).

Değer: Bir varlığın değerini belirlemeyi sağlayan soyut olan ölçü, bir şeye verilen önem, değer, yüksek ve faydalı niteliktir. (Felsefe): İstek ve ihtiyaç duyan bir varlık olarak bireyin nesne ile ilişkisinde ortaya çıkan şeydir (Dilmaç ve Ulusoy, 2016: 13).

Değerler eğitimi: Var olunan değerler kişinin ileride kişiliğini, görüşünü, tutumunu hatta yaşamını etkileyecek etkenler olduğundan dolayı, kişinin başlıca değerleri fark etmesi, bu değerleri öğrenmesi, yeni değerleri özümlemesi ve bu değerleri karakterinin ana parçası haline getirerek hal ve hareketlerine yansıtmasıdır. Hayat boyu süren değer edinme ve edindirme sürecine denir. (Yaman, 2014: 18).

İKİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE / ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. Çocuk

Çocuk kelimesinin anlamı üzerine uyuşulan ilk tanım 2 Eylül 1990 tarihinde yayınlanan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi içinde yer almıştır. Sözleşmenin 1. maddesinde yer verilmiş olan tanıma göre birey on sekiz yaşına gelene kadar çocuk sayılmaktadır. Fakat çocuk yalnızca biyolojik yaş ile sınırlı değildir. Çocuğun gelişiminin yanında hukuki yaşı da farklı kültürlere göre çeşitlilik göstermektedir. Bu konuda uzlaşma sağlanamamıştır. Bunun esas sebebi tarihi ve kültürel farklardan meydana gelmektedir (Şirin, 2019).

Çocuğu farklı biçimlerde anlatmak mümkündür. Edebiyatçı, sosyolog, psikolog, dilbilimci, hâkim çocuğu ortak noktalarla birlikte çeşitli konulardan anlatacaklardır (Gürel, 2014: 18). Çünkü her alan kendine uygun temel özelliklere göre çocuğun herhangi bir özelliğini konu almaktadır. Çocuk kavramına getirilen tanımlarda, bireyin yaş özellikleri başta olmak üzere, gelişim özeliklerini göz önünde bulunduran tanımlamalar yapılmıştır. Çocuk kavramı üzerine yapılan tanımlar şu şekildedir:

Türkçe sözlükte "Küçük yaştaki erkek veya kız; soy bakımından oğul veya kız, evlat; bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak" (TDK, 2019) şeklinde tanımlanmıştır.

Bebeklik çağının bitimiyle 2 yaşından itibaren başlayan ve 15 yaşına denk gelen ergenlik çağına girmesiyle biten dönemdir. Bu geçen dönemler arasında fiziksel, duygusal ve sosyal olarak gelişmekte olup yetişkin insan olmaya hazırlık sürecidir (Tüfekçi Can, 2014: 2).

İki yaşından ergenliğe kadar geçen süreçte büyüme evresinde olan insan yavrusuna çocuk denir. Ergenlik çağına gelmemiş kız ve erkeği kapsamaktadır (Yalçın ve Aytaş, 2016, s: 13).

Bebeklik döneminden çıkışla, ergenlik döneminin başlaması zaman parçasında fiziksel, hissi ve sosyal açıdan ilerleme gösteren ve bu kapsamında kendine özgü dünya kuran kişilerdir (Demirel, 2010: 1).

Bir insanın hayatı belli dönemlere ayrılır. Bunlar bebeklik, çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemleridir. Bu dönemlerin kendi içinde çeşitli ihtiyaçları vardır. Kişinin iki yaşına kadar geçen zaman bebeklik dönemidir, çocukluk dönemi ise iki yaşından itibaren ergenliğe kadar geçen zaman olarak ele alınır (Temizyürek vd., 2016: 1).

Çocukluk çağı bireyin 2-14 yaş arasını kapsar (Oğuzkan, 2001: 2).

Çocuk; meraklı ve bilgi edinmeye açık, bireye özgü gelişim özellikleri bulunan, ilgileri ile algıları çerçevesinde etki gösterendir (Arıcı, 2016: 1).

Beden, ruh ve sosyal açıdan gelişimini tamamlamış ve yeterli olgunluk düzeyine gelmemiş kişilere çocuk denir (Karadoğan, 2019: 196).

Çocuk kelimesinin anlamının sınırları, çıktığı konuma göre farklılık gösterebilmektedir. Farklılıklara yol açan esas etkenler arasında fizyolojik, zihinsel, ruhsal, sosyal gelişimleri ve hukuksal görüşleridir. Bu etkenler çocuk kavramının sınırlarını farklılaştırmaktadır. Bu yüzden çocuk kavramının çerçevesi, ülkeye, kültüre ve kültürün kapsadığı iç kültüre göre değişmektedir (Baş, 2015: 2-3). Çünkü her toplumun kendine özgü yaşayış biçimi, değerler sistemi ve hayat görüşü vardır. Bunlara uygun gösterdikleri değer ve verdikleri önem derecesi farklılaştığından dolayı insan kavramına yükledikleri anlam da çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliklerden biri olan çocuk kavramı her toplumda türlü anlamlar ifade etmektedir.

Çocuk kavramına getirilen her tanımın üzerinde uzlaştığı genel kanı çocuğun iki yaşından ergenlik çağına kadar geçen süreyi kapsadığıdır. Bu aralıkta bulunan bireyler, bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan yetişkinlere göre farklılaşan ve gelişimleri devam eden bireyler olarak ele alınmışlardır. Çünkü gelişim özellikleri, anlamlandırma seviyesi, duygu ve düşünceleri, ihtiyaçları ve hassasiyetleri ile çocuk, yetişkinlere göre farklılık göstermektedir (Yüksel, 2020: 4). Her çocuk tek ve birbirinden farklı kişilerdir. Bütün çocukların kendine has gelişme şekli ve düzeyi bulunmaktadır. Bu sebeple bireyi yetiştirmek onu tanımak ile olur. Çocuğun bireysel, toplumsal, ahlaki açıdan bütün olarak gelişmesi sağlanmalıdır. Bunun olanaklı olabilmesi onu her açıdan tanımak ile mümkündür.

Antik çağdan 18. yüzyılın ortalarına gelene dek yedi yaşından büyük çocuklar yetişkin olarak algılanıp, hayat tarzı ve giyimi ile yetişkinleri yansıtmaktaydı. Sosyal ve ekonomik alanda yaşanan değişimler, çocuğa olan yaklaşımda da birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. 18. yüzyılın ortasına kadar edebiyat alanında çocuk,

nesneden özne konumuna geçmeye başlamıştır. Bununla birlikte çocuk edebiyatının da zemini atılmıştır (Neydim, 2003). Her toplumda çocuğa değişen roller yüklenmiştir. Küçük yetişkin olarak görülmüş, yetişkinlerin sorumluluğu yüklenmiştir. Fakat çocuğun yetişkinlerden ayrılmasına neden olan kendi dünyalarına özgü tutum ve davranışları mevcuttur.

Çocuk kavramı, toplumdan topluma değişiklik göstermiş olsa da tarihsel süreç içinde zamanla çoğu alanda yetişkinlerden farklı varlıklar olduğu kabul edilmiştir. Kabul edilme süreci ile her alanda çocuk gerçekliği ve çocuğa görelik dikkate alınarak sosyal, toplumsal, hukuk, edebiyat vb. alanlarda yeni gelişmeleri meydana getirmiştir. Bu yeniliklerin ortaya çıktığı alanlar arasında edebiyat alanının önemli bir yeri vardır. Çünkü edebiyat, çocuk gerçekliği tanınmadan önce yetişkinlere yönelikti ve çocuklar da bu eserleri okuyarak büyüyordu. Edebiyat alanında meydana gelen bu köklü değişimler ve çocuk kavramının tanınması ile birlikte çocuğa uygun eserler verilmeye başlandı. Edebiyat alanı çocuklara görelik ilkesi çerçevesinde şekillenmeye başladı.

2.2. Edebiyat

İnsanları diğer canlılardan farklı kılan özelliği dili kullanmasıdır. İnsanlar hissettiklerini, duygularını, düşüncelerini ve tecrübelerini dil aracılığıyla başka kişilere aktarırlar. Bu aktarım sürecinde her insan genellikle sözlü veya yazılı yolu tercih eder. Yazılı yollardan biri olan edebiyat ise bireylerin duygu, düşünce ve hayallerini dil aracılığıyla en güzel şekilde ifade etmesini sağlayan bir tür olmasının yanında çok köklü bir geçmişe sahip bir alandır. Arapça "edeb" kelimesinden geldiği düşünülmektedir. Toplum içindeki güzel davranışlara işaret etmektedir. Edebiyatın neyi kapsadığı, ne anlama geldiği tartışması Platon'dan günümüze kadar devam etmiştir. Bu sebeple edebiyat kavramı üzerine birçok tanım yapılmıştır. Edebiyat üzerine yapılan bazı tanımlar şu şekildedir:

Yaşama ayna tutan ve düzenleyen, bireylere deneyimlerini biçimlendirme isteği veren ifade sanatına edebiyat denir (Gönen ve Veziroğlu, 2013: 1).

Edebiyat, etkili bir şekilde yaşamı, duygu ve düşünceleri konuşma ve yazı yoluyla aktarmayı amaçlayan türdür (Uğurlu, 1992: 189).

Edebiyat; his, fikir ve hayallerin sözlü ya da yazılı biçimde güzel ve etkili şekilde ifade etme sanatıdır. (Kavaklı, 2019: 10)

Bireyin his, görüş ve toplum hayatını, tabiat ile etkileşimini konuşma ve yazı yoluyla, tesirli bir dil ve güzel bir şekilde ifade etmeyi hedefleyen bir sanat dalıdır. (Bezirci ve Göker, 1993: 13)

Edebiyat yazılı ve sözlü olarak duygu, düşünce ve hayallerin anlatımı demektir (Kıbrıs, 2006: 3).

Edebiyat kişinin yaşamına yeni anlamlar yükler, yazar aracılığıyla yaşam gerçekliliğini görmesini sağlar. Başkalarının deneyimlerini tecrübe etmesine kaynaklık eder (Sever, 2003: 3).

Yürekten gelen hisleri aynı güzellikle diğer kişilere aktarabilmektir (Güzel ve Torun, 2010: 21).

Edebiyat, dilin bütün imkânlarından yararlanıp aktarımı dil aracılığıyla yapan, kişilerin hislerine seslenerek onları eğiten ve duyarlılık oluşturan bir alandır. Bireylerin iletişim sürecinde etkin olmasını, kişisel ve toplumsal problemleri, yaşamın sunduğu dar sınırlarını aşıp yeni ufuklar getirir (Yavuz, 2019: 21).

Tanımlara bakıldığında ortak olarak üzerinde durulan nokta duygu, düşünce, hayal ve ifadelerin yansıması olduğu kanısıdır. Bunun dışında edebiyatın insana kazandırdığı birçok kazanım mevcuttur. Bireylere güzel, hoş vakit geçirtmesinin yanında düşüncelerinin biçimlenmesine, sağlıklı kişilik gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Edebiyat, kullanılan dilin dışında içinde birçok anlam barındırır; kişinin hissetmesini ve üzerinde düşünmesini sağlar. İnsanların anlayıp aktaramadıklarını dışa vurur. Edebiyat ürünleri, okuyan kişilere birçok şey hatırlatabilir (Uçan, 2006). Gültekin edebiyatın kazanımlarını yedi başlıkta ele almıştır:

- Edebiyat bireye bir sanat alanı olduğunu hissettirir.
- Edebiyat bireye hayattan duyma, fikir sahibi olma ve yola çıkma örnekleri sağlar.
- Edebiyat bireye hayat tecrübelerinden doğru olanı seçim yapma özgürlüğü verir.
- Edebiyat bireye çevresinde başka bireylerinde yer aldığını ve hepsinin duygu, düşünce ve kişilik olarak farklı olabileceğini sezdirir.
- Edebiyat bireyin kişilik gelişimine yardımcı olur.
- Edebiyat bireyde güzel olana karşı hassaslığını arttırır ve estetik bir alaka ortaya çıkartır.

- Edebiyat bireyin gitmediği, görmediği, vakit geçirmediği mekânları ve bu mekanların gizli yönleri ile kendisi üzerindeki tesirini fark etmesini sağlar. (Gültekin, 2011: 95)

Gültekin'in ifade ettiği edebiyatın kazanımlarına dikkat edildiği zaman edebiyatın, estetik duygu kazandırma işlevi yanında belli davranışları kazandırmada da üstüne büyük bir görev düşmektedir. Edebiyatın ana malzemesi insan olduğu için insanlar edebiyat ürünleriyle bir araya geldiklerinde kendilerini bulmaları kaçınılmazdır. Her insanın özdeşleşeceği olay, karakterler ya da kendilerinden bir şeyler bulabileceği durumlar edebiyatla sağlanabilmektedir. Bireyin edebiyat eserlerine yabancılaşmasının önüne geçen bu olay ve durumlar edebiyatın eğitici işlevini de beraberinde getirmektedir.

Edebiyatın odağında insan vardır. İnsanlar ise değerleri ile var olmakta ve yaşamlarını devam ettirmektedir. Edebiyat ile bireye birçok düşünce aşılanabilmekte, bireylerin yaşam tarzı düzenlenebilmekte ve hayat görüşüne yön verilebilmektedir. Bu sebeple edebiyattan eğitim alanında yararlanmak mümkündür. Edebiyat alanında verilen eserler, eğitim ve değer aktarım sürecinde materyal olarak tercih edilebilir. Değerlerin özümsenmesinde ve eğitim sürecinde öğrencinin aktif ve severek katılım sağlayacağı ortam oluşturulmasında edebiyattan ve özellikle çocuk edebiyatı ürünlerinden faydalanılabilir.

2.3. Çocuk Edebiyatı

İnsan yaşamının çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere dört kritik dönemi vardır. Bu dönemlerin kendine ait özellikleri bulunmakta ve her dönem bir önceki döneme göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma yaşamın türlü alanlarına yansımıştır. Edebiyat alanı da bu farklılaşmanın yansımasının somut göstergesidir. Çocuk edebiyatı alanı bu gelişim dönemlerin farklılaşmasından dolayı ve ilerleyen teknolojiyle birlikte ayrı bir edebiyat alanı olarak ele alınması gerektirdiğini hissettirmiştir.

Çocuk edebiyatı ile edebiyat arasındaki farkın sebebi, çocuk edebiyatının dili, anlatım şekli ve içeriğinin çocuğa göre meydana getirilmesinden dolayıdır. Esas neden ise çocuğun erişkinlerden farklı algılama düzeyinden kaynaklanmaktadır (Şirin, 2019: 45). Çocuğa verilen değerin artış göstermesi ile çocuk merkezli bir bakış açısı benimsenmiştir. Bu kapsamda, çocukların gereksinimleri yetişkinlere göre farklılık gösterdiği ve bu yüzden çocuğun gelişim dönemine uygun olarak gereksinimlerinin dikkate alınarak belirlenmesinin gerekliliği fark edilmiştir. Birçok alan ile birlikte çocuk edebiyatı alanı oluşmuştur (Şimşek

vd., 2011: 12). Çocuk edebiyatın ne olduğu, neyi kapsadığı konusu üzerine birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

Erken çocukluk döneminden itibaren ergenlik dönemini de içine alan, bireyin gelişim düzeyine hitap eden, duygu ve düşüncelerini dil ve resim aracılığıyla estetik bir şekilde geliştiren yapıtlara çocuk edebiyatı denir (Sever, 2003: 9).

Bebeklik dönemi ve ergenlik dönemi arasındaki gelişim evresinde olan bireyin his ve görüşlerine, hayal evrenine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak meydana getirilen sözlü ve yazılı yapıtlardır (Aytekin, 2016: 9).

2-14 yaşları arasında yer alan bireylerin gereksinimlerini gideren bir edebiyat alanıdır (Güleç ve Geçgel, 2015: 3).

Çocuk edebiyatı, iki yaşından ergenliğe kadar olan arada çocukların ilgileri, ihtiyaçları, gelişme ve seviyeleriyle doğrultulu tüm sanatsal ve edebi metinleri barındırır (Sınar, 2006: 175).

Çocuk olan kişilerin hayal, his ve görüşlerine uygun sözlü ve yazılı her eseri içine alan bir edebiyat alanıdır (Oğuzkan, 2001: 3).

Okul öncesi bireyler ile 10-12 yaş arasında bulunan erginlik dönemine giren bireylere yönelik verilen ve bu okuyucu kitlesi hedef belirlenen sanatsal ürünlere çocuk edebiyatı denir (Gültekin, 2011: 25).

Doğumundan beri kendine özgü bir kişiliği, tutumu, hissi, zekâsı ve görünüşü olan, içinde olduğu her yaşa uygun olarak değişik fiziksel, ruhsal ve zihinsel nitelikleri olan ve bunları henüz düzeni oturmamış olan, hepsinin yanı sıra yaratıcılığı en benimsenen ve en canlı zamanı içine alan, kendine has ilgi, gereksinimleri ve yetenekleri bulunan insan evladıdır (Demirel, 2010: 1).

Tanımlar dikkate alındığında ortak görüş çocuk edebiyatının iki yaş ve ergenlik dönemine kadar olan süreyi kapsadığı yönündedir. Özellikle dikkat çekilen nokta dil düzeyinin çocuğun düzeyine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olmasıdır. Kullanılan dil çocuğun anlayabileceği seviyede olmalı ayrıca bireyi sıkmadan hoş vakit geçirmesini sağlamalıdır. Eserler, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alarak olayları, kahramanları, konuları oluşturmalıdırlar. Çocuklar, yetişkinler gibi gerçek yaşamın kitaplarda kendilerine

sunulmasını bunun yanında düşlemeyi, karşıtlıkları fark etmeyi ve fantastik unsurlarla şaşırtılmak isterler (İspirt, 2019: 4).

Avrupa ve Osmanlı'da çocukların farkına varılmasından sonra çocuğa göre uyarlamalar yapılmış ve yeni eserler kaleme alınmıştır. En başlarda bireyin bir esere gereksinim duyacağı fark edilmediğinden çocuğa hitap eden eserlerin kaleme alınması belirli bir evreyi kapsamaktadır (Orhan, 2020: 12). Çocuk, birey olarak görülmeye başlandıktan sonra, yaşamı çocuğa göre düzenlemek için birtakım çalışmalar başlatılmıştır. Dikkate değer düzenleme çocuğun eğitimi ve yetiştirilmesi konusunda olmuştur. Yetişkinlerden ayrı tutulup, çocuğun gelişim dönemleri dikkate alınarak çocuğa göre eğitimin gerekliliği hissedilmiştir. Böylelikle çocuk için anlayış ortaya çıkmıştır. Çocuğun iyi yetiştirilmesi eğitim ve çocuğa hitap eden yapıtlarla olacağından, bu yönde çalışmalar gerçekleştirilmiş; böylece çocuklara yönelik edebiyat oluşmuştur (Ağırakça, 2014).

Çocuk edebiyatının kabul görmesi çok uzun yıllar sürmüştür. Fakat çocuk kavramının farkına varılması ve çocuğun yetişkin gibi görülmekten vazgeçilmesi neticesinde çocuk edebiyatına yönelme görülmektedir. Matbaanın icadı, sanayileşme, okullaşma gibi etkenler ile birlikte çocuk için minyatür yetişkin algısı değişmeye başlamıştır (Şirin, 2016). Dünya edebiyatında 16. yüzyıla kadar çocuklara yönelik bir eser ile karşılaşılmamıştır. Bu yüzyıla kadar bireyler, edebiyat ihtiyaçlarını yetişkinlere yönelik verilen eserler ile ya da halk edebiyatı yapıtlarıyla karşılamaktaydılar. Edebiyatımızda ise II. Meşrutiyet zamanı çocuk edebiyatı alanına yönelik eserler görülmektedir (Güleç, 2015).

Dünyada 16. yüzyılda çocuklara hitap eden yapıtlar verme düşüncesi ortaya çıkmış ve kilisenin aktif olmasından dolayı bireylere dini konulu kitaplar sunulmuştur. Fakat çocuk edebiyatının başlangıç zamanını 17. yy. olarak görmek mümkündür. Charles Perrault'un eserlerini çocuklar için kaleme almadığı halde onlar tarafından tercih edilen isim olmuştur. La Fontaine ise çocukların dünyalarına seslenen eserlerle adından söz ettirmiştir. 18. yy. döneminde ise çocuklara yönelik edebiyata olan ihtiyaç baş göstermiştir (Gürel, Temizyürek ve Şahbaz, 2007). Terim olarak çocuk edebiyatı, 20. Yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmıştır. Çocuğu, hedef kitle olarak baz almıştır ve sınırları yeni yeni belirginleşmeye başlayan bir edebiyat türüdür. Fakat çocuklar için ayrı bir edebiyatın gerekliliği hala tartışılmaktadır (Akbayır, 2008: 144).

Türk çocuk edebiyatında ise verilen ilk eserler ninni, masal, bilmece, tekerleme vb. sözlü geleneğe dayanmaktadır. Fakat bu edebiyatın gelişimi Tanzimat döneminde başlamıştır. Bu dönemden önce çocuklar için nasihat vermek amacıyla kitaplar bulunmaktadır. Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci, Şinasi, Namık Kemal Ziya Paşa eserleriyle ve yaptıkları çeviriyle çocuk edebiyatına katkıda bulunmuşlardır. Tanzimat döneminden sonra çocuk edebiyatında hızlı bir ilerleme meydana gelmiş ve birçok eser verilmiştir (Cengiz, 2020: 38). Cumhuriyet ilan edilmeden önceki süreç savaşlarla geçtiğinden dolayı çocuk edebiyatı alanında yetkin ve birçok türde eser Türk Edebiyatı'nda Cumhuriyet'in ilanından sonra verilmiştir.

Yetişkinlere uygun olarak kaleme alınmış yapıtların, çocukluk dönemleri göz önünde bulundurulduğunda çocuğun duygu ve düşüncelerine her zaman hitap etmeyebilmektedir (Oğuzkan, 2001: 3). Yetişkinlerden farklılaşmasının temelinde çocuğun psikolojik ve pedagojik açıdan farklılık göstermesi yatmaktadır. Çocuğa psikolojik ve pedagojik bakımdan kazanım sağlayacak, kişinin his, fikir ve hayal dünyasını ilerletecek, estetik değeri olan eserlerin sunulması önemlidir (Doğan, 2001: 32). Bu sebeple çocuk edebiyatı, verilen eserin hedef kitlesi, amacı, fiziksel ve içerik özellikleri vb. ölçütler edebiyatın bünyesinde ortaya çıkan özel bir alan olmasına neden olmaktadır (Baş, 2015: 5). Dili araç olarak kullanıp duygu ve düşüncelerini etkili bir şekilde aktarabilen bir kişinin türlü beceriler ile donatılması çok daha kolaydır. Bu sebeple kusursuz, istendik seviyede bir kişi oluşturmada edebiyata da ihtiyaç duyulur. İşte çok yönlü, sistemli, planlı bir eğitim fikri çocuk edebiyatının oluşmasını sağlamıştır (Kıbrıs, 2006, s: 3). Bu kapsamda son zamanlarda çocuk edebiyatı alanına yönelik araştırmalar artmakta ve çocuğun gelişimine katkı sağlayacak eserler sunulması için birçok çalışmalar yapılmaktadır.

Çocuk edebiyatı yazarları; tema, konu, dil ve anlatım vb. ölçütleri çocuğun gelişim dönemleri dikkate alarak çocuğa göre düzenleyip sunmalı ve çocuğa görelik ilkesi çerçevesinde yazılarını kaleme almalıdırlar. Sadece ticari yönden gelir elde etmek amacıyla ürün ortaya konulduğu zaman çocuklar olumsuz birçok özelliğe sahip olabilir ve kötü etkilenebilirler. Çocuğa görelik ilkesi benimsenip bu doğrultuda çocuğa uygun, onu her bakımdan besleyen ve hoş vakit geçirmesini sağlayan ürünlerin ortaya çıkması bu ilkeyi göz önünde tutmakla mümkün olacaktır.

Çocuğun tabiatında bulunan ve en öne çıkan özelliği meraklı olmasıdır. Çocuklar kendilerinde ilgi uyandıran varlıkları, yaşamında meydana gelen olayları anlamlandırmaya

çalışır, merak duyar ve etrafında olup bitenlere yetişkinlerden farklı anlamlar yüklemektedirler (Fırat, 2019: 1009). Bu sebeple birey her şeyi, çocuk bakış açısıyla kavramaya çalışmaktadır. Çocuğun gerçeği algılayış biçimlerinin farklı olması; düşünmesini, hayal gücünü, olayları anlamlandırmasını ve değerler sistemi oluşturmasını etkilemekte ve bu durumların yetişkinlere göre farklı olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

2.3.1. Çocuk Edebiyatının Önemi

Çocuk edebiyatı eserleri, bireylerin yaşamında oluşan tüm durumlara yaratıcı yaklaşabilme becerilerini geliştirmeleri ayrıca kendilerine özgü duygu ve düşünce biçimlerini oluşturmaları için önemli kaynaklardır (Demir, 2019). Bu özellikler dikkate alınarak verilen eserlerin çocuğu kişisel, ahlaki, bilişsel ve psikolojik yönden istendik şekilde etkilemesi açısından rolü büyüktür. İyi olan bir edebiyat yapıtı bireylerin yaşamına başka pencerelerden bakmasını, farklı yer ve zamanlar ile çevresinin genişlemesini sağlamaktadır. Eserler çocukların duygularına seslenerek yapıtta sunulan kişilerin hayatlarıyla onların hayatları arasında köprü kurduklarını hissettirmektedir. Bu eserlerdeki çocukların karşılaştığı hayatlardaki farklı farklı olaylar ve zorluklarla mücadele etmeyi, kendisine çıkış yolları bulmaya, empati kurmaya, birlikte çalışmaya vb. birçok sosyal becerilerinin gelişmesine yardımcı olur. Ayrıca kitaptaki karakterlerle yaşadıkları benzer olaylar kapsamında özdeşleşerek tek başlarına olmadıklarına dair algılarının oluşmasını sağlamakta ve bununla birlikte yalnızlaşmalarının önüne geçmektedir.

Çocuk edebiyatı, bireye yön gösterirken aynı zamanda birçok değerleri benimsemesini sağlamaktadır. Okuduğu, bilgi sahibi olmasını sağlayan şeyler belli zaman sonra bireye paylaşma gereksinimi hissettirecektir. Böylelikle çocuk sosyalleşip çevresiyle etkileşime girdikten sonra öğrendiklerini aktaracaktır. Bu aşamalardan sonra bireyde dil gelişimi hızlanacak ve kelime hazinesi genişleyecektir (İpek, 2019: 10). Bunların yanında çocuk edebiyatının asıl amaçlarından biri bireye okuma sevgisi ve sürekliliği kazandırmaktır. Bu alanda verilen nitelikli eserlerle çocuğa okuma kültürü kazandırılması mümkündür. Verilen bu eserler ile çocuk, edebiyat ve sanat arasındaki karşılıklı etki kapısını aralamalıdır (Sever, 2003: 11).

Edebiyat çocukların hem duygularına seslenerek hem de gerçeği yansıtmasının yanında duygu ve fikirlerinin biçimlenmesini sağlayarak onları gerçek yaşama hazırlamaktadır (Gönen ve Veziroğlu, 2013: 7). Çocuk temel ihtiyaçlarının yanında ruhi

yönden doyurulmayı da ister. Şüphesiz bu gereksinimlerinin karşılanmasında kitaplara büyük görev düşmektedir. Çocuğa uygun kitap seçerken yalnızca kitapların içerik ve biçimsel özellikleri dikkate alınmamalıdır. Bunun yanında bireyin ruhi ihtiyaçlarını giderecek kitapların seçilmesine de özen gösterilmelidir. (bozuk cümle) Gürel, çocuğun ruhi ihtiyaçlarını yedi maddede ele almıştır:

1. Güvenme ihtiyacı
2. Sevme – sevilme ihtiyacı
3. Başarı ihtiyacı
4. Güzellik ihtiyacı
5. Oyun değişiklik ihtiyacı
6. Bir grubun arasına girme ihtiyacı
7. İnanma ihtiyacı (Gürel, 2014: 19).

Çocuğun belirtilen bu ruhi ihtiyaçlarını doyurmak için onlara uygun eserler sunmak gerekir. Çünkü çocuk edebiyatı gençlik çağına kadar bireylere en fazla güven, başarma, sevgi ve sorumluluk alarak duyguya yönelik gereksinimlere cevap veren bir edebiyattır. Bu kitaplar en önemli kitaplar arasındadır, çocuğa kendi dilini öğretmede kaynaktır. Gelecekte onlara yön gösterecek olan bu yapıtlar, bireylere bir sürü davranış ve alışkanlık kazandırmaktadır (Çağlayan, 2013: 87-88). Küçük yaşlardan beri çocuğa sunulacak eğitim, çocuğun, fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimleriyle paralellik göstermektedir. Çocuğun fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimleri birbirleriyle bağlantılıdır. Bu sebeple çocuğa verilen, eğitime katkısı olan çocuk edebiyatı eserlerinin çocuğun bu gelişim alanlarını geliştirmek üzere planlanmalı ve uygulanmalıdır (Yalçın ve Aytaş, 2016: 14). Çocuk edebiyatının önemi kapsamında bireylerin neden edebiyat yazıtlarına gereksinim duyduklarını Leland Jacop altı neden ile açıklamıştır:

1. Edebiyat güzel ve eğlenceli zaman geçirtir.
2. Edebiyat kişinin ruhuna hareketlilik verip yaşama isteğinin artmasına sebep olur.
3. Yaşamı keşfe kaynaklık eder.
4. Kişiye bir rehber konumundadır.
5. Bireyi yaratıcı çalışmalara isteklendirir.
6. Güzel dil anlamına gelmektedir (akt: Oğuzkan, 2001: 5-7).

Bu bağlamda çocuk edebiyatı eserleri çocuğun dünyasına seslenmelidir. Kitabın fiziksel, içerik özellikleri, bireyin ilgi, ihtiyaçlarına, anlama düzeyine, çocuk gerçekliğine

uygun olması gerekir. Fakat bunları göz önüne alarak çocuğun seviyesine uygun olan her kitap çocuğa göre olmayabilir. Çocuk edebiyatının kökenini edebiyat yapıtları oluşturduğu için, yazınsal kriterlere uygun düşmesi gerekir. Bunlara yazar duyarlığının etkisi çocuğa göre olan eserlerin verilmesine yararlı olmaktadır (Çer, 2019: 2). Aytül Akal, nitelikli çocuk yapıtlarının aşağıda yer alan beş temel gereksinimi ne türlü giderdiğini dört maddede şu şekilde belirtmiştir:

- Çocuklara yönelik eserler, bireylerin hayal gücünü kısıtlamayıp açıklık bırakarak, *güçlü* ve *özgür* olabilmelerini gerçekleştirdiği zaman onlara seslenir. Otoriter ifadelerin olduğu yazılar çocuklarla sunulduğunda ise okuma düzeyi azalır, kitaba karşı duyulan sevgiden bahsedilemez.
- Düşündürmenin yanında *eğlendirdiği* zaman çocukların temel gereksinimlerinden biri daha karşılanarak okunurluk artabilir.
- Eserler, okul öncesinde olan kişilere okunurken çocuklar ve büyükler birbirleriyle bir bağ kurar, aralarındaki *sevgi* sağlamlaşır. Birey sevdiği kişiyle vakit geçirmekten keyif alır, sevildiğini hisseder. Bunun yanında eserlerdeki kahramanlarla özdeşim kurup, kahramanların içinde olduğu sevgi evrenine öykünür ve bunu kendi yaşamına yansıtır. Sevgiyi hissedip ifade edebilmeyi öğrenir.
- Eserler, kişinin ruhunu besler, kişiliğini geliştirir ve karşılaşılan problemlerle başa çıkabilmesini öğretir. Çocuğun *hayatta kalma* ihtiyacını giderir (Akal, 2007).

Çocuk yaşamında her şeyi tecrübe edip bilgi sahibi olamamakta ama etkileşimde bulunduğu eserlerle türlü insanları tanıyıp girmediği olayların içine girip farklı yaşantılar deneyimlemektedir. Çocuk kitapları, eserlerde karşılaştığı sorunların üzerine eleştirel düşünme gerçekleştirerek gerçek yaşamda yüz yüze gelebileceği problemleri çözmesinde kaynak olmaktadır. Edebi ürünler yaşamla ilgili sınırlı tecrübesi olan çocuklara yol göstermeli, hayatı anlamlandırmalarına kaynaklık etmelidir. Okuduğu eserle gerçek yaşam arasında ilişki kurmalı, kişiliğinin şekillenmesine ve içinde bulunduğu toplumun kültürünü, değerlerini özümsemesine katkı sağlamalıdır. Bu yönüyle çocuk edebiyatı bireyi yaşama hazırlamaktadır.

2.3.2. Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Bulunması Gereken Özellikler

Çocuk için verilen eserlerde üçlü denge bulunur. Yazılı ve görsel dil, estetik kriterlerin uygunluğu ve bireyin bunları özümsemesiyle üçlü denge gerçekleşir. Hedef kitleye göre verilen eserlerde, hedef kitlenin gelişim düzeyine ve diline uygunluğunun

yanında estetik duygusunu geliştirici resimlerin de bulunması gerekir. Çocuk gerçekliği ve çocuğa görelik, çocuklar için oluşturulan edebiyatın sınırlarını belirler. Fakat kahramanı çocuk olsa da, çocuk gerçekliğine uygun olmayan ve çocuğa göre yazılmamış eserler çocuk edebiyatı içinde değerlendirilemez (Şirin, 2015). Çocuk edebiyatı alanında verilen eserler, sadece metin ile pedagojik birtakım özelliklerden meydana gelmemektedir. Kitabın iç ve dış düzeninin sağlanmasında birden fazla alan verilerinin bir araya getirilmesi ile oluşmaktadır. (Yalçın ve Aytaş, 2016: 17). Bu sebeple çocuk edebiyatı birçok sanat dalının birlikte meydana getirdiği bir alandır. Eserlerin içerik ve biçim yönünden birtakım özelliklere sahip olması gerekir. Çocukların kitaplara olan ilgi ve bağlılık düzeylerinin artmasında eserin içerik ve biçim özelliklerinin taşıması gereken ölçütler aşağıda ifade edilmiştir.

Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Bulunması Gereken Biçimsel Özellikler

Boyut

Okul öncesi için verilen eserlerin çocuğun bir başkasından kitabı yardım almadan kaldırmasına ve sayfaları çevirmesine olanak verecek boyutta olması temel kriterlerden biridir. Ayrıca bu dönem kitapları aile aracılığıyla okunacağı fikriyle çocuğun kucağına sığacak boyutta olması gereklidir (Yılmaz, 2016: 68). Ayrıca çocukların farklı boyutlarda olan kitaplar dikkatlerini çekmektedir. Çocuklar hep aynı boyuttaki kitapları okumaya ilgi duymadıkları açıktır. Farklı boyutlardaki kitaplar ile vakit geçirmekten ve okumaktan hoşlanırlar. Seri olan kitaplar aynı boyutta ve hacimde olmalıdır (Oğuzkan, 2001: 363-364). Çocuklara yönelik hazırlanan eserler yaş olarak daha ufak kişiler için kaleme alınan yapıtlarda resimlere metinlerden daha çok yer verileceğinden eserler boyut bakımından daha büyük olabilir. Güleç ve Geçgel eserin sırt boyutu kapsamında kitapların büyüklüğünü üç grupta sınıflandırılabileceğini ifade etmiştir:
Küçük boy: 12-15 cm; Orta boy: 16-22 cm; Büyük boy: 22 cm'den daha uzun (Güleç ve Geçgel, 2015: 198).

Çocukların kitaba dikkatini çekmek amacıyla çocukluğun ilk senelerinde, farklı boyutlardaki eserlerden faydalanılmalıdır. Sunulacak olan eserlerdeki bu boyut farklılıkları çocukların eserlere olan ilgilerini devam ettirmeleri için önemlidir. Okul öncesi dönemde farklı boyutlarda sunulan kitaplar çocukların kolay bir şekilde bir yerden bir yere götürmesine elverişli olmalıdır. İlköğretim kademesine geçen bireyin, kütüphane

oluşturmasına yarar sağlayacak şekilde değişen kitap boyutları yerine denge içinde bulunan kitaplara yer verilmelidir (Karatay, 2011: 81; Sever, 2007: 45).

Kâğıt Cinsi

Bireyler duyusal açıdan yönlendirilebildiklerinden dolayı, kitaplarda yer alan kâğıt, onlara zevk vermelidir. Kaliteli bir kâğıdın kokusu ve çocuğun kitaba teması sonucunda verdiği güzel duygu, bireyleri memnun eder. Kâğıtlar esas olarak mat ve parlak olarak ayrılır. Mat olan kâğıtlar sönüktürler ve ışığı yansıtmaz ve görsel sayfanın arkasından görülmemektedir. Parlak kâğıt, ışığı yansıttığı için gözü yormaktadır. Bunun yanında parlak kâğıtlar maliyetlidir. II. hamurdan olan kâğıtlar, parlaklığı ve düzgün çıkmayı engeller. En kaliteli kâğıt I. hamurdan olan kâğıttır. Altı yaşın altında olan bireylere yönelik bez, mukavva veya naylon sayfalar kullanılmalıdır (Güleç ve Geçgel, 2015). Kitaplarda resimlerin kalitesiz bir şekilde yer almasının esas nedeni kâğıdın kalitesinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır (Oğuzkan, 2001: 364).

I. hamur kâğıt okumayı kolaylaştırması, sayfaların çabuk yırtılmaması, metin ve resimlerin canlı görünüm kazanmasını sağlamaktadır. Kullanılan kâğıt seçimine dikkat edilmesi çocukların göz sağlığının korunması ve daha rahat okuma gerçekleştirmeyi elverişli hale getirmektedir. Özellikler oyun çağındaki okul öncesi dönemdeki çocuklar kitapları oyuncak olarak algılayabilmektedirler. Kitapla karşılaştıklarında ona yeterli özeni gösteremeyip oyuncaklarına yaklaştıkları şekilde kitaplara da yaklaşabilir. Kitapların zara görmesi, yıpranması ve yırtılmasını önüne geçmek için kâğıt kalitesine önem verilmelidir.

Kapak

Çocuklar kitap seçerken özellikle kapak resmini inceleyerek kitap hakkında bir fikir sahibi olurlar. Bu düşüncenin olumlu veya olumsuz olması kitap kapağının dikkatlerini çekmesine bağlıdır. Bu sebeple eserlerin kapağı ilgi çekici bir biçimde hazırlanmalıdır. Yılmaz (2016: 70)'a göre, eser dikkat çekiciliğinin yanında kitap hakkında çocukta fikir oluşmasını sağlamalı ve bireyi heyecanlandırma işlevi görmelidir. Eserin biçimlendirilmesinde yararlanılan görseller, eserde yer verilen konu, olay, ana fikirle alakalı bireye ipucu sunmalı ve onda istek, heyecan oluşturmalıdır (Karatay, 2016: 95). Kitabın kapağının üzerinde eser sahibinin, resimleyen kişinin ismi, çevirmeni ve yayınevi bulunmalıdır. Kitabın iç kapağında ise basım tarihi, yeri ve sayısı, yayınevi, matbaa ile iletişim bilgileri yer almalıdır. Eserin arka kapağında fiyatı, denetim pulu ve yayınevinin

başka kitaplarına ait resimler bulunmalıdır. Ayrıca kitap sırtına eserin ve sahibinin ismine yer verilmelidir (Yılmaz, 2016: 70).

Bireyi kitaba yaklaştıran ilk şey, kitabın kapak tasarımıdır. Kapakta kullanılan yazı ve resimler, eserin içeriği hakkında çocuğa bilgi ve heyecan vermelidir. Bunun yanında kullanılan kapak cinsi karton olmalıdır. Kolay kırılmamalı, yazı ve görsellerin net bir biçimde yansıtabilecek şekilde olmalıdır (Karatay, 2011: 90). Kitabın kapağında yer verilen yazı veya resimler çocuğu harekete geçirebilecek canlılık ve belirginlikte olmalıdır. Sezgin kitap kapağı ile ilgili sorunları şu şekilde ifade etmiştir:

- Gelişigüzel ve karışık bir şekilde hazırlanma.
- Kapakta yer alan renklerin birbirleriyle uyumlu olmaması.
- Görsel ve yazının uyumlu olmaması.
- Kitap kapağında yer alan resmin kitabın içeriğini yansıtmaması.
- Bireylerin alıştığı çizgi film jeneriği şeklinde kapakların olması.
- Kapak kağıdının hatalı ve özen gösterilmeden seçilmesi.
- Kapak sırtında boşluk olması.
- Kapakta ters harfler kullanılması gibi dil kurallarına ters düşen yazılar bulunması.
- Yer alan yazar ve yayınevi isimlerinin yeterli büyüklükte yerleştirilmemesi.
- Eserin hangi yaş grubuna hitap ettiğinin belli olmaması.
- Arka kapakta yer verilen yazar veya eser hakkında yazılanlar bireylerin dikkatlerini dağıtacak uzunlukta verilmesi (Sezgin, 2007).

Yukarıda ifade edilen sorunlar meydana geldiğinde bireyin olumsuz etkilenmesinin yanı sıra kişide kitap okumaya karşı ilgi, istek ve alışkanlığının zamanla kaybolması sonuçlarını ortaya çıkarabilmektedir. Bu sebeple kitap kapağı içeriği yansıtmalı, çizer yazar ile işbirliği içinde çalışmalı, dil bilgisine dikkat edilmeli ve dayanıklı kapak tercih edilmelidir.

Ciltleme

Çocuklar kitapları yalnızca okuma ihtiyaçlarını gidermek için kullanmazlar. Okumanın yanında oyun ihtiyaçlarını giderecek bir oyuncak gibi algılamaktadırlar. Bu sebeple kitapların sağlamlığı önemli bir ölçüttür. Çocuklara yönelik eserlerin sağlamlığı yalnızca kitap kapağının sağlam olması ile ölçülmemektedir. Ciltleme metodu da eserin dayanıklılığı açısından çok önemlidir.

Kitaplar üç şekilde ciltlenmektedir. Bu ciltleme tekniği sicim, tel zımba ve tutkallama olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Tutkallama eser formalarını birleştirilerek yapılan en dayanıklı ciltleme tekniğidir. Sicimle dikme, eser baskısı çok ise pahalıdır, ama tutkalla ciltlemeden sonra en sağlam ve kullanmaya uygun yöntemdir. Tel zımbayla dikme kitap sayfa sayısı göz önünde tutulduğunda ise en maliyetsiz ciltleme yöntemidir. Bu yöntem kullanılacaksa eğer bir tel zımba yerine birden fazla tel zımbayla dikilmelidir. Sağlam bir yol olan iplik dikiş yöntemi küçük sınıflarda kullanılabilir. İplik dikiş ve tutkal metodu birlikte tercih edilmelidir. Eserin dağılması, yapıştırma ile tel dikiş tercih edildiğinde meydana gelebilmektedir. Bunun önüne geçmek için iplik dikiş tercih edilmesi uygun olmaktadır (Karatay, 2011: 90; İspirt, 2019: 12). Dağılmanın önlenebilmesi ve dayanıklılığın arttırılması ile çocukların nesneleri kullanma şekilleri dikkate alınarak mutlaka iplik dikiş tercih edilmelidir. (Güleç ve Geçgel, 2015: 199) Kaliteli bir ciltleme, bireylerin kitapları uzun zaman kullanmalarını destekler (Karatay, 2016: 95).

Sayfa Düzeni (Mizanpaj)

Sayfa düzenlenmesine değinmeden önce birkaç özel işlevi bulunan sayfalara değinmek gerekecektir. Bunlar boş sayfa, kısa bir başlık, bir başlık sayfası veya sayfaları, telif sayfası, yayınevi ve tarih yazan sayfalardır. Boş sayfa metinden sonra, sondaki iç sayfadan önce de bulunabilir (Harms and Lettow, 1989; akt: Güleç ve Geçgel, 2015). Sayfa düzeni, kitabın niteliğini artıran özelliklerden biridir. Çocuğun ilgi ve isteğinin artmasına neden olur. Bu sebeple kitapta resimler ile yazıların uyum içinde verilmesi gerekir. Eserlerde yer verilecek görseller, metnin yukarısında veya aşağısında yer almalıdır. Fakat bazı kitaplarda görsel ve resim ayrı sayfalara gelecek şekilde yerleştirilir. Asıl kritik olan resim ve yazının iç içe verilme yöntemidir. Böyle durumlarda resim ve metin okunmaya engel olmayacak biçimde zıt renklerle verilmelidir (Karatay, 2011: 88). Çocuk edebiyatı eserlerinde satırlar normal veya daha fazla aralıklı olmalıdır. Sayfa kenarlarında fazla boşluklar bırakılmalı ve sayfalar tek sütun olarak ayarlanmalıdır. Bu şekilde hazırlanan kitaplar bireye okuma rahatlığı sunacaktır (Oğuzkan, 2001: 364).

Punto

Okulöncesi bireyler için punto 12-36, okumaya yeni başlayanlar için 36 ve daha büyük bireyler için 12 olağan punto büyüklüğüdür (Karatay, 2016: 95; Güleç ve Geçgel, 2015: 202). Yaş arttıkça harflerin punto büyüklüğü azalmalıdır (Sever, 2007: 46). MEB

TTKB'nin ders kitapları ve diğer kitaplar için punto büyüklüğü 6 yaş için 24, 7-9 yaş 16-18, 12 yaş ve üzerine 11 punto olarak tanımlamıştır (Akıncı, 2019: 34).

Resimleme

Birey eserle arasında köprüyü resim aracılığıyla oluşturur. Bu yüzden eserde yer verilen resimler bireyin sanat yönünü geliştirmeli ve hayal dünyasını genişletmelidir. Yazmanın yanında çizimler de hassasiyetle oluşturulmalı ve çocuğun gelişim dönemleri dikkate alınarak verilmelidir. Biçim ve içerik bir bütün olduğundan dolayı yazar ve çizer de bir bütün olarak çalışıp uyum içinde bir yapıt ortaya koymalıdırlar (Yılmaz, 2016). Seçilen resimler karışık olmamalı ve konuyu yansıtmalıdır. Kitap veya dergilerde yer verilen resimler bireyi eğlendirmelidir. Sayfa düzenini bozmayacak şekilde resimler kitaba yerleştirilmelidir (Oğuzkan, 2001: 364-365). Kaya, resimli kitabın üç işlevinden bahsetmiştir:

- Bireyin eserdeki içeriği anlamasını,
- Resimlerin kendine has dili aracılığıyla kavranan içeriğin unutulmamasını,
- Resimler, bireyin estetik duygusunun gelişmesini sağlar (Kaya, 2007: 422).

Eserde yer verilen resimlerin gerçek yaşamı aynen yansıtması yerine çizer, kendi hayal gücünü de ekleyerek bireye uygun yeni bir gerçeklik ortaya koyması istenir (Sever, 2007: 46). Resimler, bireylerin yaşları ve gelişim ilkelerine uygun olarak oluşturulmalıdır. Bu ilkeleri Karatay üç maddede açıklamıştır:

1. Hazırlanan resimler bireylerin gelişim aşamaları dikkate alınarak oluşturulmalıdır. 2-7 ve 7-9 yaş seviyesine uygun meydana getirilen resimlerde etkileyici ve parlak tonlar tercih edilmeli, resimler aslı ile aynı olması yerine esnek, yuvarlak çizgiler ile hazırlanmalıdır.
2. Resimler eserde anlatılan olaylar ve iletilerle ilgili, bireyin metni kavrama becerisini arttırmalıdır.
3. Resimler, çocukların yaratıcılığını olumlu etkilemelidir. Seçilen resimler, bazen yaratıcılığı harekete geçirmek üzere farklı noktalardan yaklaşıldığında zihinde türlü manalara gelebilecek anımsamalara (üç boyutlu) yol açmalıdır (Karatay 2011: 81-82).

Resimlerin etkileyici ve canlı olması, içerikle uyumlu olması ile bireylerin hayal güçlerinin gelişmesini sağlaması çocuğun kitaba bağlılığını ve merakını artırır. Resimler aracılığı ve

hayal gücünün birleşimiyle kitabı kendi özünde tekrardan kurgular. Fakat resim ve içeriğin uyumsuz olması, resimlerin istenilen düşünceyi yanlış aktarması ve metni tamamlayamadıkları zaman çocuğun aktarılmak istenen ileti ve konuyu kavrayamamasına ve zihinde canlandırmayı gerçekleştirmemesine sebep olur. Bu sebeple resim ve metin arasındaki ilişki iyi kurulmalıdır. Güleç ve Geçgel resim ve metin arasındaki ilişkiyi beş maddede ele almışlardır:

1. Metin ve resim aynı anlamları barındırırlar. Resim, metnin anlatma gücünü arttırmaktadır.
2. Metni aydınlatmak üzere resimden yararlanılır. Metinde üstünde durulan her şey resimde yer almaz. Metinde değinilen bazı konulara açıklık getirir.
3. Görseller, yazının zenginleşmesinde ve değerinin artmasında yardımda bulunurlar. Metin esas hikayeye yer vermektedir. Resimler ise detaylara inerek metni desteklemektedir. Bunun yanında görseller metinde ifade edilenler hakkında yeni çağrışımlar oluşturma özelliği bulunmaktadır.
4. Metin aracılığıyla temel hikaye aktarılır, görseller ise seçilmiş yönlere dikkat çeker. Böylelikle resim, metinde geçen bir durumu ya da detayı yansıtacaktır.
5. Görseller, resmin birtakım yönlerini aktaran metinle esas hikayeyi yansıtır. Olay esas olarak görseller aracılığıyla sunulur (Güleç ve Geçgel, 2015: 214-215).

Resim ve metin bağlantısının güçlü olması anlatma gücünün de güçlü olmasını yanında getirmektedir. Anlatıların zihinde canlanmasını, netleşmesini ve dikkat çekilmek istenen noktaların belirginleşmesini sağlamaktadır. Bu sebeple resim ve metin ilişki düzeyinin yüksek tutulması gerekmektedir.

Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Bulunması Gereken İçeriksel Özellikler

Tema

Tema eserde asıl verilmek istenen iletinin özünü oluşturur. Eserdeki ana konudur. Her kitap okuyana bir ileti iletmektedir. Yazar iletiyi kendine özgü bir şekilde okuyucunun doğru anlamasını sağlayacak biçimde sunar. Bu sebeple çocuk için verilen eserlerde de bir ana tema bulunmalı ve yanlış anlamasına yol açacak şekilde verilmemelidir. Çocuk kitaplarında tema karmaşık olmamalı, açık bir şekilde yer almalıdır. Yazar bireye hangi düşünceyi aşılayacağını belirlemelidir. Teması belli olmayan veya farklı yorumlara yol açan kitapların çocuklara olumsuz etkileri olabilir (Oğuzkan, 2001: 367). Temalar çocuğu ikilemde bırakmayacak şekilde açık ve anlaşılır olmalıdır. Eğer bireyin yanlış anlamasına

sebep olacak şekilde ana düşünce sunulursa bireyde birçok olumsuz davranış ve tutuma neden olabilir.

Çocuk edebiyatının asıl gayesinden biri eğiticiliktir ve bu ele alınan temaya göre şekillenir. Bu sebeple tercih edilen temalar, evrensel ahlaki doğruları aktarmalıdır. Bireyin karakterini ve kimliğini geliştirerek, bireyin toplumda iyi bir konumda bulunmasını sağlayacak nitelikte olmalıdır. Çocuğu ruhsal açıdan kötü etkileyecek konulara yer verilmemesine dikkat edilmelidir (Yalçın ve Aytaş, 2016: 85). Bu nedenle seçilen temalar çocuğu kişisel ve ruhsal açıdan olumlu etkileyecek, keyif verecek ve ona birtakım değerleri aşılayacak nitelikte olmalıdır.

Konu

Eserde ele alınan konu tema ile ilişkili olmalıdır. Çünkü birçok durum ve olayları barındıran konu temadan ayrı düşünülemez. Seçilen konu bireyin yaşadığı toplum değerlerini yansıtan, ahlak kuralları ve toplumun yaşayış biçimini gözetmelidir. Konular çocuğun rahatlamasına, eğlenmesine ve eleştirel bir bakış açısı kazanmasına olanak vermelidir. Kitaplarda verilen konu hareketli olayları barındırırsa çocuklar bu eserleri okumaktan keyif duyarlar (Oğuzkan, 2001: 367-368). Yazarın konuyu işlemesi, düşüncesine yer vermesi ile oluşturduğu bir içeriktir. Bu oluşturduğu içeriğin, çocuğun ilgilerinin devinmesine yol açıp hayal etme, düşünme, heyecan duyma ve keyif alma ihtiyaçlarına seslenmesi gerekir (Sever, 2007: 48).

Konular bireyin yaşamıyla doğrudan alakalı olmalıdır. Gerçeğe ters düşmemelidir. Eserlerde kültür unsurlarını barındıran ve bireyi bu eserler aracılığıyla bireysel hak ve hürriyetleri açısından bilinçlendirecek konular seçilmelidir (Yalçın ve Aytaş: 2016). Çocuk yaşam biçimi gereği oynamak, keyif almak ve bilgi edinmek ister. Eserlerde ele alınan konularda bulunması gereken temel özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- Bireylerin okulöncesi dönemden itibaren çeşitlenen ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermelidir. Bireylerin ilgilerini, hoşlandıkları şeyleri, okuma yönelimlerini belirleyerek, konular verilmelidir. Tema ve konu arasında olan bağ çok kuvvetli olmalıdır.
- Konuların işleniş biçimiyle çocukların güven duygusunu, gelecek planlarını ve canlılara karşı duyduğu sevgi vb. değerleri olumlu yönde arttırıcı düşünceler yer

almalıdır. Onların kalplerinde ve zihinlerinde sevgi, dostluk, barış vb. kavramlarının gelişmesine yardımcı olmalıdır.

- Toplumsal değerler önemli sayılmalıdır. Çocuğun içinde bulunduğu toplumun tarihine karşı hassas olması için milli konulara değinilmelidir (Sever, 2003: 113; Yalçın ve Aytaş, 2016: 89).

Çocuklar, yaşamı ve çevrelerinde olup bitenleri algılamalarında ve anlamlandırmalarında yetişkinlerden ayrılırlar. Bu sebeple onlara yönelik verilen eserlerde işlenen konu çocukların isteklerine ve beklentilerine yönelik olmalıdır. Tema ile konunun arasındaki bağ güçlü değilse birey okuduğu kitaptan verim alamaz. Bu sebeple ele alınan konular tema ile paralellik göstermelidir. Ele alınan konular, akla dayalı ve inandırıcı olmalıdır. Seçilen konular çocuğu yormamalı, onun hoş vakit geçirmesini sağlaması yanında olaylar üzerine düşünmesine olanak vermelidir. Öncelikle belirli yaş grubunda bulunan çocukların dönem özellikleri iyi bilinip bu özellikler göz önünde bulundurularak onların ilgilerini çekebilecek konulara yer verilmelidir.

Plan

Titiz bir sıra ile verilen olaylar, karmaşanın önüne geçmekte ve verilmek istenen düşünceyi, ana fikri birey algılamakta zorluk çekmemektedir. Güzel ve dikkatli hazırlanan plan; olaylar ve düşünceler arasında uyum oluşmasını sağlar. Çocukların gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak plan hazırlanmalı, plan karmaşık olaylar barındırmak yerine sade olmasına dikkat edilmelidir (Oğuzkan, 2001: 369).

Dikkat edilmesi gereken hususlardan biri metnin bütünsel yapısının sağlam biçimde kurulmasıdır. Çünkü bireyin zihni başlangıcı ve sonucu açık, bütünsel yapı sergileyen yazılar anlamaya yatkındır. Bir bütün halinde verilmeyen ve esas anlatılmak istenen düşünce sağlıklı bir şekilde verilemezse çocuğu olumsuz etkileyebilmektedir (Yalçın ve Aytaş, 2016: 91).

Kahramanlar

Çocuklar eserlerde yer alan kahramanların düşünce, tutum, hal ve hareketlerinden etkilenip onlara öykünürler ve eserdeki kahramanlarla özdeşim kurarlar (Sever, 2007: 49). Bu sebeple yazar bunu dikkate alarak kahramanları seçmelidir. Seçilen kahramanlar çocuğa yabancı olmamalı, tanıdığı kişilerden seçilmelidir. Çocuğun yaşı ve gelişim düzeyi dikkate alınarak, eserde karmaşık ve çok fazla şahıs kadrosuna yer verilmemelidir (Aytekin, 2016).

Çocukların kahramanları kendilerine rehber görmeleri ve onlarla özdeşim kurmaları söz konusu olduğundan karakterlerin barındırması gereken birtakım özellikleri Karatay (2011: 104), şu şekilde belirtmiştir:

1. Evrensel ahlaki değerlere karşı saygı göstermelidir.
2. İyilik ve doğruluğun koruyucusu konumunda bulunmalıdır.
3. Sulh taraftarı olmalıdır.
4. Toplumsal ve kültürel değerlere sahip çıkmalıdır.
5. Adaletli, çalışkan, fedakâr, yardım etmekten kaçınmayan vb. iyi kişilik sahibi olmalıdır.

Çocuğun kitapla buluştuğu andan itibaren kitapta bulunan kahraman, yerini çocuğun arkadaşı olmaya bırakır. Bu kahraman aracılığıyla çocuk kendi gibi başka kişilerin de var olduğunu fark eder. Bu kahraman canlı veya cansız olabilir. Çocukların yaş aralığına göre kahramanlar farklılık göstermektedir. Okulöncesi çağında bulunan bireye seslenen kitaplarda kahramanlar, çoğunlukla kişiselleştirilmiş hayvanlardır. Bu eserlerde yer alan kahramanların fiziksel özellikleri öne çıkmakta, okul çağına ait eserlerde ise fiziksel özelliklerinden ziyade genellikle karakter özellikleri öne çıkmaktadırlar (Zivtçi, 2007). Masal ve masalımsı türler haricinde karakterler gerçek veya gerçeğe yakın verilmelidir. Diğer türlü kitabın inandırıcılığı kaybolur (Oğuzkan, 2001).

Yan karakterler ana kahramanla bağlantılı olacak şekilde sunulmalıdır. Çocuk, anlaşılması zor yapıları kavrayabilecek ve değerlendirebilecek seviyede değildir. Özellikle küçük yaş gruplarında seçilen kahramanlar çocuğun yakın çevresinden olup, yaş düzeyi arttıkça çevresi de paralel olarak genişlemelidir (Yalçın ve Aytaş, 2016: 90).

Dil ve Anlatım

Çocuklara yönelik eserlerin yetişkin edebiyatından en önemli farkı dili ve anlatımıdır. Çocuklarda dil sevgisi, şuuru ve duyarlılığı sağlamak çocuk yapıtlarının en gerekli amaçlarından birisidir (Aslan, 2006: 42). Çocuk edebiyatı eserleri çocuklara Türkçenin anlatım zenginliğini görmesini, onların dil evreninin genişlemesini sağlar. Bunu yaparken de bireyi anadilinin söz varlığı ile bir araya getirir (Karagöz, 2017: 219). Kelime hazinesinin gelişmesinin yanında dilinin zenginliklerinin farkına varıp dil sevgisinin artması sağlanabilir. Dolayısıyla çocuk edebiyatı yapıtlarında çocuğun gelişim ve algılama düzeyine

uygun olarak dil ve anlatım olanaklarından yararlanılmalıdır. Anlatılmak istenen düşünceyi akıcı bir şekilde kavramasına ve olayları anlamlandırmasına katkı sağlamalıdır.

Anlatımda çocuğun anlayabileceği şekilde günlük konuşma dili tercih edilmelidir. Yazar anlatım tekniklerine yeri geldikçe yer vermelidir (Karatay, 2011). Eserin dili süslü olmayıp açık ve anlatım biçimi sürükleyici olmalıdır. Paragraf uzunluğu 3-5 cümleyi aşmamalı; kelimeler, bireyin kelime dağarcığını geliştirici biçimde olmalıdır. Eserlerde yer alan bilinmeyen kelime sayısı bireyin gelişimine uygun olmalıdır. Çocuk dünyasıyla alakalı olmalı; eser yazım yanlışı ve noktalama hatası barındırmamalıdır. Kelimeler güncel olup eski kelimeler ve ses yinelemeleri kullanılmamalıdır. Eser, yabancı kelimeleri mümkün olduğunca barındırmamalı, tercih edilen yabancı kelimeler de aslına göre yazılmalıdır. Yabancı kelimelerin açıklamaları yer almalı, yabancı deyim ve atasözleri dilimize uyarlanıp verilmelidir (Demircan, 2006: 14).

Okul öncesi çocuklar için kurallı cümleler kullanılmalı ve kelimeler yalnızca ilk anlamlarına uygun verilmelidir Basit cümleler tercih edilmeli, birleşik ve girişik cümleler tercih edilmemelidir. Argo ve mecaz ifadelere yer verilmemeli; edat ve bağlaçlar olabildiğince az tercih edilmelidir. Kurulan cümleler tek özne ve yüklemden oluşmalı, yaklaşık beş veya altı kelimeden meydana gelmelidir. Etken çatılı fiillere yer verilmesi üsluba hareketlilik katmaktadır. Küçük yaş grubu çocuklara uygun eserlerde söylenişi zor kelimeler bulunmamalıdır. Verilen kavramlar açık olmalı, anlamayı zorlaştırmamalıdır (Demircan, 2006: 14; Oğuzkan, 2001: 378).

Eserin dil ve anlatım yönünden hatasız olması kitapta bulunan karakter özelliklerinin belirgin kılınmasını, verilmek istenen düşüncenin doğru aktarılmasını ve bu düşüncenin doğru algılanmasını sağlamaktadır. Bu sebeple kitabın temel ölçütlerinden biri olan dil ve anlatımdan çocuğun olumlu özellikler kazanmasını sağlamak ve düzeyine uygun olayları sunmak için özenli bir şekilde yararlanmak gerekmektedir.

2.4. Değer Kavramı

Değer kavramı 1918 yılında Znaniecki tarafından ortaya atılmıştır. Değer kavramı üzerine birçok bilimsel ve felsefi açıdan araştırmalar yapılıp görüşler belirtilmesine rağmen neyi kastettiği ve kapsadığı konusunda ortak görüş sağlanamamıştır (Genç ve Beldağ, 2019: 3). Değer kavramı türlü alanların konusu olmasından dolayı bu kavramın tek bir anlamla ifade edilmesini güç kılmış ve birçok tanım yapılmıştır. Bilimsel olgular dünyada her insan

tarafından objektif ve yansız bir biçimde kabul edilirken değer olguları için bu durum böyle olmamaktadır. Bütün ülkelerin, şehirlerin hatta bölgelerin dahi nitelikleri farklıdır. Dolayısıyla değer kavramı üzerine öne sürülen düşüncelerin farklı ve değişken özelliklerinin olduğunu göstermektedir (Gürhan, 2017). Değerler kavramı üzerine yapılan tanımlardan bazıları şu şekildedir:

Toplumun hareketlerine ve davranışlarına biçim veren görüşler olarak yazıya geçirilmemiş sivil anayasalardır (Polat, 2017: 1).

Bir davranışın doğru ve istendik olduğunu belirleyen, tutumlara yol gösteren prensipler ve ana inançlardır (Halstead ve Taylor, 2000: 169).

Kişinin yeteneklerini fark etmesi, doğru insan olmak için uğraşması, benliğiyle ve çevresindekilerle barışık olması, maddi-manevi yeterli düzeye gelmesidir (Özdaş, 2013: 8).

Toplumun içinde yer alan kişilerin çoğu aracılığıyla üzerinde anlaşma sağlanan, kabul görülen, paylaşılan ve hayata şekil veren duygu, düşünce, hareket ve ilkelere değer denir. Toplumun beraberlik ve sürekliliğini sağlamak amacıyla insanların büyük kısmı tarafından kabul gören ahlaki kural olarak benimsenmiştir. Değer; duygu, düşünce, davranış veya tutuma birey ve toplum tarafından verilen önem, başka kişilerin tutum ve hareketlerini değerlendirme boyutudur (Ekinci, 2018: 27).

Birey veya kurum ile ilgili olarak var olan veya sürdürülmesi istenilen tutum ve davranışların bütünüdür (Parlak, 2012: 9).

Kişilerin başka bir kişi, olay, koşul vb. karşısında sergilediği duyarlıklarına denir. Başka bir ifadeyle değer; bireyi önemli ve yüce yapan özelliklerdir. Kişiler ve olaylar karşısında sergilenen bu tutumlar kişisel olarak değer kavramı altında kendisini göstermektedir (Yaman, 2018: 85).

Hal ve hareketlerimize yol gösterip kılavuzluk yapan inançlar olup davranışların uygunluğunu, gücünü ve ahlakiliğini tespit etmeye yarayan prensip ve ölçünlerdir (Hökelekli, 2011: 285).

Toplumda yaşayan bireylerin varmak istediği amaçlar, arzuladığı davranışlardır. Toplumun varlığı, birliği, işleyişi ve sürekliliği için herkes tarafından onaylanmış ilke ve kaidelere denir. Bu tasdik edilen değerler, ideal görüş ve tutumları oluşturur. Toplum hayatının hem esin kaynağı hem de anlamı haline gelmiştir (Turan ve Ulusoy, 2019: 5).

İnsanların etkileşimlerinin düzgün bir şekilde yürümesini amaçlayan ve yapıcı birliktelikleri neticesinde iyi sonuçların oluşmasını ortaya çıkaran kavramların tümüne denir. Toplumlara göre farklılık gösterdiği halde tüm insanlığa seslenmektedir (Yalçın ve Aytaş, 2016: 86).

Değer kavramı üzerine yapılan tanımlar incelendiğinde her tanımın üzerinde durduğu asıl nokta insan davranışlarının olumlu olmasıdır. Eğer insan davranışları istendik şekilde olumlu olursa toplum devamlılığının sağlanacağı kanısında hem fikirlerdir. Fakat değerler toplumdan topluma değişkenlik göstermektedir. Ortak kültürü paylaşan her toplumun kendilerine ait değerleri vardır. Bu değerler vasıtasıyla sosyal ilişkiler kurarlar. Toplumların ve insanların hal ve hareketlerinin anlaşılmasını sağlar ve insanları değerlendirmede ölçüt olarak kullanmalarına yararlar (Yılmaz, 2007: 349). Değerleri insanlar; yaşam biçimlerine, gelenek ve göreneklerine, kültürüne ve düşüncesine göre belirlemektedir. Bu sebeple her bireyin, davranış ve tutumları değerlendirmede ölçüt olarak kullandıkları değerler farklılaşmaktadır.

Değerler milletlerin uzun bir süreçte meydana getirdikleri bilgi ve birikimlerinin sonucudur. Her toplumun içselleştirdiği birçok değer yer almaktadır. Önemli değerler arasında doğru olma, dürüst olma, kendini anlatma, inanma, bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme, sevgi, saygı, güven, ahlak, özgür olma gibi değerler bulunur (Çağlayan, 2013: 95). Değerleri, insanlar kendi düşüncelerine uygun şekilde seçmekte ve herkes farklı derecede önemli görmektedir. İnsanların önemli gördüğü değerlerin tercih edilmesinde bazı ilkeler vardır. Değer gruplarının ortaya çıkmasında ve hangi değerleri kapsadığıyla alakalı ortak bir yapı bulunmaktadır. Bu ilkeleri Uduigwomen (2004) aşağıdaki biçimde ifade etmiştir:

1. Değerlerin tercih edilmesinde özgürlük esas alınmalıdır.
2. Değerler ödülle desteklenmelidir. Öğüt verilmemelidir.
3. Öğrenciler değer eğitimcilerine boyun eğmese de, öğrencilere ve değerlere saygılı davranılmalıdır.
4. Kişi, eleştirilere rağmen değerlerini ortaya koymaktan kaçınmamalıdır.
5. Kişi, içinde bulunduğu toplumun değerlerini dikkate almalı, bu değerleri kazanmak için çaba sarf etmelidir.
6. Toplum ve bireysel değerler çeliştiği zaman, toplum yararı için bireysel değerlerden fedakarlık etmeyi bilmelidir.
7. Yararı ve devamlılığı olan değerleri seçmelidir.

8. Kişilerin amaç ve ideallerine uygun değerler tercih edilmelidir.
9. İki değer arasında seçim yapıldığında kişiye göre daha mühim olanı tercih edilmelidir. Fakat iki değer de kötü değer ise tercih yapılmamalıdır (akt: Yiğittir, 2012: 3).

Bu ilkelerle insana özgürlük tanımasının yanında diğer insanların haklarının ve benliklerinin gözetilmesi ve korunması amaçlanmıştır. Bu sayede değerlerin tercih edilmesindeki ilkeler; bireylerin yaşamını, yaşadığı toplumu düzene sokar ve toplumun sürekliliğini sağlar. Toplum içinde yaşayan tüm canlılara karşı bilinçli hareket etmesini ve onlara karşı olan davranışlarına olumlu yönde yön vermesini amaçlar. Fakat değerler süreç içinde değişime uğrayabilmektedir. İlerleyen teknoloji ve değişen yaşam koşulları ile birlikte insanların davranışları da değişeme uğrayıp değer yargıları farklılaşabilmektedir. Bu farklılaşma beraberinde değerlere yüklenen anlam ve önemin yitirilmesine yol açmaktadır. Esas önemli olan bu değişimin toplum yapısını ve düzenini bozmayacak bir şekilde olmalı, önemini ve anlamını kaybeden değerlerin boşluğu zamanla uygun değerlerle doldurulmalıdır.

Değerlerin; bilişsel, duyuşsal ve devinişsel olarak üç farklı alanı bulunmaktadır. Bilişsel boyut, değerleri anlamayı ve bunları öğrenerek bunlardan nerede yararlanılması gerektiğini bilmeyi sağlar. Duyuşsal yön ise iyi-kötü, olumlu-olumsuz vb. düşünceler ile hissi tepkileri kapsar. Devinişsel yönden ise bilişsel ve duyuşsal açıdan oluşan bilgi edinmelerin hal ve hareketlere şekil vermesi söz konusudur (Akbaş, 2004: 45). Değerler; his, düşünce ve tutum ile sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla insanın bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanları; değerleri anlama, gerekli bilgileri öğrenme ve düşünme ile tepkiler sonucu davranış ve tutumlara dönüştürülmesinde rol oynamaktadır.

Toplum yaşamını şekillendirmeyi sağlayan değerler geleceğe aktarılmazsa zamanla etkililiğini yitirip yok olur. Değer aktarımının sağlıklı ve doğru bir şekilde gerçekleşmesi için ilk önce değerlerin özelliklerinin ve işlevlerinin bilinmesi ve bu doğrultuda hareket edilmesi gerekir.

2.4.1. Değerlerin Özellikleri

Literatür incelendiğinde tanımlar, araştırmalar ve tartışmalar doğrultusunda değerlerin özellikleri ve işlevleri konusunda her araştırmacı değerleri farklı yönlerinden ele alıp, görüşlerini belirtmişlerdir. Değerler insanların düşünme şekline, tutumlarına, kişisel ve

toplumsal hayatına biçim veren ilkelerdir. Bu özelliğiyle sosyal yaşamı düzenlemeye, kişiler arası yakınlığı güçlendirmeye yardımcı olur. İnsanların şahsına özgü bireysel etik ve değerlendirme şekli ortaya çıkarmalarına, hedef ve ideallerini belirli kılmaya ve toplum içindeki davranışlarına şekil vermelerine katkı sağlar (Güneş, 2016: 4). Aksakal değerlerin özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir:

- Öğretilerdir ve kutsal sayılırlar.
- Bireysel amaçlarla yakından ilgilidir. Çünkü hedeflere ulaşabilmek için değerler kullanılacaktır.
- Kişinin kendine has tutum ve davranışları ile ilgilidir.
- Olayları, kişilere ve davranışlara biçim vererek kendini devamlı etkin ve işlevsel tutar.
- Toplumun değerlere verdiği önem derecesine göre dizilip varlığını bir düzen dahilinde devam ettirir.
- Yenilik ve değişikliklere uyum sağlayarak varlığını sürdürür.
- Kültürel farklılıklara göre toplumda bulunur. Her toplumun aynı değere yükledikleri anlam değişiklik gösterebilir (Aksakal, 2020: 6-7).

Fıchter (2001: 143), değerlerin paylaşıldıklarını, insanların çoğunluğunun değerler hakkında uyuştuğunu, tek kişinin yargısına tabi olmadığını, insanlar tarafından ciddiye alınıp bu değerlerin huzuru koruyup sosyal ihtiyaçları giderdiğini belirtir. Bunun yanında değerlerin coşkular ile bir arada var olduğunu, bireylerin özverili davrandığını ve değerlerin insanlar arasında görüş birliği ve anlaşma gerektirdiği için, başka nesnelerden soyutlandığını ifade etmiştir.

(Schwartz 1992, 1994; Schwartz ve Bilsky 1987, 1990; akt: Özyer vd., 2018) değerlerin özelliklerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir:

- Değerler duygulardan ayrılmayacak biçimde ilişkilidir. Aktif hale geldiklerinde duygu yüklü olurlar.
- Motivasyonel kaynaklardır. Kişilerin elde etmeye çabaladıkları arzu duyulan hedeflere yöneltirler.
- Değerler belli davranış ve durumların daha ilerisindedir, onları geçerler.
- Değerler, tutumların, politikaların, bireylerin ve olayların seçimine veya yorumlanmasına rehberlik eder.
- Değerler, birbirlerine bağlı olarak önemlerine göre dizilirler.

Değerlerin özellikleri açısından türlü türlü düşünceler söylenmiş olsa da bu düşünceler birbirleriyle bağlantılı olup her ileri sürülen düşünce değerlerin bir yönüne dikkat çekmiştir. Değerlerin özellikleri kapsamında öne sürülen ortak noktalar şu şekilde sıralanabilir:

- Bireylerin davranışlarını rasyonelleştirip benimsemesine olanak veren olgulardır.
- İnanışlar içeren, deneyüstü olgulardır.
- İlgi ve istek duyulan şeylerdir.
- Değerlerin bütün alanlarla ilgisi bulunmaktadır.
- Değerler sosyaldirler (Aydın, 2011: 40).

2.4.2. Değerlerin İşlevleri

Değerlerin işlevi, tüm insani durumların oluşmasında belirleyici konumda bulunmak biçiminde anlatılabilir. Davranışlar için bir amaç olmalarının yanında neticeyi değerlendirmeye fayda sağlayıp ölçek işini yaparlar (Aydın, 2011). Fıchter değerlerin işlevlerini şu şekilde sıralamıştır:

- Değerlerden, bireylerin ve ilişkilerin sosyal değerinin yargılanmasında yararlanılır. Kişi çevresindekilerin gözünde hangi konumda olduğunu öğrenmesini sağlar.
- Bireylerin dikkatini faydalı ve mühim olduğu düşünülen maddi kültür nesnelerine çekerler.
- Değerler, toplum içindeki olması gereken düşünme ve tutum yollarını gösterir.
- Bireylerin sosyal rollerini belirlemesinde ve uygulamasında yol gösterir.
- Bireyleri törelere göre hareket etmeye yöneltir ve doğru davranışta bulunmaya isteklendirir. Doğru bulunmayan hal ve hareketlerin önüne geçer.
- Değerler dayanışmayı sağlarlar. Ortak değerler bireylerin bir araya gelmesini sağlar (Fıchter, 2001: 150).

Değerlerin işlevlerinden biri hukukun bile sağlayamadığı düzeni, bir arada bulunmayı ve güvenli bir ortamı sağlayabilmektedir. Çünkü değerler maneviyat içerir. Bundan dolayı manevi olguları önemli sayan yerde değerler hukuktan daha fazla etkin görevde olabilmektedir (Kardaş, 2020: 40). Değerler doğru ve yanlışı fark etmeyi sağlayan ana inançlardır. Yaşamı dengeli ve anlamlı bir hale getirerek toplumu meydana getiren kişilerle bir arada hayat sürmeye olanak tanırlar. Değerler kişinin ve diğer insanların hayatlarının niteliğini yükseltirler. Bunlar bireyde doğuşta bulunmaz, gözlem ve etkileşim ile birlikte yaşam içinde öğrenirler (Bostrom, 1999; akt: Akbaş, 2004: 45).

Değer kişinin davranışları konusunda kontrol mekanizması işini üstlenmiştir. İnsanın davranışlarını olumlu şekilde sergilemesi, denetimde tutması, ahlak dışı olumsuz davranışlarda bulunmaması yönünde uyarıcı konumundadır. Eğer günlük yaşamda değerler kişiye yol göstermekte etkili olamadıysa insanın yanlış yapma ve uygunsuz davranışlar sergileme olasılığının artmasına yol açar (Özdemir, 2019: 23). Aydın ve Gürler (2012), değerlerin toplum içindeki işlevlerine dikkat çekip şu şekilde ifade etmişlerdir:

- Tarihle bağların kopmasını engeller, tarihi geçmişten günümüze aktarır.
- Çoğunluk tarafından kabul edilmiştir.
- Seçme ve karar verme vb. zamanlarda yararlanılırlar.
- Sosyal yaşamın işleyişini düzenlerler.
- Gelecek kuşaklara kültür aktarımında önemli yere sahiptirler.
- Ortaya çıkmalarında çevre ve bireyle etkileşim durumunda bulunmaları etkilidir.
- Yansımaları tutum, hal ve hareketlerde kendini gösterir.
- Olumlu ve istendik tutum ortaya çıkarmada etkileyici bir role sahiptir.
- Karşıtlıkların olduğu durumlarda birleştiricidir.
- Kalıtsal değildirler, yaşam sürecinde benimsenirler.
- İnsanı ilgilendirdiklerinden dolayı toplum tarafından sürdürülmeleri sağlanmaktadır (Aydın ve Gürler, 2014)

2.4.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler farklı farklı birçok dalın inceleme konusu olmuştur. Değer kavramı alanlara, kültüre, millete göre çeşitlilik göstermektedir. Literatüre bakıldığında değerler üzerine sosyal bilimciler tarafından yapılan farklı sınıflandırılmaların mevcut olduğu görülmektedir. Literatürde üzerinde sıkça durulan ve en fazla kabul gören değer sınıflandırmalarına aşağıda yer verilmiştir.

Shalom H. Schwartz'ın Değerler Sınıflandırması

Değerlerin içerik ile yapısına göre her kişide doğuştan bulunan üç evrensel ihtiyacın bilişle ilgili yansımaları bulunduğunu belirtmiştir. Bu ihtiyaçlar, kişilerin temel gereksinimleri, başarılı ilişkinin gerekli kıldığı gereksinimler ve toplumların devamlılığını sürdürmesi için gerekli gereksinimlerdir. (Brunso, Scholderer ve Grunert, 2004; Schwartz ve Bilsky,1987; akt: Gümüş, 2009: 15). Schwartz değerleri, on değer grubuna ayırmış ve bu değer gruplarının kapsadığı alt değerleri belirleyerek sınıflandırma yapmıştır. Değerlerin

geçerliğini elli dört ülkede uygulamış ve % 82 oranla benzer sınıflandırıldığı ortaya çıkmıştır. Schwart'ın sınıflandırmasındaki on ana değerden yaklaşık sekizinde kültürler arası bir uyuşma olduğu tespit edilmiştir (Sagiv ve Schwartz, 1995; akt: Taylı, 2014).

TABLO 1

Shalom H. Schwartz'ın değer sınıflandırması

Schwartz'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması	
Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, Otorite sahibi olmak, Zengin olmak, Toplumdaki görüntüyü koruyabilmek, [İnsanlar tarafından benimsenmek].
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, Yetkin olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak, [Zeki olmak].
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke, hazza yönelim	Zevk, Hayattan tat almak.
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, Değişken bir hayat yaşamak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olabilmek, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak, [Kendine saygısı olmak].
Evrenselcilik (universalizm): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyaya barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya, Doğayla bütünlük içinde olma, Çevreyi koruma, [İç uyum].
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak, Sadık olmak, Sorumluluk sahibi olmak, [Gerçek arkadaşlık, Olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamlı bir hayat].

Tablo 1'in devamı

Değer Grupları	Değerler
Geleneksellik (tradition): Kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçak gönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, Ilımlı olmak, [Dünyevi işlerden el ayak çekmek].
Uyma (conformity): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlanması	Kibarlık, İtaatkâr olmak, Anne-babaya/ yaşlılara değer vermek, Kendini denetleyebilmek.
Güvenlik (security): Toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, Toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak, Aile güvenliği, İyiliğe karşılık vermek, [Bağlılık duygusu, Sağlıklı olmak].

(Schwartz, 1994; akt: Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 61)

Milton Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Değerler tamamen durağan veya değişken değildir. Eğer tamamen durağan olsaydı kişisel ve sosyal alanda hiçbir zaman değişme olmazdı. Bununla birlikte değerler tamamen değişken olsaydı bireyin kişiliğinin devamlılığından bahsedilemezdi. (Rokeach, 1973; akt: Çalışkur ve Aslan, 2013: 85). Ona göre değerler, olası durumlar içinden bir seçimde bulunmaktır. Birey bir amacı, hareketi zıttı olan şeye seçerken, bu seçimini kişi değer sistemindeki başka değerler ile kıyaslamalıdır. Kişinin ihtiyaç hiyerarşisinde yukarı sıralarda bulunan değerlerle çelişmeyen davranış şeklini tercih etmelidir. (Rokeach, 1973; akt: Taylı, 2014) Milton Rokeach tercih edilecek değerleri iki ana başlık olan amaçsal değerler ve araçsal değerler adı altında toplamıştır. Amaç değerler, kişinin yaşamında ulaşmayı hedeflediği nihai durumdur. Araç değerlerden ise amaç değerlere varabilmek için yararlanılır (Rokeach, 1979; Yorulmaz, 2017).

TABLO 2

Milton Rokeach'ın değer sınıflandırması

Amaçsal Değerler	Araçsal Değerler
Eşitlik	Yardımsever
Aile güvenliği	Entelektüel
Barış içinde bir dünya	Kibar
Bilgelik	Dürüst
Gerçek dostluk	İtaatkar
Sosyal kabul	Sevecen
Sonsuz yaşam	Neşeli
Zevk	Mantıklı
Heyecan verici bir yaşam	Bağışlayıcı
Güzel bir dünya	Temiz
Rahat bir yaşam	Cesaretli
Kendine Saygı	Sorumluluk sahibi
Özgürlük	Yetenekli
İç huzur	Hırslı
Başarılı olma	Geniş görüşlü

(Rokeach, 1973, akt: Yüce, 2020: 13)

Spranger'in Değer Sınıflandırması

Psikoloji alanında değer testini ilk kez Spranger yapmış, deneklerinde etkili olan değerlere bakarak şahsiyet tiplerine ayırmıştır. Kişilerin altı değer tipinden birinin içinde bulunacağını belirtmiştir. Baskın özellik gösteren değerler bireyin seçimlerini etkilerken, çekinik olanlar ise kişinin yaşamında az rolde bulunacaklardır (Yorulmaz, 2017). Allport, Vernon ve Lindzey, Spranger'in yaptığı bu değer sınıflandırmasını ölçeğe çevirmiştir. Çevirdikleri ölçeği uygulamaya koyduklarında elde edilen sonuçları yayınladıkları zaman sınıflandırma üzerinde genel uyuşma sağlanmıştır. Bu sebeple bu değer sınıflandırması o tarihten beri Allport, Vernon ve Lindzey'in yaptığı bir sınıflandırma gibi görülmüştür (Keskin, 2016: 1491). Spranger'ın sınıfladığı altı değer tipi şunlardır:

TABLO 3

Spranger'in değer sınıflandırması

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempatiktir, bencil değildir.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

(Ünal 1981, Güngör 1993, akt: Akbaş 2004: 56)

Andrew Refshauge'nın Değer Sınıflandırması

Refshauge, değer sınıflamasında temel değerlere yer vermiştir. Temel değerleri kovuşturmanın insanlar için değerli olduğunun farkındadır. Bu temel değerler, toplumun, düşünce ve isteklerini ortaya koyar. Bu esas değerler, dünya görüşlerinde sık karşılaşılan kültürlerin büyük kısmında da yer verilen değerlerdir (Refshauge, 2004; akt: Yüce, 2020: 12). Refshauge, dokuz değer grubuna ve bu değer gruplarının içerdiği alt değerlere yer vermiştir:

TABLO 4

Andrew Refshauge'nın değer sınıflandırması

Değer Grupları	Değerler
Dürüstlük	Tutarlı bir şekilde dürüst ve güvenilir olma.
Mükemmellik	Okul yaşamında, bireysel ve toplumsal hayatın her alanında en yüksek kişisel başarı için mücadele etme
Saygı	Kendin ve başkaları için saygılı olma ve diğerlerinin farklı ve karşıt görüşlere sahip olma hakkını kabul etme.
Sorumluluk	Kendine, diğerlerine ve çevreye karşı bireysel ve toplumsal davranışlardan dolayı sorumlu olma.
Katılım	Toplumun ve milletin sosyal ve ekonomik refahından minnettarlık duyarak ve bunun için katkı sağlayarak aktif ve üretken birey ve grup üyesi olma
İşbirliği	Uyuşmazlıklardan barışçıl bir çözüm içerisinde olarak ve başkalarına destek sağlayarak ortak amaçlara ulaşmada işbirliği içerisinde çalışma.
Önemseme	Empati göstererek ve merhametli davranarak kendinin ve diğerlerinin refahını düşünme.
Tarafsızlık	Sosyal adalet ilkelerine sadık olma ve önyargıya samimiyetsizliğe ve adaletsizliğe karşı çıkma.
Demokrasi	Bir Avustralya vatandaşı olma sorumluluklarını ve haklarını, özgürlüklerini kabul etme ve yükseltme.

(Refshauge, 2004; akt: Yüce, 2020: 12)

2.5. Değerler Eğitimi

Kişinin sahip olduğu değerler, olaylara bakış açısını, görüşlerini, düşünce yapısını ve kişiliğini etkilemektedir. Bu yüzden kişinin ana ve evrensel değerleri benimsemesi ve içselleştirmesi ile hayatına da şekil verilmiş olacaktır. Belli başlı değerlerin yanı sıra yaşam sürecinde birçok yeni değerle karşılaşacak ve kendisinde var olan değerler ile sentezleyeceği durumlar meydana gelecektir. Bu değer kazanma süreci değerler eğitimi çerçevesinde ele alınır. İnsanın iyi ve etrafına güven duygusu vermesi bununla birlikte çevresini etkilemede

aşırı davranışlardan uzak durarak etki bırakan karakter ve davranışta bulunmasında değerler eğitiminin etkisi oldukça fazladır (Çağlayan, 2013: 95).

Bütün toplumlarda kendi kültürlerine özgü olan değerlerin sürekliliğini sağlamak ve yok olmasını engellemek amacıyla değer eğitimi hassas bir yere sahiptir. Dilin bir görevi de değer aktarmasıdır. Bu sebeple dil geçmişten günümüze, sözlü ve yazılı olarak değerlerin ulaşmasına yardımcı olmuştur (Çırak, 2013: 15).Eğitim ve öğretim değerlerin özelliklerini ortaya çıkaran, değerlere biçim veren ve değerlerin devamlılığını sağlayan esas kaynaklardan biridir. Değerlerin, bireylerin öz varlığında, ailevi ilişkilerinde, iş ve toplum hayatında yansımasının belirgin olması için eğitim süreci ile dayanak oluşturulmalıdır. Fakat bu sürecin toplumun kültüründen ayrı verilmemesi gerekir (Parlak, 2012: 10).

Her toplumun hedefi; sürekliliğini sağlayacak faydalı bireyler yetiştirmektir. Bu kişilerin yetiştirilmesi de değerler eğitimi ile olanaklıdır. Değerler doğru bir şekilde aktarılıp benimsenirse eğer içinde yaşanılan toplumun sürekliliği sağlanır. Bununla birlikte değerler eğitimi ile toplum için faydalı ve ahlaklı olan, değerlerine sahip çıkan insanlar yetiştirilmiş olunmaktadır.

Değerler eğitimi ilk ailede başlayıp ilerleyen süreçte eğitim kurumları ve sosyal çevrenin etkisi ile devam etmektedir. Fakat bu sürecin içinde en önemli görev eğitim kurumların içinde bulunan okullara düşmektedir. Çocuk, değer ve vicdan sistemi oluşmaya başladığı dönemde kendini okulda bulmakta ve zamanının büyük çoğunluğu burada geçirmektedir. Bu sebeple okullarda doğrudan ve dolaylı olarak sunulan değerler eğitimi çocuğun olumlu veya olumsuz değer sistemi geliştirmesine neden olacaktır. Öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına, seviyesine uygun değerler eğitiminin planlanması, bu konuda karşılıklı olarak görüş belirtilmesi eğitim kurumları için önemlidir. Bireylerin gelişim seviyelerini dikkate alarak onların kişiliğini istendik biçimde etkileyen rehber olmalıdır (Çağlayan, 2013: 95).

İnsanların bireysel ve sosyal gelişimini sağlamak için değerler eğitimi önemlidir. Birey soyut düşünme becerisinin gelişimi kapsamında kendisinde bulunan değerlerin bir düzenlemesini yapabilmektedir. Bu düzenleme ile kişisel inanç ve düşüncesi aracılığıyla toplum değerlerinin birleşimine varabilmektedir. Değerler sisteminin ortaya çıkmasını sağlayan kişi, bunlardan daha sonraki zamanlarda yararlanarak yanlışın ve doğrunun seçimini kendisi yapabilir ve hayata dair prensiplerine karar verebilir. Yaptığı her seçimde

kendisiyle birlikte toplumu da düşünerek hareket etmesi gerektiğinin bilincine varır (Demirtaş, 2012: 38).

Eğitim anlayışının asıl amacı, kişinin kendisini ve etrafındakileri bilen, üzerine düşen görev ve sorumluluklarının farkında ve iyi karakteri olan başarılı kişiler olmalarını sağlamaktır. Toplum yalnızca başarılı kişiler olmalarını hedefleyip ahlaki açıdan eğitimi önemsemezse başarılı fakat olumlu kişilik sahibi olmayan insanların yetişmesi kaçınılmazdır (İner, 2020: 8). Değerler eğitimi ile ulaşılmak istenen amaçlar şu şekildedir:

- Değerleri bilmek ve kendini bilen kişiler yetiştirmek
- Bireylerin ruhsal, bilişsel ve fiziksel gelişimlerine katkılı olmak
- Öğrencilerin beceri ve kabiliyetlerinin gelişmesini sağlamak
- Araştırmaya, keşfetmeye ve üretmeye yönelmesini sağlamak (Çağlayan, 2013: 96-97).

Milli Eğitim Bakanlığı, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda değerler eğitiminin amacına, 2017 yılında yayınladığı "Öğretim Programında Değerler Eğitimi" başlığı altında değinmiştir. Bireylere doğru ve iyi bir kişi olmalarını gerçekleştirecek bilgi, yetenek, tutum, hareket ve itiyat edindirmeyi hedefleyen eğitim, bu özelliğiyle değerlerle biçimlenmiş bir faaliyettir. Bu açıdan okullarda verilen değerler eğitiminin hedeflerinden biri bireylerin sağlam, çelişmeyen ve uyumlu bir kişilik geliştirmelerine yardımcı olmaktır (MEB, 2017: 7).

Değerler eğitimi, kişinin kendine olan güvenini artırıp, kişiliğinin oluşmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Toplum içinde birlik ve beraberlik gerçekleştirilerek, biz algısıyla bağlılık duygusunun ortaya çıkması gibi toplumsal değerlere kişinin sahip çıkması ve bir sonraki nesillere aktarılarak toplumun sürekliliğinin oluşturulması değerler eğitiminin hedeflerindendir (Aslan, 2021: 20).

2.5.1. Değerler Eğitiminde Aile

İnsanların değerler ile bir araya geldiği ilk ortam çocukluk çağlarını geçirdikleri aile kurumudur. Değerlerin aktarılmasında aile birincil derecede önem teşkil etmektedir (Yaman, 2018: 86). Çocuğun doğumundan itibaren yaşamının tümünde etkisi büyüktür. Çocuk değer yargıları ile dünyaya gelmez. İçinde bulunduğu aile kurumu, çocuğun değerlerin farkına vardığı, bu değerlerin benimsemesinin sağlandığı ve şekillendiği ilk yerlerdir. Bireyin ailede aldığı değer eğitimiyle gelişimi ve kişiliği etkilenmekte ve biçimlenmektedir.

Bireyler, aileyi oluşturan kişilerle ilişkileri esnasında yavaş yavaş değerleri edinirler. Bu açıdan ailenin bireye nasıl bir sosyalleşme imkanı sunduğu önemlidir. Bireyin hal ve hareketlerine yön vermek söz konusu olduğundan aile olumlu tutumları ödüllendirip destekleyebilir, olumsuz tutumları ise cezalandırıp önleyebilir. Fakat bireyler yalnızca ödül ve ceza sonucu değerleri benimsemezler. Bunun yanında çocuklar ailenin türlü hareket ve tutumlarını gözlemlemeleri sonucunda hangi davranış sonucunda hangi ödül veya cezanın verildiğini görerek dolaylı öğrenim gerçekleştirirler (Demirutku, 2017).

Bireye verilen değer eğitiminde ahlaklı bir davranışın hangi şekilde olacağı sergilenip çocuğa o davranışı gerçekleştirme olanağı tanınmalıdır. Bireye erdemli hareketlerde nasıl bulunacağı, kime nasıl tutum sergileyeceği, hangi olaylarda nasıl davranış göstereceğini öğretilmeden önce çocuktan herhangi bir davranışta bulunmasını istemek doğru değildir. Kişi dünyaya bir şey bilmeden gelir ve her şeyi doğduktan sonra öğrenmeye başlar. Bu yüzden bir şeyleri öğretmeden bireyden iyi davranışta bulunması beklentisine girmek yanlıştır. Bunun yanında çocuğa değer eğitimi sürecinde hata yapmasına da imkan tanımak gerekir. Çocuğun bu hatalı tutumları bazen hoş karşılanmalıdır. Hataların sonuçlarının olumsuz nelere yol açabileceği, ne gibi zararları ortaya çıkarabileceği gibi küçük toleransın gösterilmesi bireyde uyarıcı görev üstlenebilir. Bunun sonucunda birey değerlerin önemini bilme, değerleri daha iyi algılama ve kazanılan olumlu tutumların sağlamlaştırılması bakımından sağlıklı bir süreç geçirmiş olur (Özdemir, 2019: 32).

Değerler eğitimi gerçekleştirilirken aktarılan değerlerle tutumların çelişmemesi gerekir. Çünkü öğretilen değerlerle tutumlar tutarsız olursa değerler eğitimi sonuçlanamaz, kalıcılık sağlanamaz (Şahin, 2013). Dolayısıyla davranışlar ve aktarılan değerler birbiri ile tutarlı olmalı, çocukta ikilemler oluşmasının önüne geçilmelidir. Ailenin söylemleri, düşünceleri ve davranışları zıtlık göstermemelidir. Aksi takdirde değer eğitimi olumsuz ve istenmedik sonuçla gerçekleşecektir. Ailenin çocuğa değerleri aktarma sürecinde üstüne düşen görevleri Aktepe (2016) şu şekilde sıralamıştır:

- Demokrasi düşüncesi ile büyümelerine ve karar almalarına yardımcı olmak,
- Muhakeme edecek, iletişime geçecek ve eleştirecek kadar kendilerine güvenlerinin olmasını sağlamak,
- Aldıkları kararlara saygı göstermek,
- Yargılamadan benimseyip oldukları şekilde sevmek,
- Yaratıcı düşünmelerinin gelişimini sağlamak,

- Kendi kendilerine düşünmeleri için yol göstermek,
- Becerilerinin farkına varmalarını sağlamak,
- Doğru meslek tercihlerinde ve mesleki gelişim süreçlerinde onlara destek vermek,
- Kişiliklerine değer vererek kendilerine özgü bireyler olmalarına yardımcı olmak,
- Ulusal, manevi ve evrensel değerleri içselleştirmelerini sağlamak,
- Doğru ve ahlaklı bireyler olmalarına destek olmak,
- Topluma hizmet görevlerinde bulunmalarını sağlamak,
- Kendini gerçekleştiren mutlu kişiler olmalarına yardımcı olmak.

Aktepe'nin (2016) ifade ettiği ailenin üstüne düşen sorumluluklarının amacına ulaşılıp verim elde edilebilmesi için öncelikle çocuğun içinde bulunduğu aile ortamının huzurlu ve mutlu olması gerekir. Bireyin gelişim özelliklerine, düşüncelerine ve kararlarına saygı duyulmalıdır. Bu sebeple ailenin değer eğitimini kendisine görev bilmesi, bu çerçevede çocuğa doğru aktarımı sağlaması gerekir.

2.5.2. Değerler Eğitiminde Okul

Eğitim her kişiyi bilişsel, duyuşsal ve psikomotor açıdan en yukarı çıkarma çabasındadır. Fakat 21. yüzyılda okullarda duygu, inanç, değer gibi unsurları bünyesinde barındıran duyuşsal alana yönelim artmış ve değerleri aktarmayı kendilerine vazife bilmişlerdir. Değerler sınıf ortamında açık bir şekilde, okul ve toplumun çalışmaları vasıtasıyla kazandırılır. Okullarda ana değerler, kişilerin ne türlü etkileşimde bulunduğunu, birlikte nasıl iş yaptığını ve karar aldığını etkilemektedir. Bu ana değerler, okulun izlediği yol ve yöntemlere yansıtılmakta, öğrencilerin rahatına ve disiplinine kılavuzluk etmektedir (Ulusoy, 2010: 36). Bu değer aktarımının öğretim programları ile doğrudan yapılmasının yanında oturma sistemi, söz alarak konuşma, okul kurallarını ve sıraya girmeyi öğrenme şeklinde dolaylı olarak da yapılabilir.

Okullar bireyin ailesinden edindiği eksik ve yanlış öğrenimlerini eğitimciler aracılığıyla giderecek ve çocuğun tekrardan toplumsallaşması sağlanmaya çalışılacaktır (Akyüz, 1991: 242). Öğrencinin kendisini bilmesi, değerleri tutumlarına yansıtması, ailede öğrendiği bilgileri nasıl kullanacağını öğrenmesi ve eksiklerini tamamlaması konusunda okul, bireylere uygun ortam ve öğrenme materyalleri sunmaktadır. Çocuğun sosyalleşebileceği ortamlar hazırlayarak değerleri insani ilişkiler çerçevesinde pekiştirmesini sağlarlar.

Okul yapısında çalışan bütün kişiler öğrencilere örnek olabilir ya da onların his ve tutumlarını etkileyebilmektedir. Okullar bireylerin akademik bilgi edinmelerini sağladıkları bir yapı olmasının yanında onların sosyal, psikolojik ve ruhsal gelişimlerine yardımcı olan, çevresine uyum sağlayan, çalışan ve içinde bulunulan toplumun özümsediği değerleri bireylere ileterek sağlıklı bir kişiliği olan insanlar yetiştirilmesine katkıda bulunan sosyal kurumlardır (Utku, 2020: 20-21).

Bir kurum olarak okul, bünyesinde barındırdığı değerleri hizmet verdiği kişilere aktaran yerlerdir. Okul toplumla iç içe olduğu için toplumun benimsediği değerleri bu kurumlar da benimsemiştir. Bu kurumlar aileden sonra bireyin tüm gelişim yönlerine önemli yansımaları olan kurumlardır. Anaokullarının sayısının fazlalaşmasıyla kişi çok küçük yaşlardan itibaren okul kurumuna başlamaktadır. Her şeyden önce anaokulu ve ilköğretim kademesinde bireylere bilişsel düzeyin yanında duyuşsal düzeyde de davranışlar edindirilmektedir (Akbaş, 2004: 80). Duyuşsal alanın ihmal edilmemesi birey ve toplum için çok önemlidir. Aksi takdirde saygı, sevgi, sorumluluk, öz denetim gibi değerlerin çocuğa aktarılmaması sonucu okul ortamında birbirini anlamayan, daima kavga eden, birbirleriyle dalga geçip saygı göstermeyen bireylerin var olması kaçınılmaz olmaktadır.

MEB, okul ortamında istenmeyen, kötü olayların önüne geçmek ve güvenli bir ortam sunmak ve başarıyı yakalamak maksadıyla koruyucu ve önleyici çalışmalar içindedir. Bireylere bilgi, beceri ile davranış elde etmelerini ve olumlu, gelişmiş kişilik ve karakter kazanmalarını, temel değerlere sahip iyi insan olmalarını amaçlamaktadır. Bunların bireylere kazandırılması değerler eğitimi ile olmaktadır (Özdaş, 2013: 5). Eğitim ve öğretim değerleri biçimlendiren ve sürdürülmesini sağlayan önemli bir süreci kapsamakta ve değerlerin kişisel ve toplumsal yönden olumlu yönde etkisinin ortaya çıkması için bireye destek sağlanmaktadır.

Değerler, öğretim programlarının görüngesini meydana getiren prensipler bütünüdür. Geçmişten ve geleneklerden beslenerek günümüze ve geleceğe taşınmaktadır. Temel insani nitelikleri ortaya çıkartan değerler yaşamın doğal sürecinde ve karşı karşıya kalınan problemlerin üstesinden gelinmesinde eylemde bulunmayı gerçekleştiren yetenek ve gücün kaynağıdır. Bir ulusun geleceği değerleri taşıyan bireylere bağlıdır. Bu nedenle eğitim sistemi her kişiyi doğru ahlaki yargıda bulunma ve bunları tutumlara dönüştürme becerisini edindirme hedefiyle hareket eder. Eğitim sisteminin görevi, çocuğun bilgi ve becerileri edinmesinin yanında ana değerleri içselleştiren kişiler olmalarını sağlamaktır. Eğitim sistemi

onların değerlerini, tutumlarını, hal ve hareketlerini etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri edindirme gayesi kapsamındaki görevini eğitim programları ile sağlar. Değerler, öğretim programlarının her aşamasında bulunmaktadır (MEB, 2019: 4).

2.5.3. Değerler Eğitiminde Öğretmen

Değerler eğitiminde aileden sonra en büyük sorumluluk okullara ve okul kurumunda görev yapan öğretmenlere düşmektedir. Okul kurumlarında öğrenci ve öğretmen ilişkisi göz önüne alındığında değerlerin aktarılmasında öğretmenlerin rolü büyüktür. Öğretmenler okul bünyesinde en çok öğrenciler ile iletişimde olup zaman geçiren kişilerdir. Bu yoğun etkileşim sürecinden dolayı öğretmenler, tutum ve davranışlarıyla öğrencilere olumlu bir örnek olmalıdırlar.

Öğretmenler değerler eğitiminde rehber konumundadır. Öğrenciler öğretmenin tutumlarından, davranışlarından etkilenmekte ve öğretmenleri kendilerine rol model seçebilmektedirler. Öğretmenin olumlu veya olumsuz tutum ve davranışları öğrencilerin değer yargılarını şekillendirebilmektedir. Değerler eğitimi sırasında, öğretmenden kaynaklanabilecek sorunları en aza indirmek için şu hususlara dikkat etmek gerekir:

- Öğrencilerin bilgi, tutum ve duyguları kapsamında eğitim çalışmalarına yön vermek,
- Şeref, onur ve erdemle ilgili örnekler vererek değerlerin yansıtılmasını yüreklendirmek,
- Alıntı ve sözlerden yararlanmak,
- Öğrenciler için açık etkileşim, tutarlılık, samimilik ve üstün beklentiler sağlamak,
- Bireyleri toplum hizmetlerine katılıma yönlendirmek,
- Öğrencilerin heterojen gruplarda ortak, işbirliği içinde çalışmalarına yardımcı olmak,
- Ahlaksız ve uygunsuz davranışları ortadan kaldırmak,
- Öğrencilerin emek harcadığı işlerde ve ahlaklı davranışlarda bulunduğu zamanlarda övgü aracılığıyla onları yüreklendirmek,
- Olumlu bireysel örneklerle istendik bir model oluşturmak,
- Öğretmek, vaazda bulunmamak (Titus, 1994; akt, Yazıcı, 2006: 509).

Öğretmenler, öğrencilerin yaptığı olumsuz hal ve hareketlerin önüne geçmesi gerekir. Bireylere sergiledikleri hareketlerin yanlışlığını öğüt vererek öğretmek yerine onların somut yolla içselleştirerek öğretmelerini sağlamalıdır. Bu şekilde öğretme yöntemi tercih edilirse değerler eğitimi gerçekleştirilirken oluşacak sorunların önüne geçilebilir.

Eğitim ve öğretim sürecinin uygulama aşamasını gerçekleştiren öğretmenler okul kurumunun vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu yüzden öğretmenin üstüne düşen sorumluluk artmaktadır. Çocuğun yalnızca bilişsel yönden öğrenimini sağlamakla kalmayıp duygusal yönden de gelişimlerine yardımcı olmaktadır. Lickona (1993) değer aktarımının başarılı olması için öğretmenlere birtakım önerilerde bulunmuştur:

- Öğrencilere örnek ve yetiştirici olmayı öğretmen kendisine görev edinmelidir.
- Sınıf ortamında ahlaki bir küme oluşturmalıdır.
- Öğrencilere görevler vererek disiplini kendisinde bulundurmalıdır.
- Demokrasiye uygun bir sınıf ortamı oluşturmalıdır.
- Eğitim programları aracılığıyla değer aktarımı sağlanmalıdır.
- İşbirliği içinde bir öğrenmeden yararlanılmalıdır.
- Ahlaki yansıtmalarını sağlamak amacıyla bireylere destek olmalıdır.
- Uyuşmazlıkların nasıl halledilebileceğini öğretmelidir.
- Sınıf dışında da çabuk ilerlemenin sağlanması için olumlu örnekler tercih edilmelidir.
- Okul ortamında yararlı bir ahlaki kültür sunulmalıdır.
- Öğrenci velileriyle olumlu ilişkiler oluşturulmalıdır (akt: Akbaş, 2004: 94).

Öğretmenlerin değerler eğitimini öğrencilere kazandırmak için sıklıkla başvurdukları materyaller kitaplardır. Fakat değerler eğitiminde öğrenciye, içeriği bilinmeden ve çocuğa görelik ilkesi dikkate alınmadan sunulan yapıtlar bazen öğrencinin olumsuz davranış edinmesine yol açabilmektedir. Değerler eğitiminde yararlanılabilecek eserlerin niteliklerini O'Sullivan şu şekilde aktarmıştır:

- İyi kaleme alınmış eserler, ahlaki yönden ikilemler bulundurur.
- Eserler edebi düzeyin ilerisinde ve anlamaya yardımcı olan derinliktedir.
- Öğrencilerin hayran kalacağı nitelikte ama onlarla aynı yaş düzeyinde olmalıdır. Eserde yer alan karakterler öğrencilerin inanabileceği niteliğe sahip olmalıdırlar.
- Eserlerdeki ana karakterler, farklı kültürlerden bir araya gelen ve her iki cinsiyetin yer aldığı genişlikte olmalıdır (O'Sullivan, 2004, akt: Karatay, 2011: 1446).

Değerlerin öğrencilere aktarımı aşamasında yol gösteren öğretmen, öğretim programında bulunan bilgi ve becerileri öğretmenin dışında neyin doğru ve uygun olduğunu örnek olup faaliyetlerde bulunarak anlatabilmelidir (MEB, 2017: 7). Bu sayede öğrenci somut bir model aracılığıyla yapılan davranışın doğruluğu ve yanlışlığı hakkında fikir sahibi

olacak bunun yanı sıra öğretmen tutum ve davranışlarıyla öğrencilerin sağlıklı ve dengeli gelişimlerine katkıda bulunacaktır.

2.5.4. Türk Eğitim Sisteminde Değerler Eğitimi ve Kök Değerler

2005 yılında eğitim programlarında yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı temele alınıp eğitim sistemine bu yaklaşıma göre yön verilmiştir. Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımından sonra eğitim ve öğretim sürecinde değerler ön plana alınmaya başlanmıştır. MEB'in 2017 yılında gerçekleştirdiği müfredat değişikliğinin ardından değerler eğitimi başlığının bulunduğu ilk programdır. Bu yıla kadar değerler sezdirilerek verilmekte, doğrudan yer almamaktaydı.

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı 18 Temmuz 2017'de değerler eğitimini de ilgilendiren bir bildiri yayınlamıştır. "Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine" adlı bildiride on kök değerden söz edilmiştir. Kök değerler on ana başlık altında sınırlandırılmış ve bu değerlerle alakalı olan tutum ve davranışlar aktarılmıştır. 2018 Türkçe dersi öğretim programında "Değerlerimiz" başlığı altında on kök değere yer verilmiştir. En son yayınlanan 2019 Türkçe dersi öğretim programında ise değerler 2018 öğretim programında olduğu gibi aynı şekilde yer almıştır. Bu kapsamda MEB değerler eğitiminin amaçlarını Değerler Eğitimi Yönergesi'nde şu şekilde belirtmiştir:

- Bireylere, Atatürk ilke ve inkılaplarını içselleştirme, TC kanunlarına, demokrasinin kurallarına, insan ve çocuk haklarına ve uluslararası kararlara göre haklarından yararlanmak, başka kişilerin haklarına saygılı olma, sorumluluğunu yerine getirme ve görev yüklenen kişi olma bilincini edinmek,
- Bireylerin, ulusal ve evrensel kültür değerlerini bilmelerine, sahip çıkmalarına, ilerletmelerine ve bunlara saygı göstermelerine yardımcı olmak,
- Kendilerine, ebeveynlerine, topluma ve etrafına yararı olan bireylerin kendisi ve toplumla barışık olan, etrafıyla olumlu etkileşimde bulunan, dayanışma halinde çalışan, anlayışlı ve yardımlaşmayı bilen, doğru, ahlaklı, iyi ve mutlu insanlar olmalarını sağlamak,
- Bireylere, kişisel ve toplumla ilgili problemleri bilme ve bunlara karşı çare üretme alışkanlığı edindirme,
- Bireylere toplumun bir kişisi olarak vücut ve ruh sağlığının yanında ebeveynlerinin ve çevrenin sağlığının bozulmasını engellemek için bilimsel süreçlere ve ahlaki değerlere göre karar alma davranışı edindirmek,

- Özgüvenli, düzenli düşünebilen, girişimci, programlı çalışma ve eleştirel görüşü olan, sanatsal hisleri ve yaratıcılıkları gelişme gösteren insanlar yetiştirmek,
- Öz varlığına, ailesine ve çevresine karşı sorumluluk hissedebilen, yaratıcı, ülkenin mali ve sosyal yönden gelişmesine yardımcı olabilecek insanlar yetiştirmek,
- Kişilerin bireysel ve toplumsal bütün kaynakları ve zamanlarını aktif, uygun ve yararlı kullanmalarına yardımcı olmak,
- Bireylere temel değer ve erdemleri edindirmek, bunlara karşı hassas olmalarını sağlamak, bu değer ve erdemleri tutumlarına yansıtmalarına katlı sağlamak,
- Kişilere okuma keyfi ve sürekliliği edindirmek,
- Bireylere Türk dilini sevdirmek ve Türk dilinin özelliğini kaybetmesini engellemeye çalışmak,
- Biricik olan öğrencilerin bir araya gelerek çoklar oluşturabilmesi ve çoklar içinde okulların özel hale gelmesine yardımcı olan bir yaşam merkezi konumunu almasını sağlamak,
- Bireylerin ulusal, manevi ve evrensel değerleri yaşama uygulayabilmelerine yardımcı olarak toplumsal destek ve birliği gerçekleştirmek,
- Değerlerin sonraki kuşaklara iletilmesindeki önemli işi yaparak çoğalan ve farklılaşan tehlike ve tehditlere karşı kişisel ve toplumsal olarak korunmayı gerçekleştirmektir (MEB, 2015: 1-2).

Bu amaçla MEB, programlarda bulunması gereken kök değerleri belirtmiş ve öğretim programlarına dahil etmiştir. Bu kök değerler: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleridir. Bir toplumun gelenek, görenek ve kültürünü bunun yanında değerlerini geleceğe taşımakta katkı sağlayacak bireylerin bu kök değerleri özümlemesi, içselleştirmesi ve bu değerleri tutum ve davranışlarına dönüştürmesi birey ve toplum için önemli yere sahiptir. Bu kök değerler ve tanımları şu şekildedir:

Adalet

Adalet sözcüğü TDK'nin tanımına göre, "Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe; hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme" anlamlarına gelmektedir (TDK, 2019). Her tutumun toplum ya da onun adına hareket eden kuruluşlar tarafından yerinde bir davranış ile karşılanmasıdır (Güngör, 1995: 105). Bireyin

haklarıyla başka bireylerin hakları arasında bir ahenk sağlayarak kanunlara uygun olma ve insanlar içine denge kurma durumudur. Kişisel manada insanların vicdanlarında bulunarak özümlenmiş olan adalet kavramı adil bir tutum olarak meydana çıkar. Toplumsal açıdan da taraf olmama, insan kaynaklarının ahlaki kriterlere göre doğru bir biçimde dağılımıyla ortaya çıkar (Cevizci, 1999). Her şeyi kendi bulunması gereken yere koyma, her hakkı hakkın ait olduğu kişiye teslim etmektir (Hökelekli, 2011: 49). Kişilerin hayatlarını sürdürdükleri toplumun en gerekli evrensel beşeri değerlerindendir. Bireylere uygun davranmaları ve düşünmeleri için yol gösterir (Demirel, 2006: 12).

Dostluk

Bir topluluklar veya toplulukta bulunan bireyler arasındaki ilişki türlerindendir (Ülken, 1969: 86). Karşılıklı kötülük barındırmayan düşünce ve sevecenlikle bütün tanrısal ve beşeri durumlarla alakalı hislerin birbiriyle uyumlu olmasıdır (Foulquıe, 1994: 110). Toplum içinde yaşayan insanların dostluk değerleri güçlü olduğu sürece insanlar mutlu ve güvenli hissedecektir. Dostluk ile alakalı sorunların olduğu zaman ilk kişisel sonra toplumsal huzursuzluklar ortaya çıkacaktır (Ersoy, 2018: 17). Sevgisinde içten olan, iyi ve zor zamanlarında dost olduğu kişiye destek olup her zaman onun yararına şeyler isteyen ve dostuna zarar verecek eylem veya davranışlardan onu korumaya çalışan kişidir (Altın, 2010: 17).

Dürüstlük

Dürüstlük sözcüğünü TDK (2019) "Doğruluk" olarak tanımlamıştır. Bir durumu gerçeklerden farksız olarak olduğu gibi yansıtmaktır (Kaya, 2019: 133). Bir milleti meydana getiren fertlerin karşılıklı güveninin kurulması için ilk koşul olarak dürüst olma değeriyle karşılaşılır. Bu değer bireyler arası ilişkilere biçim veren bir insan ilişkisi değeridir (Şahin, 2018: 106). İnsanların söz ve tutumlarının doğruluk çerçevesinde olmasıdır. Bu yönde hareket edip dürüst olmayı içselleştirmiş insanlardan adaletli, uygun, güvenilir, adil ve yansız tutumda bulunması beklenecektir (Çalışkan, 2016: 142).

Öz Denetim

TDK öz denetim sözcüğünü "Daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması, otokontrol" olarak tanımlamıştır (TDK, 2019). Bireylerin iç dünyasındaki his ve fikirlerin,

davranış olgunluğuna ilerleme basamağındaki hedefe görelik durumudur (Özdemir, 2019: 60).

Sabır

İstenilenlerin olması ya da kötü olayların atlatılması için ses çıkarmayacak biçimde uzun zamanlı bekleme durumudur (Kaya, 2019: 150). Dayanması güç olan adaletsizlik, sıkıntı, üzüntü vb. olaylarla karşılaşıldığında umutsuzluğa kapılmadan ve yakınmadan güçlü durmak, katlanmak (Ayverdi, 2006: 2616). Bireyler yaşamında devamlı farklı kişiliklere sahip insanlarla karşılaşmakta ve iletişim süreci gerçekleştirmektedir. Bu iletişim süreci hem olumlu ve hem de olumsuz durumları meydana getirebilmektedir. Bu yüzden olumsuz, üzücü olaylar karşısında sabır değeri önemli bir yer teşkil etmektedir. Sabırlı olanlar kişiler; toplum içinde ne zaman, nasıl davranacağı ve tutum sergileyeceği belli olan kişilerdir.
Bir durumun bitmesi veya neticelenmesi için bekleme ve dayanıklılık gücüdür. (Özdemir, 2019: 63).

Saygı

Bireyin ya da bir şeyin önemini anlamaktır. Başka kişilere hoşnutluk duyulmasa bile onlara iyi tepki göstermek için saygı değeri gereklidir. Kişinin kendisine nasıl tepki gösterilmesini istiyorsa diğer insanlara da ona göre tutum sergilemelidir. Hayatın her zamanı için gerekli bir değerdir (Lickona, 1992; akt: Kabaş, 2004: 73).

Saygı yaşamın her anında insanların birbirine karşı her davranışında yer alır. Farklı düşünceler, kültürler, diller veya dinler ayrımı gözetmeksizin toplumun devamlılığının ve bir arada hayat sürmelerinin sağlanması için saygı değeri gereklidir.
Etkileşim durumunda olan kişilerin haklarına, inançlarına ve niteliklerine ön yargılı davranmamak, kişinin hangi şahıs olduğuna bakmadan varlığını benimsemek, görüşlerini duymak için önemli bulmaktır (Kaya, 2019: 76).

Saygı değeri kazanıldığında bunun yanında toplum içinde huzur ve güven ortamının da sağlanmasında önemli bir adım atılmış olmaktadır. Saygı diğer değerlerin zeminini oluşturmaktadır. Saygı değerini içselleştiren kişiler birbirini anlayacak, birbirlerine karşı anlayışlı ve destek olacak aralarında bağ kurarak sağlıklı toplum ortamının oluşmasında yarar sağlayacaktır.

Sevgi

Her bireyin tüm beşeri ilişkilerde özümsemesi gerekli olan ve birbirlerine güvenmelerini, bağlarını güçlendirmelerini böylece yaşamdan keyif almalarına katkı sağlayan bir değerdir (Yıldız, 2011: 208). Her şeyin kökeninde ve içeriğinde sevgi bulunmaktadır. Sevgi bulunmayan toplumlarda huzur ve düzen söz konusu değildir. Sevgisiz olan kişilerin birlik ve bütünlük içinde hayat sürdürmeleri mümkün değildir (Çırak, 2013: 140).

Sevgi bireylerin yaşamlarını sürdüren en temel ihtiyaç ve değerlerden birisidir. İnsanlar aralarında sevgi gibi güçlü ve olumlu bir bağ kurarak toplum içinde birliği ve bütünlüğü kuvvetlendirmektedir.

Sorumluluk

TDK sorumluluk sözcüğünü "Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet" tanımlamıştır (TDK, 2019). Bireyin kendine ve diğer insanlara karşı gerçekleştirmesi gereken yükümlülüklerini zamanında yapma zorunluluğudur (Özdemir, 2019: 79). Toplum değerlerine ve ilkelerine saygılı, ihtiyaç sahibi olan kişilere karşı hassas olma, toplumun sürekliliğinin sağlanmasında ve maddi, manevi yaşamından herkesin olanakları dahilinde sorumlu olması, ahlaklı ve doğru tutumların neticelerini içselleştirip üstlenmektir (Seyyar, 2004: 643).

Sorumluluk kişinin yaptığı davranışlarının sonuçlarını üstlenmesidir. Çocuk hayata sorumluluk bilincinde başlamaz. Bireyin zamanla insanlar ile etkileşime girip sosyalleşmeye başladığında ortaya çıkan olumlu veya olumsuz olaylar sonucu gösterdiği tutum ve davranışların hesabını yapıp sonuçlarına sahip çıkmaya başladığında yavaş yavaş sorumluluk değerinin bilincine varır.

Vatanseverlik

TDK vatanseverlik sözcüğünü "Yurtseverlik" olarak tanımlamıştır (TDK, 2019). Aynı şekilde Ayverdi (2006: 3303), yurtsever olarak tanımlamıştır. Ulusal birlik ve beraberlik hissiyle herkesi birlikte tutarak toplumları meydana getiren ve ulusu oluşturan değerdir (Çırak, 2013: 182). Yalnızca toprağını değil bunun yanında insanını, devletini, bayrağını, marşını, geçmişten beri var olan ulusunun barındırdığı tüm manevi ve kültürel değerleri sevmek, onlara sahip çıkmaktır (Kumbasar, 2011: 178).

Yardımseverlik

TDK yardımseverlik sözcüğünü "hayırseverlik" olarak tanımlamıştır (TDK, 2019). Birey ve toplulukların karşılıklı olarak yardım konusunda çalışmada bulunmasıdır (Ülker, 1969: 324). Başka insanların endişesini hissetmek, o insanlara yardım faaliyetinde bulunmaktır. Yardım edildiğinde herhangi bir karşılık beklenmemesi gerekir (Bilgin, 2003: 88). Bireyin gücünü ve olanaklarını diğer kişilerin yararı için harcamasıdır. İhtiyacı olan insanlara destek olmak ya da bunun için bir araya gelmiş sosyal kuruluşlarda hizmet almaktır. Zor durumda olan kişilere veya başka canlıların yardımına koşmak ve problemlerin çözülmesine katkı sağlamaktır (Özdemir, 2019: 86).

2.5.5. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Değerlerin kavram olarak derin anlamı olduğundan aktarılmasında ya da davranışlara çevrilmesinde türlü yaklaşımlar bulunmaktadır. Barındırdığı derin anlam tüm kişilerde farklı anlamlandırılabileceğinin yanında anlam bulması da her kişide farklı biçimlerde olabilecektir. Bu nedenle değer öğretimi adına amaçlanan kitleye verilecek olan eğitimde ya da her faaliyette bunları dikkate almak gerekir (Akarsu, 2015: 20).

Okul sürecinde öğretmenler öğrenciler ile en fazla zaman geçiren ve onları birçok yönden etkilemekte olan kişilerdir. Öğretmenler hareketleri ve tutumları ile değer eğitiminde bireylere model olmaktadırlar. Zaman yönetimi, sorumluluk bilinci, temizlik ve dürüstlük gibi birçok değerleri kazanmalarına yardımcı olmaktadırlar. Bunun yanında öğretmenler dersi işleyiş şekliyle, önerdikleri kitaplar ile kasıtlı biçimde değer aktarımı gerçekleştirebilir. Bu sebeple okullarda değer öğretiminde tercih edilebilecek yaklaşımlar bulunmaktadır (Şen, 2007: 15). Bu doğrultuda yapılan çalışmalar ve araştırmalar incelendiğinde değerler öğretiminin planlı ve programlı yapılabilmesi için literatüre bakıldığında birçok değerler eğitimi yaklaşımları mevcuttur. Literatürde genel olarak üzerinde durulan değer eğitimi yaklaşımları şu şekildedir:

Değerleri Telkin Etme (Doğrudan Öğretim) Yaklaşımı

Değer aşılama olarak da adlandırılan telkin etme yaklaşımı, bireylerin davranışlarının biçimlendirilmesinde en çok tercih edilen davranıştır (Whitney, 1986; akt: Topkaya, 2016: 639). Bu yaklaşımın 1970 yılında Blanchette ve diğerleri aracılığıyla gelişimi sağlanmıştır. Telkin etme yaklaşımının hedefleri, bireylere belirli değerleri aşılamak ya da bu değerleri

bireylerin özümlemesine yardımcı olmak, onlarda bulunan değerleri değiştirmektir. Bunun sonucunda kişiler, belirlenmiş olan ve istenen değerleri yansıtırlar (İşcan, 2007: 34).

Bu yaklaşımda değerleri dayatmaya dayalı bir öğretim gerçekleşmektedir. Öğretmen merkezli gerçekleşen doğrudan öğretim yaklaşımı süreç içinde bireyin etkin olmadığı, değerleri eleştiri süzgecinden geçirmeden benimsediği yaklaşımdır (Pırnaz, 2020: 35). Yetişkinlik çağından öncesi bireylerinde de bu yaklaşım belli bir yerden sonra önemini kaybettiğinden kişilerin ifade edilenleri dinlemediği fark edilmiştir. Çünkü devamlı öğütle bir şeylerin özümletilmesi, bireylere nasıl davranması gerektiği ile alakalı telkinler yapılması, kişide de belli noktadan sonra sıkılma ve öğütleri dinlememe aşamasına varacaktır. Bu yüzden bu yöntem genellikle amacına ulaşamamakta ve etkili olamamaktadır (Avci, 2020: 24).

Bu yaklaşımın hedefi bireye belli değerleri benimsetmek ya da onların özümlemesini sağlamak ve bireyin değerlerini istenilen değerlere en benzeyen duruma dönüştürmektir (Suparka ve Johnson, 1975; akt: Meydan, 2014: 99). Bu yaklaşımda izlenmesi gereken aşamalar şu şekilde belirtilmiştir:

1. Telkin edilecek değer belirlenir. (Değere karar verilirken birey ve velilerle işbirliği içinde bulunulur.)
2. İçselleştirme düzeyine karar verilmesi
    a) Alma
    b) Yanıtlama
    c) Değerlendirme
    d) Organize Etme
    e) Bir değerle Nitelendirme
3. Davranışsal hedeflere karar verme
4. Doğru yaklaşımı tercih etme
5. Yöntemi uygulama
6. Sonuçları grafik ve rapor haline getirme, paylaşma (Superka ve diğerleri, 1976; akt. Engin, 2014: 40-41).

Değer Açıklama (Belirginleştirme) Yaklaşımı

Sidney Simon ve arkadaşları, doğrudan öğretim yaklaşımının gücünü kaybettiği düşüncesinden yola çıkarak değer açıklama yaklaşımını geliştirmişlerdir. 1960'lı yılların sonu ile 1970'li yılları kapsayan zamanda ABD'de etki göstermiştir. Bireyler her gün değişik

olaylar ile karşı karşıya kalmakta, düşünmekte, görüşünü söylemekte, kesin bir yargıya varmakta ve harekete geçmektedir. İnsanın yaşamını nasıl sürdüreceği, tercihlerinde, karar vermesinde nasıl hareket edeceğini seçmesi ve kafasına takılan soruların yanıtlarını doğru belirleyebilmesi için kendi değerlerini açıklığa eriştirmesi gerekir. Bu yaklaşım bireylere destek olarak, kendilerine özgü değer sistemlerini oluşturmalarını sağlamaktadır. Değer açıklama yaklaşımı, değerlerin içeriğinden çok ortaya çıkma sürecini dikkate almaktadır. Bu yaklaşımda bireylere dayatmadan, baskı yapmadan değerler üç aşamada edindirilmektedir:
Seçme: Önce bireylere değerleri özgürce belirlemeleri için olanak tanınır. Var olan seçeneklerden yola çıkılarak alternatif seçenekler ortaya koyulur. Her alternatifin ortaya çıkması muhtemel olan neticeleri göz önünde bulundurularak değerlendirilir. Bu işlemin sonucunda tercih yapılır.

Ödüllendirme: Bu aşamada kişinin tercihlerinden tatmin olmalı ve yaptığı değer tercihlerini açıkça etrafındakilere aktarabilmelidir.

Hareket: Öğrencinin tercih ettiği değere uygun hareket etmesi istenir. Bu davranış hayatının her anında tutarlı bir biçimde sürdürülebilmelidir (Simon, Leland ve Kirschenbaum, 1972; akt: Akbaş, 2008).

Yaklaşımın esas çıkış noktası, matematiksel düşünme ve hissi farkındalıktan yararlanarak bireylerin tutumlarını analiz etmek ve onların değerlerini ortaya çıkartıp bunları gerçekleştirmelerini sağlamaktır (Göldağ, 2015: 130). Bireylerin söylemleri ile tutumları arasındaki açıklığı kapatmak için öğrencilerin düşünmelerini gerçekleştirecek önemli değerler üzerinde durmaktadır (Lickona, 1991; akt: Yiğittir ve Kaymakcı, 2012: 51).

Değer açıklama yaklaşımında hedef bireylerinin kendilerinin ve başkalarının değerlerini bilmeleri ve farkında olmalarına yardımcı olmaktadır. İnsanların açık ve doğru bir biçimde değerleriyle etkileşimini gerçekleştirmektir. Bireylerin bireysel hislerini, davranış kalıplarını analiz etmek üzere gerçekçi düşünmelerini sağlar. Ayrıca duygusal farkındalıklarını gerçekleştirmelerine destek olur. Değer açıklama yaklaşımı; seçenekler içinden özgürce tercihte bulunma, bu seçimlerin neticelerini özenle yansıtma, birinin tercihlerini ödülle değerlendirme, uygun bulma ve seçimlerine uygun davranma vb. alt süreçleri kapsayan kendini gerçekleştirme sürecidir (Şen, 2020: 20).

Öğretmenlerin sınıf ortamında bu yaklaşım doğrultusunda uygun ortamı sağlamasında göz önünde bulundurması gereken hususlar vardır:

- Sınıf öğrenci merkezli hale getirilmelidir. Sorunların belirlenmesi üzerine değerlendirme yapılabilmesi ve çözüm yolları bulunabilmesi için öğrenciler dört veya beş öğrencili olarak gruplandırılabilir.
- Bireylere rol oynama alıştırmaları uygulatılabilir. Kişilerden birinin karşılaşabileceği durumlar konusunda karar alması istenebilir.
- Bireylerin sınıf, okul ve çevresinde yaptıkları hal ve hareketler üzerine konuşmaları istenebilir.
- Bireylere mümkün oldukça görevler verilmelidir.
- Onlara değerlendirebilecekleri ve etik ilkeleri uygulayabilecekleri çatışma durumları tanımlanır.
- Bireylere güven duygusu hissettirilmelidir. Onlara güven duygusu verildiğinde buna uygun tutum sergileyeceklerdir (Bybee ve Sund, 1990; akt: Çengelci, 2010: 14).

Değer Analizi Yaklaşımı

Yaklaşım bireye sınıf içerisinde veya dışarısında hangi davranışları sergilemesi gerektiği konusunda nasihat ve direktif verme düşüncesine katılmayarak karşı karşıya kalınan sorunların bilimsel araştırma yöntemlerine ve bilimsel bilgiye göre incelenmesi gerektiğini savunur. Amaç; bireylerin değerler ile alakalı durumlarda bilimsel araştırma ile mantıklı düşünme vasıtasıyla karar almalarında yol gösterir. Onların kendi değerlerini kavramsallaştırma ve farklı biçimlerde kullanabilmeleri için mantıksal analitik süreçlerini tercih etmelerine katkı sağlamaktır (Kupchenko ve Parsons, 1987; akt, Meydan, 2014: 102).

Welton ve Mallan (1999) bu yaklaşımın uygulama aşamalarını şu şekilde belirtmiştir:

1. Problemin tanımlanması.
2. Problemin açıklanması.
3. Problemle alakalı bilgi ve delil toplama.
4. Derlenen bilgi ve delillerin uygun ve doğru olmasının değerlendirilmesi.
5. Muhtemel çözüm yollarını tespit etme.
6. Bütün çözüm yolları için muhtemel doğrularını tespit etme ve değerlendirme.
7. Alternatiflerden bir tanesini tercih etme.
8. Tercih yapmak için doğru davranış sergileme (akt: Neslitürk,2013: 19).

Bütün bu işlemlerin grup çalışması ile ortaya koyulması önerilmektedir (Akbaş, 2015: 255). Belirtilen aşamalar izlenerek bu yaklaşımda bilimsel bir düşünceyle davranmak, değer

analizi yaklaşımının esas amacına katkı sağlayacaktır. Sorunlara yönelik sağlıklı çözümler getirmeye destek olacaktır. Bunun sonucunda kişiler uygun bir değer edinimi sağlamış olacaklardır (Pırnaz, 2020: 36).

Değer analizi, öğretmenin bireylere sorular yöneltmesi ve onlarla uzun süreli bir iletişimde bulunmasını gerekli kılabilmektedir. Böyle bir durumda küçük yaştaki bireylerin ilgisinin dağılmasına yol açmaktadır. Bu sebeple değer analizi yaklaşımı uygulanırken birtakım önlemler alınmalıdır. Bu önlemler aşağıdaki biçimde ifade edilmiştir:

- Değer analizi yaklaşımı birey sayısının fazla olmadığı gruplarda uygulanmalıdır.
- Öğretmen bireylerin süreçte aktif bulunup bulunmadıkları konusuna dikkat etmelidir.
- Bireylerin ilgileri dağılmaya başladığında konu özetlenip ardından değiştirilmelidir.
- Sorunun içerikle yeterli düzeyde bağlantılı değilse ve çözüme yönelik yeterli süre yoksa uygulamaya başlanmamalıdır (Welton ve Mallan, 1999; akt. Neslitürk, 2013: 20).

Ahlaki Muhakeme (İkilem) Yaklaşımı

Ahlaki muhakeme yaklaşımı Lawrence Kohlberg tarafından kurulmuştur. Kohlberg, bireylerin ahlaki akıl yürütme yeteneklerine yönelmiştir. Bireylere direk değer benimsetmenin dışında eleştirel düşünmenin ve akıl yürüterek değerleri öğretmenin önemli olduğu görüşündedir (Sapsağlam, 2015: 28).

Doğru hal ve hareketleri açıklamada yalnızca öğretmenin standartları ya da kanılarına göre olmamalıdır. Öğretmenin ilk işi, bireyin görüşünden neyin doğru neyin yanlış olduğunu kavramaktır. Öğretmen, öğrenciyi en yüksek düşünce seviyesine uygun davranmaya yönlendirmelidir (Kohlberg ve Selman, 1972; akt: Çelik, 2020: 21-22). Kohlberg ahlaki gelişimin basamaklarını açıklamıştır. Bu altı aşama, üç düzey olarak ele alınan gelenek öncesi (Ceza ve İtaat Evresi ile Saf Çıkarcı Evre), geleneksel (İyi Çocuk Eğilimi Evresi ile Kanun ve Düzen Evresi) ve gelenek sonrası (Toplumsal Sözleşme Evresi ile Evrensel Ahlak İlkeleri Evresi) düzey içinde verilmiştir. Bireylerin altı karar verme basamağını geçirdiklerini ifade etmiştir. Bireyler ahlaki hükümler verirken her basamakta birtakım ölçüt ve mantıktan yararlanırlar. Bu basamaklar ve özellikleri şu şekildedir:

1. Ceza ve İtaat Evresi: Bireyler bu basamakta salt otoriteye olan hürmetlerine dayanarak karar alırlar. Otoritelerin düşüncelerine zıt bir karar alırlarsa korkutucu bir durum ortaya çıkabileceğini düşünürler.
2. Araçsal İlişkiler Evresi (Saf Çıkarcı Evre): Bu basamaktaki bireyler eğer belirli bir tercihte bulunurlarsa kesin bir yararı dokunacağına dair düşüncesine dayanarak kararlarını alırlar.
3. Kişilerarası Uyum Evresi (İyi Çocuk Eğilimi Evresi): Bu basamakta kişiler özdeşleştikleri grubun düşüncelerine göre karar alırlar.
4. Kanun ve Düzen Evresi: Bireyler bu evrede yerleşmiş bulunan ilkelere, nizama ve geleneksel sosyal pratiklere olan hürmetlerine dayanarak karar alırlar. Üzerine düşen görevlere ve yasal otoriteye önem verirler.
5. Sosyal (Toplumsal) Sözleşme Evresi: Burada verilen kararlar sadece yasalara dayanmamaktadır. Bundan ziyade resmi ve tüm toplumun ilkelerinin ve bireysel değer ve görüşlerin değerlendirilmesini kapsar. Bir duruma uygun kurallar bulunmadığında, kişiler bu basamakta bireysel anlayışlarına güvenirler.
6. Evrensel Ahlak İlkeleri Evresi: Bu basamakta bireyler; insan hayatı, sevgisi ve saygınlığı vb. birtakım evrensel ilkeleri de göz önüne alarak kişisel algılama yetisine dayanarak karar alırlar. Karar vermeyi yönlendiren evrensel ilkeler, kararları alanlar tarafından seçilir. Başka kişilerin düşünce vermesine gereksinim duymazlar. (Savage ve Armstrong, 1996; akt. Keskin, 2008: 30-31).

Öğrencinin iki karşıt durumda alacağı karara mantıklı bir dayanak oluşturma sürecidir. Bireylerde ortaya çıkarılması amaçlanan değer ve karakter eğitimi kişinin seçimlerini oluşturmaktadır. İnsan iki zıt durumdan birini tercih etmelidir ve verdiği karar kendisi ve çevresi için en doğru karar olmalıdır. Çünkü kişinin aldığı karar kendisinin dışında topluma da etkisi olmaktadır (Orman, 2020:19-20).

2.6. Rıfat Ilgaz'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri

2.6.1. Hayatı

Tam adı Mehmet Rıfat Ilgaz olan yazarın doğum tarihi nüfus kayıtlarında 7 Mayıs 1911 olarak yer almaktadır. Kastamonu'ya bağlı olan Cide ilçesinde doğmuştur. Fakat annesi Karadeniz kıyılarına derin kar yağdığı zaman dünyaya getirdiğini belirtmiştir. Rıfat Ilgaz annesinin söylemlerinden hareketle derin kar yağışının 1910 yılında yağdığını ve annesinin de Şubat ayında kendisini dünyaya getirdiğini ifade etmiştir.

Annesi Fatma Hanım babası Hüseyin Vehbi Bey'dir. Rıfat Ilgaz baba tarafının denizcilikle uğraştığını dile getirmiştir. Çocukluk yılları I. Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı zamanına denk gelmiştir. İlkokul zamanlarının ilk beş yılını Cide'de devam etti, son yılını ise Terme'de okudu. Ortaokuluna ise Kastamonu'da bulunan ablasının yanında devam etti. Bu kademedeyken şiir yazmaya adım atmıştır. 1927 yılında Nazikter Gazetesinde ilk şiiri çıktı. 1928 yılında babasının vefatı ile maddi durumlarında sorunlar olunca liseden ayrılıp yatılı okul olan Kastamonu Muallim Mektebi'ne başladı. 1930'da yatılı okuduğu Kastamonu Muallim Mektebi'nden mezun oldu. Eğitimini bitirdikten sonra ilkokul öğretmeni olarak Gerede, Akçakoca ve Gümüşova' da görev yaptı (Bezirci, 1992).

Gerede'de (1931) görev yaptığı sırada öğretmen arkadaşı Nuriye Hanım ile ilk evliliğini gerçekleştirdi. Bu evliliğinde Gönül adında bir kız çocukları olur. 1933 yılında askere çağrıldı. Askerlik yaptığı sırada Nuriye Hanım'dan ayrıldı. 1934 yılında öğretmenlik görevine devam ederken hayatına yön verdiğini düşündüğü için bu durumun sembolü maksadında Ilgaz soyadını aldı (Saydur, 1998).

1936 yılında Gazi Eğitim Enstitüsünde edebiyat eğitimi almaya başladı. 1938'de eğitimini tamamlar ve Türkçe Öğretmeni olarak Adapazarı'nda göreve başladı. Bu sırada verem hastalığına yakalanmıştır. Hastalığından dolayı tedavi için İstanbul'a gider. Aynı zamanda II. Dünya Savaşının getirdiği olumsuzluklar tedavisini etkilemiştir. Hastalığından dolayı tayinini İstanbul'a aldırır ve İstanbul'da bulunan Karagümrük Ortaokulu'nda (1939) öğretmenliğine devam eder. Aynı yılda bir evlilik daha gerçekleştirdi ve meslektaşı Rikkat Hanım ile evlendi. Aydın (1940) adında bir oğlu ve Yıldız (1946) adında bir kızı daha oldu.

İstanbul Nişantaşı Ortaokulu'nda öğretmenliğine devam etti. Bu sırada ikinci şiir kitabı olan Sınıf (1944) adlı şiir kitabını çıkardı. Bu şiir kitabı sıkıyönetim kapsamında toplatılıp Ilgaz tutuklandı. Altı ay tutuklu kalır. Fakat tutukluluk süresi bittiğinde öğretmenlik görevini yerine getiremediği için istifa etmiş olarak sayıldı. Yozgat Boğazlıyan Ortaokulu'nda (1946) tekrar göreve başladı fakat MEB (1947) Ilgaz'ın görevine son verir. Bu durumlarında etkisinin yansıdığı ikinci evliliği bitti. Gelir elde etmek üzere türlü gazete ve dergilerde yazı yazmayı ve basın işçiliği yapmayı tercih etti (Bezirci, 1992).

1942 yılında Yürüyüş dergisinin kadrosuna girdi. Birkaç yıl sonra Marko Paşa dergisinin (1948) sorumlu müdürlüğü görevinde bulunmaya başladı. Marko Paşa'da çıkan birtakım yazılardan dolayı hükümlülüğüne karar verilir. Fakat 1950 yılında çıkan af kanunu

ile cezası ertelendi. Adembaba ve Devam isimli eserlerinden dolayı Ilgaz'a tekrar davalar açılır ama mahkumiyetine karar verilmedi.

Ilgaz, kısa süren üçüncü evliliğini (1954) çocukluk sevdası Fikret Hanım ile gerçekleştirir. 1965 yılında Doktor Günseli Koptagel ile evlendi. 1969 yılında ise evliliği biter. Aradan fazla zaman geçmeden Afet Muhteremoğlu ile evlilik gerçekleştirdi. Beşinci evliliğini yapan Ilgaz'ın bu evliliğinden Defne (1971) adlı bir kızı daha oldu. Fakat bu evliliğini de 1990 yılında sonlandırdı (Bezirci, 1992).

Gelecek (1971) isimli dergisinin kadrosunda yer aldı. Kadrosunda birçok ismin bulunduğu bu dergi sıkıyönetimden dolayı altı sayı sonra kapatılır. Gar Yayınların (1959) ardından Sınıf Yayınlarını (1971) kurdu. Burada kitaplarını bastı. Yenigün gazetesinde (1974) işini emeklilikle bitirdi. Bundan sonra doğduğu şehir olan Kastamonu'nun Cide ilçesine yerleşti. Cide Postası ile Bartın gazetesinde 1981 yılına kadar köşe yazıları kaleme alır. Cide'de yaşamını devam ettirdiği sırada 12 Eylül 1980 Darbesi gerçekleşir ve tutuklandı. Fakat verem hastalığından dolayı Ballıdağ Sanatoryumu'nda tutukluluğuna devam eder. Sık sık rahatsızlıklar yaşayan Rıfat Ilgaz, 7 Temmuz 1993 tarihinde akciğer embolisinden dolayı vefat etti ve 8 Temmuz'da Zincirkuyu Mezarlığı'na defnedildi.

2.6.2. Edebi Kişiliği

Rıfat Ilgaz, Toplumcu gerçekçi sanat anlayışında eserlerini kaleme almıştır. Edebiyata ilk olarak bireysel duyarlılık ile yazdığı şiirlerle adım atar. 1940 yılından sonra ise toplumcu sanat anlayışında eserlerini verir. Türkçe öğretmeni olan Zeki Ömer Defne'nin yol göstermesiyle şiirler yazmaya başlamıştır. Nazikter gazetesinde ilk şiiri olan Sevgilimin Mezarında (1927) şiiri yayımlanır (Bezirci, 1992). Bu gazetenin yanında Açıksöz, Güzel İnebolu, Güzel Tosya gazetelerin ve Varlık, Çığır dergileri gibi birçok yerde şiirleri yayımlanmaya başlar.

Rıfat Ilgaz ilk dönem şiirlerinde sembolizm akımından etkilenmiştir. Bu akımdan dolayı şiirlerine kapalı ve sanatlı söyleyiş hakimdir. Verem hastalığından dolayı İstanbul'a yerleşmesiyle ve II. Dünya Savaşının oluşturduğu olumsuz etkiler sanat anlayışında değişiklik meydana gelmesine neden olmuştur. Bundan dolayı edebiyatın yaşamın aynası olması gerektirdiğini düşünmeye başlamıştır (Hazer, 2010). Kırk Kuşağı şairleri içinde yer almış ve şiirlerinde anlatımını ironi ve mizah ile desteklemiştir.

Toplumcu sanat anlayışıyla kaleme aldığı şiirlerini Yarenlik (1943) kitabında toplar. Daha sonra ise Sınıf (1944) şiir kitabı çıkarır fakat sıkıyönetimden dolayı kısa süre içinde toplatılır ve tutuklanır. Bu olay toplumcu sanat anlayışına daha da bağlanmasına neden olur. Hastalığının yansımaları görülen Yaşadıkça (1948) kitabı yayımlanır. Ardından beş bölümden meydana gelen Devam (1953) kitabını çıkarır. Devam kitabından sonra Üsküdar'da Sabah Oldu (1954) eserini yayımlar. Bu eserden uzun bir aradan sonra Soluk Soluğa (1962) kitabını çıkarır. Aynı şekilde toplumsal sanat anlayışı ile kaleme aldığı Karakılçık (1968), Uzak Değil (1971), Güvercinim Uyur mu? (1974) ile Kulağımız Kirişte (1983) kitaplarını yayımlar. Bütün Şiirleri adlı kitapta 1937-1983 arasında kaleme aldığı şiirlerini toplar. Bu şiir kitabından sonra ise Ocak Katırı Alagöz (1987) isimli şiir kitabı çıkardığı son şiir kitabıdır.

Öğretmenlik mesleğinden uzaklaştırılması nedeniyle gelir elde etmek için mizahi yazılar kaleme almaya başlar. Bu durum Ilgaz'ın mizah ustası olarak tanınmasını sağlamıştır. Dolmuş dergisinde (1957) Stepne ismiyle kısa öyküler kaleme almıştır. Daha sonra bunlar toplanıp Hababam Sınıfı (1959) ismiyle yayımlanır (Hazer, 2010). Birçok öykü yazan Ilgaz, bu yazıları çoğunlukla mizah ve yergi barındırır. Aynı şekilde toplumsal sanat anlayışıyla romanlarını yazmıştır. Yazılarında yaşamda karşılaşılan aksaklıkları ve sorunları ifade etmiştir. Edebiyatı topuma hizmet etmek için bir araç olarak görmüştür. Toplumda meydana gelen aksaklıkların ve olumsuzlukların önüne geçmek istemiştir.

Eserlerinde sade, açık ve akıcı bir dil tercih etmiştir. Günlük konuşma dilini eserlerine yansıtmaya çalışmış yalın yazmaya dikkat etmiştir. Sanatlı ve süslü bir dilden özellikle kaçınmıştır. Samimi ve içten anlatımını mizah ve ironi ile desteklemiş, toplumcu gerçekçi sanat anlayışının öncü isimlerinden biri olmuştur.

2.6.3. Rıfat Ilgaz'ın Eserleri

Şiir Kitapları

Yarenlik (1943), Sınıf (1944), Yaşadıkça (1947), Devam (1953), Üsküdar'da Sabah Oldu (1954), Soluk Soluğa (1962), Karakılçık (1969), Uzak Değil (1971), Güvercinim Uyur Mu (1974), Kulağımız Kirişte (1983), Ocak Katırı Alagöz (1987), Çocuk Bahçesi (1995), Bütün Şiirleri (1983), Bütün Şiirleri: 1927-1991 (2004).

Romanları

Hababam Sınıfı (1957), Bizim Koğuş (1959) (1973 yılında Pijamalılar adıyla yayınlandı.), Karadeniz'in Kıyıcığında (1969), Meşrutiyet Kıraathanesi (1974), Karartma Geceleri (1974), Sarı Yazma (1976), Yıldız Karayel (1981), Apartıman Çocukları (1984), Hababam Sınıfı İcraatın İçinde (1987).

Anı Kitapları

Yokuş Yukarı (1982), Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra (1986).

Öykü Kitapları

Radarın Anahtarı (1957), Don Kişot İstanbul'da (1957) (1972 yılında Palavra adı ile yayınlandı), Kesmeli Bunları (1962), Nerde O Eski Usturalar (1962), Saksağanın Kuyruğu (1962), Şevket Ustanın Kedisi (1965), Geçmişe Mazi (1965), Garibin Horozu (1969), Altın Ekicisi (1972), Tuh Sana (1972), Çatal Matal Kaç Çatal (1972), Bunadı Bu Adam (1972), Keş (1972), Al Atını! (1972), Hababam Sınıfı Uyanıyor (1972), Hababam Sınıfı Baskında (1972), Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı (1972), Rüşvetin Alamancası (1982), Sosyal Kadınlar Partisi (1983), Çalış Osman Çiftlik Senin (1983), Şeker Kutusu (1990), Dördüncü Bölük (1992).

Çocuk Kitapları

Halime Kaptan (1972), Kumdan Betona (1976), Bacaksız Kamyon Sürücüsü (1977), Öksüz Civciv (1979), Küçükçekmece Okyanusu (1979), Cankurtaran Yılmaz (1979), Bacaksız Okulda (1980), Bacaksız Tatil Köyünde (1980), Bacaksız Sigara Kaçakcısı (1980), Bacaksız Paralı Atlet (1981), Hoca Nasrettin ve Çömezleri (1984), Çocuk Bahçesi (1995), Durmak Yok (2009), Boncuk Kedim (2017) (Zeynep Özatalay'ın katkılarıyla Rıfat Ilgaz'ın çocuk ve gençler için kaleme aldığı şiirler Boncuk Kedim şiir kitabı olarak tekrardan yayınlandı. Durmak Yok ve Çocuk Bahçesi şiir kitaplarını kapsamaktadır.)

Tiyatroları

Karadeniz'in Kıyıcığında (1965), Abbas Yola Giden (1967), Hababam Sınıfı (1967), Hababam Sınıfı Uyanıyor (1972), Hababam Sınıfı Baskında (1972), Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı (1972), Çatal Matal Kaç Çatal (1972)

Güncel Yazıları

Nerde Kalmıştık (1984), Cart Curt (1984).

2.7. İlgili Araştırmalar

İner (2020), "Nuran Turan'ın Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinde Nuran Turan'ın seri hikayelerden oluşan Türkçe Tema Hikayeleri adlı kitaplarda yer alan iletilerden hareketle değerler eğitiminde bunlardan nasıl yararlanılabileceği konusunda inceleme yapmıştır. On kitap, yirmi değere göre analiz edilmiştir. Analiz sonucunda sevgi değeri, en çok yer verilen değer olarak ortaya çıkmıştır. Bulunan değerler, karakterlerin davranışları aracılığı ile okuyucuya iletildiği belirtilmiştir. İncelenen eserlerin çocukların duygusal ve kişilik gelişimlerini istendik yönde etkileyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Utku (2020), "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Eserlerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinde incelenen yazarın Kültür Dizisi I serisinde yer alan altı kitabı analiz etmiştir. İnceleme 2019 Türkçe öğretim programında yer alan on kök değer kapsamında yapılmıştır. Seride en fazla saygı, sevgi ve yardımseverlik değerlerine rastlanmıştır. Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun analiz edilen eserlerinin değerleri aktarmada yetkin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çoban (2020), "Değerler Eğitimi Bağlamında Türk Destan Örneklerinde Kök Değerler" adlı yüksek lisans tez çalışmasında Oğuz Kağan, Manas, Maaday Kara ve Edigey destanlarında bulunan kök değerleri tespit etmiştir. İncelenen dört Türk destanında en fazla yer alan kök değerin vatanseverlik değeri olduğu ortaya çıkmıştır. Türk destanların da değerlere çok fazla yer verilmiştir ve metin seçimlerinde kullanılabilecek kaynaklar konumundadır.

Fırat (2020), "Zehra Ünüvar'ın Çocuk Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinde Zehra Ünüvar'ın analiz edilen eserlerindeki kök değerleri tespit etmiştir. Yazarın on sekiz eseri incelenmiş bu eserlerde en fazla yer verilen kök değerin sevgi değeri olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda incelenen eserler kök değerler açısından zengin olduğu ve değerler eğitiminde yer verilebileceği sonucuna varılmıştır.

Özay (2019), "Çocuk Edebiyatı Açısından Ülker Köksal'ın Romanlarında Değerler Eğitimi" adlı yüksek lisans tez çalışmasında incelenen sekiz eseri değerler eğitimi kapsamında ele alınmıştır. İnceleme yaparken yirmi beş değer belirlenmiş, bu değerlerden yirmi dört değere rastlanmıştır. Analiz sonucunda en çok eserlerde sevgi değeri ön plana

çıktığı sonucuna ulaşmışlardır. Ülker Köksal'ın incelenen eserlerinde olumsuz bulgulara ulaşılmadığını ve değerler eğitiminde bireylere yararlı olabileceği kanısına varmıştır.

Tursun (2019), "Serpil Ural'ın Çocuk Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinde yazarın yirmi bir eseri incelemiştir. Bu eserler değerler eğitimi kapsamında otuz bir değer belirleyerek analiz edilmiştir. Eserde sıkça yer verilen değerin barış değeri olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda bireysel ve toplumsal değerleri kazandırma açısında ve temel eğitim seviyesinde yer verilebilecek eserler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akıncı (2019), "Değerler Eğitimi Açısından Aytül Akal'ın Çocuk Romanlarının İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinde yazarın eserlerinin içinde bulunan kök değerler bulup değerler eğitimi açısından değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu çerçevede on beş eser ele alınmıştır. Sıklıkla yer verilen değerin sevgi değerinin içine aldığı aile birliğine önem verme değeri olduğu tespit edilmiştir. Aytül Akal'ın analiz edilen eserlerinin değerler eğitimi açısından zengin olduğu sonucuna varılmıştır.

Karagöz (2017), "Emin Özdemir'in Çocuk Kitaplarına Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Bakış: Bir Çözümleme Çalışması" adlı makale çalışmasında yazarın kurgusal olan çocuk kitaplarını analiz etmiştir. İnceleme yaparken Türkçe Dersi Taslak Öğretim Programı ile Nevzat Tarhan'ın Güzel İnsan Modeli isimli eserindeki değer sınıflandırması baz alınmıştır. Değer analize çerçevesinde Emin Özdemir'in beş kitabı ele alınmıştır. Araştırma sonucunda en fazla yer alan değerin sevgi değeri olduğu ortaya çıkmıştır.

Şimşek (2015), "Kemalettin Tuğcu'nun Romanlarında Değerler Eğitimi" adlı makale çalışmasında yazarın elli romanında işlenen değerleri incelemeyi amaçlamıştır. İnceleme sonucunda eserlerinde yardımlaşma, çalışarak kazanma, tutumluluk, sevgi, sabır ve misafirperverlik değerlerinin sıklıkla işlendiği tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda değerlerin bireye kazandırılması amaçlandığında Kemalettin Tuğcu'nun romanları kaynak olarak yararlanılabileceğine dikkat çekmiş, ilköğretim seviyesindeki çocukların gelişimleri için önemli eserler olduğuna değinilmiştir.

Bulut (2021) "Ayla Kutlu'nun Merhaba Sevgi Adlı Çocuk Romanının Değerler Eğitimi ve On Kök Değer Açısından İncelenmesi" adlı makalesinde ilgili kitaptaki değerler bulup on kök değer açısından ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Değerler eğitimine ve Türkçe öğretim programında değerler eğitiminin durumuna yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda 42

farklı değer tespit edilmiş en çok yer verilen değer ise sevgi değeri olduğu ortaya çıkmıştır. Kitapta on kök değerin tamamına yer verildiği ifade edilmiştir. Merhaba Sevgi adlı kitabın değerler bakımından zengin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akay (2018), "Ahmet Yılmaz Boyunağa'nın Çocuk Romanlarında Yer Alan Kök Değerler" adlı makalesinde yazarın 19 çocuk edebiyatı alanında verdiği romanları kök değerler çerçevesinde incelemiştir. Çalışma konusunu oluşturan eserlerin değerler eğitimi açısından önemine değinilmiştir. En çok öne çıkan değerin sorumluluk değeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Zafer Rüzgarı adlı kitap incelenen eserler arasında en fazla değerin öne çıktığı kitap olduğu ifade edilmiştir. Araştırmacı bulgular sonucunda incelenen eserlerin Türk tarihini, değerlerini, gelenek ve göreneklerini aktarma konusunda önemli eser olduğuna dikkat çekmiş ayrıca 100 temel eser listesine alınması gereken bir yazar olduğu vurgulanmıştır.

Güven (2014), "Türk Efsanelerinin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi" adlı makalesinde Özeren'in 10 farklı kitapta bir araya getirdiği Türk dünyası efsaneleri adlı eserde bulunan 188 efsaneyi analiz etmiştir. Her kitapta hangi değerlerin bulunduğu tespit edilip eserler konularına göre sınıflandırılmıştır. Araştırmanın sonunda 226 değere rastlanmıştır. Araştırmanın sonunda en çok yer alan değerin sevgi değeri olduğu ortaya çıkmıştır.

Deveci, Belet ve Türe (2013), "Dede Korkut Hikayelerinde Yer Alan Değerler" adlı makalelerinde 12 tane Dede Korkut Hikayeleri'nde değerlerin yer alma durumları bakımından incelenmiştir. İlköğretim programlarında bulunan birçok dersin programıyla ve bu derslerden en çok sosyal bilgiler programında bulunan değerler ile örtüştüğü görülmüştür. Araştırmanın sonucunda Dede Korkut Hikayeleri'nden ilköğretim aşamasında yararlanılabileceği yargısına ulaşmışlardır.

Utku ve Direkci (2020) "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Eserlerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi: Kültür Dizisi-I Örneği" adlı makale çalışmalarında 6 kitap 2019 Türkçe dersi öğretim programında bulunan on kök değere göre analiz edilmiştir. Kök değerlerin yer alma sıklıkları tespit edilip tablolaştırılmıştır. Kitaplarda toplam 365 tane değere rastlanmıştır. En çok öne çıkan kök değerlerin saygı, sevgi ve yardımseverlik değerleri olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonucunda incelenen 6 kitabın her biri değerler

öğretiminde aktarılmak istenen on kök değerden farklı farklı değerleri öne çıkarttığı ve bu kitaplardan eğitim aşamasında yararlanılabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Mutlu (2017), "Halide Edip Adıvar'ın Mor Salkımlı Ev ve Sinekli Bakkal Adlı Eserlerinin Biçim ve İçerik Özellikleri İle Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı makale çalışmasında yazarın mor salkımlı ev ve sinekli bakkal adlı eserlerini değerler eğitimi ve biçim ile içerik özellikle açısından analiz etmiştir. Bu ölçütler çerçevesinde Halife Edip Adıvar'ın zihniyeti ve nasıl bir dünya oluşturmak istediği üzerinde durulmuştur. Araştırmanın sonucunda kitapların düzeye uygun olduğu ve değerler bakımından zengin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kılıç ve Yılmaz (2018), "Fakir Baykurt'un Masallarında Değer Eğitimi ve Masalların Türkçe Eğitimine Katkısı" adlı makale çalışmalarında 3 masal kitabı ve bu 3 masal kitaplarının içinde bulunan 27 masal araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. İncelen bu eserlerde değerler ve Türkçe eğitimine katkısının bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Türkçe eğitimine ve değerler eğitimine ait ayrı ayrı inceleme yapılıp veriler tablolar halinde sunulmuştur. Değerler eğitimi açısından yapılan inceleme sonucunda en fazla sevgi değerine rastlanmış; Türkçe eğitimi açısından ise en fazla rastlanılan kelime grubunun atasözleri ve deyimler olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda Fakir Baykurt'un masallarının kültür ögeleri ve söz varlığı açısından zengin olduğu ve değerler eğitimi ile Türkçe eğitiminde yararlanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ / MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu eserlerde yer alan kök değerlerin bulunma durumlarını tespit etmeye yönelik olan bu araştırma da nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. "Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir" (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 41).

"Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir" (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 189). Dolayısıyla bu araştırmada doküman incelemesi yöntemiyle Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatına yönelik eserlerindeki değerler, MEB'in değerler eğitiminde esas alınması gerektiğini belirttiği on kök değer ve bu değerlerle ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasına göre analiz edilmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu on iki eseri oluşturmaktadır. Çalışmada; *Bacaksız Kamyon Sürücüsü, Bacaksız Sigara Kaçakçısı, Bacaksız Paralı Atlet, Bacaksız Tatil Köyünde, Bacaksız Okulda, Cankurtaran Yılmaz, Halime Kaptan, Küçükçekmece Okyanusu, Hoca Nasrettin ve Çömezleri, Kumdan Betona, Öksüz Civciv, Boncuk Kedim* adlı eserler çalışma grubunu oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması

Yapılan araştırmada öncelikle araştırma konusu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Değerler, değerler eğitimi ve kök değerler ile ilgili bütün kaynaklar tez süreci boyunca taranmıştır. MEB'in öğretim programlarında esas aldığı on kök değer ve ilgili tutum ve davranışlar sınıflandırması kapsamında incelenmiş ve öğretim programında yer alan on kök değer ile ilgili bilgi toplanmıştır. Değerler eğitimi ile ilgili yapılmış olan tezlere internet aracılığı ile Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın Tez Merkezi üzerinden ulaşılmıştır. Konu kapsamında çeşitli literatür taraması yapılarak, sözlüklerden, kaynak kitaplardan ve internet

sitelerinden faydalanılmıştır. Yazarın hayatıyla ilgili bilgilere kitaplardan, makalelerden ve çeşitli röportajlardan ulaşılmıştır. Elde edilen bilgiler ve yapılan bilimsel araştırmalar sonucu kaynakça ortaya çıkarılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan Rıfat Ilgaz'ın eserleri kitapevlerinden temin edilmiştir.

Eserlerin içinde bulunan değerlere ait elde edilen bulgular on kök değere göre Rıfat Ilgaz'ın her kitabında ayrı ayrı tespit edilmiştir. Tespit edilen kök değerler listelenip değerlendirmesi yapılmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Elde edilen veriler, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı kapsamında basın toplası için hazırladığı dokümanda yer alan on kök değer ve bu değerlerle ilişkili tutum ve davranışlara göre toplanmıştır. Aşağıdaki tabloda MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı çerçevesinde yayınladığı on kök değer sınıflandırmasına yer verilmiştir:

TABLO 5

On kök değer ve ilgili değerlerle ilişkili tutum ve davranışlar

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Adalet	âdil olma, eşit davranma, paylaşma…
Dostluk	diğerkamlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma…
Dürüstlük	açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma…
Öz denetim	davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme…
Sabır	azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme…
Saygı	alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme…
Sevgi	aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma…

Tablo 5'in devamı

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Sorumluluk	kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme…
Vatanseverlik	çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme…
Yardımseverlik	cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma…

(MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Basın Açıklaması, 2017: 7)

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. "Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır" (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Yapılan çalışmada MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı kapsamında basın toplası için hazırladığı dokümanda yer alan on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasına göre Rıfat Ilgaz'ın tüm kitapları okunup, analiz edilmiştir. Analiz sonucu ulaşılan bulgular ayrı ayrı başlıklar altında verilip yorumlanmış, Rıfat Ilgaz'ın incelenen kitaplarında bulunan değerler ve sayısı her kitap için ayrı ayrı tablolaştırılmıştır.

3.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerlik ve güvenirliğini sağlamak maksadıyla araştırmada toplanan verilerin farklı araştırmacılar tarafından incelenmesiyle verilerin doğrulanması ve tutarlılığı sağlanmıştır. "Araştırılan olgu veya olay hakkında bütüncül bir resim oluşturabilmesi için araştırmacının elde ettiği verileri ve ulaştığı sonuçları teyit etmesine yardımcı olacak bazı ek yöntemler (çeşitleme, katılımcı teyidi, meslektaş teyidi vb.) kullanması gerekir" (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Ayrıca geçerlik ve güvenirliğin artırılması için araştırmanın çalışma grubunun incelenmesiyle elde edilen verilere, doğrudan alıntılama yapılarak bulgular bölümünde yer verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde elde edilen verilerden yararlanılarak yorumlarda bulunulacaktır.

4.1. Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız Okulda Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar

TABLO 6

Bacaksız Okulda adlı kitapta on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	6
Dostluk	1
Dürüstlük	2
Öz denetim	4
Sabır	-
Saygı	14
Sevgi	-
Sorumluluk	1
Vatanseverlik	-
Yardımseverlik	4

Tablo 6 incelendiğinde Bacaksız Okulda kitabın içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan saygı 14, adalet 6, öz denetim 5, yardımseverlik 4, saygı ve dürüstlük 2, dostluk ve sorumluluk değerine 1 kere rastlanmıştır. En çok yer verilen değer saygı ve adalet değerleri olarak görülmektedir. Fakat on kök değerin içinde bulunan sabır, sevgi ve vatanseverlik değerlerine kitapta hiç yer verilmemiştir. Bu bulgular ile ilgili değerler kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Adalet

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında adalet değerinin alt değeri olarak verilen eşit davranma değeri aktarılmıştır. Kitapta konu okul ortamında geçtiği için adalet değeri öğretmen öğrenci ilişkileri üzerinden verilmiştir. Öğretmenin bazı öğrencileri sınıfta bulunan diğer öğrencilerden ayırarak onlara daha fazla zaman harcadığını ya da o öğrencilerin yaptığı kötü davranışları diğer öğrencilere nazaran daha fazla tolere

ettiğinden bahsedilmiştir. Öğretmenin çalışkan öğrencileri ön plana aldığından diğer öğrencileri geri plana ittiği durumlar verilip adaletsiz olan bir sınıf ortamında meydana gelebilecek olaylar anlatılmıştır.

> *Ama neden öğretmenin gözü bütün gün hep kendi üzerindeydi? Başka çocuk yok muydu bu derslikte?*
> *"Bahri, ayağa kalkma!"*
> *"Bahri, geriye dönme!"*
> *"Bahri, konuşma" (s: 11-12)*

> *"Bak, bak, bak!.. Gene kalemi sol eline geçirdi! Demedim mi sana, sol elinle çizgi çizmeyeceksin diye!" (s: 12)*

> *"Her şeyin ters senin! Var mı senden başka bu sınıfta ters eliyle çizgi çeken! Geçir kalemi sağ eline! Ters adam!" (s: 13)*

> *Neden sınıftaki kimi yaramazlar çok sevilirdi de, kimi çalışkanların yüzüne bile bakılmazdı? Hemen sezinleyiverirlerdi yan tutmaları. Neden Neriman'ın sesi karga gibi çirkin olduğu halde şan dersine giderdi de, sesi güzel olan Emine'yi kimse dinlemez, dinlese de övmezdi? (s: 20)*

Ayrıca kitapta yer verilen eşit davranma değeri öğretmenin bir öğrencisini diğer öğrencilerin dışında tuttuğu, ders saati dışında ona ek ders verdiği ve sadece o öğrenciyle özel olarak ve daha fazla ilgilendiği durumu eşitsizlik kavramı çerçevesinde aktarılmıştır. Her öğrenciye eşit davranılmaması diğer öğrencilerin o öğrenciden okuma ve yazmada geri kalması sonuçlarını doğurmuştur.

> *"Demek sen hep bunları okuyorsun gazetede ha?"*
> *"Okuyorum ya! Bizim öğretmen okutuyor bana!"*
> *"Nerede okutuyor sana?*
> *"Bizim evde…" (s: 75)*

> *"Sayfalarını teker teker çeviren müfettiş, onun inci gibi yazısını görünce dayanamadı. "Aferin" dedi. "Güzel güzel yazmışsın. Yazın da çok güzel!"*
> *"Benim okumam da güzel, öğretmenim!"… Birden içli dışlı oluvermişti Hasan:*
> *"Beni öğretmen çalıştıriy, evde!" dedi.*
> *"Ne? Öğretmen evde mi çalıştırıyor?" (s:82)*

Dostluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dostluk değerinin alt değeri olarak verilen yardımlaşma değeri aktarılmıştır. Dost olan kişilerin aralarında kurdukları özel iletişim sayesinde bir durum meydana geldiğinde birbirlerini anladıkları ve ne yapmaları, nasıl davranmaları gerektiğini bildikleri anlatılmıştır.

> *Kimseye görünmeden, ters sokaklardan geçerek Bacaksız'ın evinin önüne çıktı. Üç kısa, üç uzun ıslıkla onu çağırdı. Bir anlaşma vardı aralarında. Bu ıslığı ne zaman kim duysa, tüm işlerini yüzüstü bırakıp belli bir yere koşacaktı. (s: 46)*

Dürüstlük

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dürüstlük değerinin alt değeri olarak verilen doğru sözlü olma değeri aktarılmıştır. Kitapta bu kapsamda bireyin yapmaması gereken durumu verip doğrunun yanında olması ve yalan söylememesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Yazar, kitapta dürüstlük değerini aktarırken doğru sözlü olunmadığında oluşacak durumları verip, bireyin dürüstlüğün önemini fark etmesini sağlamıştır. Çocuğa bu yolla dürüstlük değerini aktarmaya çalışmıştır.

> *"O kolay da… Babamın yanına girmek de kolay… Ona ne söyleyeyim ben, beni oralardan kovalamaması için?"*
> *"Annem seni çağırıyor, desen?"*
> *"Ben neden çağırıyor muşum, siz çağırın! Yalanım ortaya çıkarsa yapışır yakama babam, dayaktan öldürür beni. Ama sizin yalanınız ortaya çıkarsa, kaçar kurtuluşunuz!" (s: 42)*

Dürüstlük değerinin alt değeri olarak kitapta aktarılan bir başka değer ise güvenilir olma değeridir. Öğrenci aileleri, müdürün sözlerine güvenip okula bağış olarak verdikleri yardımları müdür kendi çıkarına kullanıp vergi ve okul taksiti altında toplamaktadır. Müdürün insanların güvenini boşa çıkardığına dikkat çekilmiştir.

> *Bu çevredeki bütün okullar çift öğretim yaptıkları halde, Hacıkalfa İlkokulu, yapısının yetersizliğinden yararlanarak, tek öğretim yapmayı başarmıştı. Okulun tutulması nedenleri arasında bu durumun da payı yok değildi. Annelerin başlarının bütün gün dinç kalabilmesi için böyle bir okula istek artacaktı, kuşkusuz. Bu yüzden*

Müdür Saim Sayman giriş parasını artıracak, okulu koruma bağışlarını vergi haline getirecek, aylık yardım paralarını okul taksiti haline sokacaktı. (s:37)

Öz denetim

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında öz denetim değeri kapsamında kişinin araştıran, merak duyan, kendi bilgisinin farkında olan ve gelişen çağ ile değişen veya eskiyen bilgilerin yerine yenilerini koyabilen bir öğretmen olması gerektiği anlatılmıştır.

Bilgisinin üstüne yeni bilgiler koyamayan öğretmenler, yaşlanır, çağdışı oluverirlerdi bir gün. (s: 21)

Eserde, öz denetim değeri aktarılarak bireylerin kendi davranışlarını seçebilen kişiler olması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır. Kitapta anlatılan olaylar dahilinde aktarılmak istenen bu değer, okul ortamında ele alınıp okuyucuya iletilmek istenmiştir. Öğretmenin öğrencilere seçme olanağı vermemesi, her konuda kendi istekleri doğrultusunda öğrencilere bir şeyleri zorla yaptırmak istemesi durumlarına yer verilmiştir. Fakat öğrencilere kendi seçimlerini yapma fırsatı verildiğinde ise öğrencilerin bağımsız olabileceği derslerden aldıkları keyiften daha iyi işler başarabilecekleri aktarılmaya çalışılmıştır. Düşüncelerinde bağımsız ve yaptıkları işlerde özgür olunması gerektiği vurgulanmıştır. Kişinin yapmak istediği şeyleri belirleyebilmesi, kendi seçimlerini kendisinin yapması gerektiği dile getirilmiştir.

Bacaksız bıkmıştı alfabeden! Hele alfabe dersinin cetvelinden! Resim, onun için özgürlük demekti. Kalemi istediği eline alır, dilediği biçimde at çizebilirdi şimdi. At bağlı olacaktı bir yere ama kendisinin bağlı olması hiç gerekmezdi. (s: 30)

"Korkarım kaçırdın atı."
"Kaçtı öğretmenim!"
"Doğru! Arpasına karışırlar, samanına karışırlar… Çekti gitti desene!" (s: 34)

"Anne, okul bir tatile girsin, boyacılık yapıp para kazanmazsam bana da Bahri Dönmez demesinler." (s: 63)

Saygı

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında saygı değerinin alt değeri olarak verilen muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme değeri

aktarılmıştır. Bu değer kişinin kendinden yaşça büyük olan kişilere gösterdiği hürmetten ve hitap şekilleri üzerinden verilmiştir.

> *Bu mahallede Paytak Yılmaz'a "abi" diyen tek kişi Yıllık Recep'ti. Neden mi, diyordu? İlk önce Paytak, Recep'ten üç yaş büyük olduğu gibi, okulda da üç sınıf ilerideydi. (s: 45)*

Ayrıca bu değer kapsamında ciddi ortamlarda bireye yöneltilen sorulara karşı takındığı alaycı üslup karşısında soruyu yönelten kişinin olumsuz tepki vermesi ve aynı şekilde o kişiyi ciddiye almaması şeklinde saygısızlık sonucunda oluşabilecek davranışlara yer verilmiştir.

> *"Bir gün karakolda, ona adını sorduydu da…" Kıpkırmızı olmuştu başkomiser. Müfettişin gözünden kaçmamıştı bu durum. "Öyle mi başkomiser bey?" dedi. "Nasıl olmuştu, lütfen anlatır mısınız?"*
> *"Adlarını soruyordum da… Sıradan söylediler… Sıra ona gelince böbürlenerek Ferit Derler deyince dayanamadım. Bana da Başkomiser Nail Ünsalan derler diyerek…" (s: 93)*

Saygı değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise insanların kişiliklerine değer verme değeridir. Kitapta bireylerin kişilikleri önemsenmediğinde oluşabilecek olumsuz durumlar üzerinden aktarılmıştır. Çocukların birbiriyle dalga geçtiği, birbirlerinin kişiliklerine değer vermedikleri bir ortam verilmiştir. Sınıfın öğrencileri, okulun yaptığı bir düzenlemede şiir okuyacak olan arkadaşlarını küçük duruma düşürmek için plan yapmışlar ve planlarını uygulamışlardır. Kötü duruma düşen öğrencinin ailesinin toplumdaki insanların çocuğu hakkında söyleyebileceklerini düşünüp çocuğa bu durum karşısında verdiği destek toplum baskısından dolayı olumsuzdur. Çocuğuyla dalga geçmelerinden dolayı ve toplumda görüntülerini, saygınlığını kaybedeceklerini düşündükleri için öğrencinin okulunu değiştirdiğine de değinilmiştir. İnsanların kişiliklerine değer verilmeden davranılmasının bireyin hayatı üzerinde kötü sonuçlar doğurabileceğine yer verilmiştir.

> *Şefika Derler, oğlunun adının başına bir ad daha eklendiğini o anda anlamış, daha eve gitmeden, hemen oracıkta Ferit'in okulunu değiştirmeye karar vermişti. Biliyordu adının başına bir de "Sidikli" sözünün ekleneceğini. (s: 60)*

Yine ilgili değer kitapta başka bir olay üzerinden tekrardan aktarılmıştır. Bu değer kapsamında öğrencilerin birbirlerinin yaptıkları davranışlara saygı göstermedikleri için bir

başka öğrencinin duygularının nasıl etkilendiği açıklanmış bunun üzerinden bu değerin önemine dikkat çekilmiştir. Kitapta aktarılan olaylara bakıldığında bir öğrenci çantasının fermuarı bozuk olduğundan ve bu yüzden arkadaşlarının gözünde küçük duruma düşeceğini düşündüğünden dolayı okula gitmek istememektedir.

> *"Daha sana çanta almadı mı baban?" diye sordu sonunda.*
> *"Var çantam ama bozuk. Carcuru bozuk çantamın. Onunla nasıl giderim okula. Alay eder çocuklar sonra." (s: 8)*

> *"Sana çantayı sorduğumu sakın Zeynep duymasın, olur mu?"*
> *"Duyarsa duysun!"*
> *"Olmaaaz! Benden gördü de öğrendi, der sonra." (s: 10)*

Saygı değerinin alt değeri olarak aktarılan bir diğer değer ise alçakgönüllü olma değeridir. Bireyin kimseyi küçük görmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaçla bu değer; zengin ailelerin çocuklarını, kendi maddi durumları ile eş değer olmadıkları için daha düşük gelire sahip olan ailelerin çocuklarıyla aynı okula göndermek istememeleri ve maddi durumlarının iyi olmasından dolayı herkese nispet yaptıkları olaylar üzerinden verilmeye çalışılmıştır.

> *Semt bakımından, Fesleğen Sokağı'nın çocukları Hacıbaba İlkokuluna düşüyorlardı. Ferit Derler'in ailesi bir yana, sokaktakilerin tümü Milli Eğitim Müdürü'nün buyrultusuna uymuştu. Ama Derler ailesi, soylu çocuklarının Hacıbaba İlkokulu gibi gösterişsiz, göreneksiz kenar mahalle okulunda harcanmasını hiç doğru bulmamıştı. (s: 35)*

> *"Hiç hoşlanmıyorum Şefika Teyze'den de, oğlundan da… Görmedik şeyler! Annesi kürkünü giyip de pencerelere baka baka bizim kapının önünden geçmiyor mu… Annem deli oluyor" (s: 69)*

Ayrıca alçakgönüllü olma değeri başka bir yerde ise zengin ailelerin kendilerini üstün yetenekli görmeleri ve bu yüzden maddi durumları kötü olan ailelerle bağdaşamayacaklarını düşündüklerinden dolayı sergiledikleri davranış biçimlerine yer verilmiştir. Alçak gönüllü davranmadıkları için çevredekilerin onlardan uzaklaştıkları ve onlar hakkında kötü düşünmelerine sebep olduğu kanısı ortaya çıkmıştır. Böylelikle yazar alçak gönüllü olmanın önemine değinmiştir.

Böyle üstün yetenekli düşkün aile çocuklarıyla bağdaşamayacağına inanan bu aile, gözünü özel okullara dikecekti kuşkusuz. (s: 35)

Saygı değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma değeridir. Bu kapsamda kitapta öğretmenin öğrencilere kırıcı, rencide edici konuşmasından dolayı öğrencide hayal kırıklığı oluştuğuna, kendini sınıf ortamında aşağılanmış hissetmesine neden olduğuna ve bu nedenle huzurlu bir ortamın ortadan kalktığına değinilmiştir. Fakat kitabın sonlarına doğru sınıfta müfettiş olduğu zaman öğretmen olumsuz tutumlarını saklamakta ve öğrencilerin mutlu olduğu, kendilerini güzel hissettikleri anlatılmıştır. Arkadaşlar arasında meydana gelen olumsuz bir durumun başka olumsuz durumları doğurduğu olaylara yer verilmiş kötü durumlar üzerinden dikkat çekilmiştir.

"Susun maymunlar! Hiç kafa yok mu sizde!" (s: 21)

"Öğretmenim resim yapıyorum ben, yazı yazmıyorum ki…" diyecek oldu. "Bak hala söyleniyor bacaksız!.." Ne? Bacaksız mı? Bu da nereden çıktı? Koskoca öğretmen, nasıl Bacaksız derdi. (s: 31-32)

Ayrıca başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma değeri, arkadaşlarını küçük düşürmek için birkaç öğrencinin yaptığı plan üzerinden anlatılmıştır. Fakat bu plan sonucunda arkadaşlıklarının bozulduğuna ve birbirlerine her fırsatta kötü tutum sergilediklerine değinilmiştir. Böyle bir durumun meydana gelmemesi ve etraftaki diğer insanlarında olumsuz davranışta bulunmaması için bireylerin ona göre hareket etmesi gerektiği dile getirilmiştir.

"Şunları görüyor musun?" dedi. "Bunlarla ne yapıp yapıp Kırkyalan Ferit'in uçağını, tam Küçük Uçman şiirini okurken uçuracağım."
"Nereye uçuracaksın?"
"Canım, uçak nereye uçar, havaya. Gümm! Ferit'in çizmeleri bir yana, kasketi bir yana!.."
"Biz de görecek miyiz cümbüşü?"
"Neden uğraşıyoruz sabahtan beri." (s:40)

Saygı değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise insanların kişiliklerine değer verme değeridir. Ahlaki yönün öne çıkarıldığı bu değerde insanların birbirlerine kötü davranmayıp

iyi yaklaşması gerektiği, kişinin güzel huya sahip olması gerektiği kitapta kötü huylar verilerek aktarılmaya çalışılmıştır.

> *Eee, kendisi de Akmarsık Çetesi'nin üç karamelasını hak etmişti doğrusu!.. Damgalıydı şekerin kâğıtları… Herkes üçünü birden hak edemezdi bu şekerlerin. Yılmaz söz vermişti. Vereceğim deyince verirdi. İyi çocuktu Yılmaz. (s: 61)*

> *"Hiçbir şeyden korkmazsın sen ha!.."*
> *"Yaşa ıslak donlu Ferit!"*
> *"Aslan Ferit!"*
> *"Şefika Teyze! Bez getir!.." (s: 59)*

Sorumluluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sorumluluk değerinin alt değeri olarak verilen kişinin kendisine karşı sorumlu olması değeri aktarılmıştır. Bu bağlamda kişisel sorumluklarından biri olan temiz olmak değeri kitapta okul ortamında aktarılmıştır. Kitapta müfettişin temizlik kontrolü sırasında bir çocuğun tırnaklarının uzun ve pis olmasının üzerine çocuğun kendisini çok kötü hissetmesine ve ortamına uygun davranılmasının gerekliliğine temiz olmak değeri kapsamında dikkat çekilmek istenmiştir.

> *Doğru Tomruk Hasan'ın sırasına yöneldi müfettiş. "Uzat" dedi. "Koy sıranın üzerine ellerini de, göreyim!" Tomruk, bu sabah evden kaçmıştı, annesi tırnaklarını kesmek istemişti de, "Geç kalıyorum, sonra keserim" demişti. Ah, neden annesinin sözünü dinleyip tırnaklarını kesmemişti? Yakalanmıştı işte! Nasıl uzatabilirdi, nasıl bu pis tırnakları müfettişe gösterebilirdi! (s: 81)*

Yardımseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında yardımseverlik değerinin alt değeri olarak verilen merhametli olma değeri aktarılmıştır. Bu değer zor durumda kalan, yardıma ihtiyacı olan kişilere el uzatılması şeklinde verilmiştir. İnsanın hiçbir beklentiye girmeden yardıma ihtiyacı olan kişinin işini kolaylaştırmak için ona yardım etmesi biçiminde de değere dikkat çekilmiştir.

> *"Bana getir de yapayım, düzelteyim carcurunu."*
> *"Yapamazsın ki! Çok zor! Babam da yapamadı."*

"Ben yaparım! Şoförlükten önce çantacıydım. Dişlerini düzeltince geçer iç içe. Sen hele bizim eve getir şu çantayı!" (s: 8)

"Çalınmış dört lastiğin dördünü de doğrusu o buldu, çıkardı. Evin kapısını parmağıyla gösterip polislere, işte burada, diye gösteren o değil mi? En azından ona bir çanta gerekirmiş, düşünememişiz o zaman!" (s: 10)

"Sen o carcuru bozuk dediğin çantayı bana getirirsin, sonra da düzeltir, öbür sokaktaki çocuklara veririm, olur mu?" (s: 10)

Evleri bitişikti. Sonra Recep, Paytak Yılmaz'ın eskileriyle büyümekteydi. Şu sırtındaki hırka bile ondan alınmaydı. (s: 45)

4.2. Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız Tatil Köyünde Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar

TABLO 7

Bacaksız Tatil Köyünde adlı kitapta on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	-
Dostluk	5
Dürüstlük	2
Öz denetim	2
Sabır	-
Saygı	1
Sevgi	-
Sorumluluk	-
Vatanseverlik	-
Yardımseverlik	5

Tablo 7 incelendiğinde Bacaksız Tatil Köyünde adlı kitabın içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan yardımseverlik 5, dostluk 5, dürüstlük 2, öz denetim 2 ve saygı değerine 1 kere rastlanmıştır. Tabloya bakıldığında en çok yer verilen değerin yardımseverlik ve dostluk değeri olduğu görülmektedir. Fakat on kök değerin içinde yer alan adalet, sabır, sevgi, sorumluluk ve vatanseverlik değerlerine kitapta hiç yer verilmemiştir. Yer verilen değerlere ait bulgular kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Dostluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dostluk değerinin alt değeri olarak verilen dayanışma değeri aktarılmıştır. Kitapta iki dostun birbirlerine haber vermeden iş yapmaya çalışmasından bahsedilip dost olan kişilerin birlikte güçlü olacaklarına, bir olup ortak hareket etmeleri gerektiğine işaret edilmiştir. Yazar, insanların birlikte hareket etmeye başladıkları zaman daha güçlü olduklarını kitapta olaylar dahilinde ortaya koymuştur.

"Biraz yavaş," dedi Bacaksız.
"Neden yavaş gidecekmişim?" dedi arkadaşı, biraz da kaşlarını çatarak.
"Yetişemiyorum sıcakta."
"Ne yapalım yetişemiyorsan."
"Arkadaş değil miyiz biz."
"Doğrusu çok iyi arkadaşsın. Benden habersiz cevizleri, kestaneleri, satıp para yapıyorsun. Böyle arkadaşlık mı olur?" (s: 35)

"Şimdi ne satacaksın, peki?"
"Düşünüyorum."
"İyi arkadaş olsan benimle birlikte düşünürdün."
"Doğru. Çok haklısın," dedi Bacaksız." (s: 36)

" Bak Tekinciğim," dedi Bacaksız. "Bundan sonra birlik olalım. Birlikte satalım neyimiz varsa Fransızlara. Kazandıklarımızı da bölüşelim, olmaz mı?"
"Ne kazanacağız ki bundan sonra. Satacak neyimiz kaldı ki!"
"Biz birlik olduk mu çok şey buluruz satacak." (s: 37)

Bir süre dikilip bekleyen Bacaksız, önünden yürüyüp giden Tekin'e seslendi:
"Atlattık Vural'ı," dedi Tekin. "İkimiz bir olursak başa çıkamazlar bizimle." (s: 45)

"Haydi," dedi, Tekin. "Bir dalıp çıkalım." Bacaksız marsık gibi karardığı için henüz güneşin kızgınlığını duymamıştı. Arkadaşını yalnız bırakmamak için kendini bırakıverdi sulara. (s: 62)

Dürüstlük

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dürüstlük değerinin alt değeri olarak verilen doğru sözlü olma değeri aktarılmıştır. Bu kapsamda verilen olayla

kişilerin kendi çıkarlarını düşündükleri ve sadece kendilerinin kazanç sağlamasını istedikleri için doğruluktan ayrılıp başka kişilere dürüst davranmayıp yalan söyledikleri aktarılmıştır. Fakat insanların dürüst olmadıkları ortaya çıktığında bu durumun sonuçlarına yer verilip diğer arkadaşlarının gözünde kötü bir konuma düşmeleri anlatılmıştır. Bu yüzden yazar dürüstlük değerinin önemine dikkat çekmiş, okuyucuya sezdirmeye çalışmıştır.

"Demek iki yüz lira haaa?"
"Evet. Çok severmiş Fransızlar salyangozu. Üç yüz lira bile verir bu Jerom Amca."
"Yaşadık."
"Kimseye söylemek yok. Sepetlere koyacağız. Kim sorarsa ceviz getiriyoruz Fransızlara diyeceğiz." (s: 38)

"Keşke onlarda yanımızda olsaydı. Kargacıklıların bu yaptıklarına kalleşlik denir"
"Ne yaptılar?"
"Torbalarında ne varmış bunların biliyor musun?"
"Ceviz değil mi?"
"Ne cevizi. Bizi uyuttu kalleşler. Elimi vurdum torbalarına ben bile anlayamadım. Bayan Mari avuçlayıp bakarken gördüm, salyangozmuş torbadakiler." (s: 46-47)

Öz denetim

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında öz denetim değerinin alt değeri olarak verilen öz güven sahibi olma değeri aktarılmıştır. Kitapta yer verilen olaylar çerçevesinde zorlayıcı bir durumla karşılaşılsa bile kişinin istediği şeylere ulaşmak ve elde etmeye çalışmak için girdiği tutuma, çabalamasına ve kendine güvenmesi gerektiğine değinilmiştir.

"Kahvaltıdan sonra arabalarına binip Çandır Köyü'nün altında denize giriyorlar."
"Biz de gidelim."
"Ama bizim deniz donumuz yok ki."
"Alırız."
"Para."
"Kazanırız." (s: 15)

Bugün erken kalkmışlardı. Süt, yoğurt işleri olmadığı için bir süre sabah serinliğinde salyangoz toplayacaklardı. Salyangoz mevsimi geçmişti ama erken kalkınca sabahın

ıslağında yine de yeterince rastlanıyordu, otların, böğürtlenlerin arasında. (s: 40-41)

Saygı

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında saygı değerinin alt değeri olarak verilen muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme değeri aktarılmıştır. Bu değer kapsamında ortamda bulunan bir yaşlıya nasıl davranılması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Kişinin ailesine, yaşlılara, büyüklere verdiği önemden, gösterdiği saygı ve sevgi, davranış ve tutumlar üzerinden saygı değeri aktarılmaya çalışılmıştır.

Deniz dupduruydu. Arkalarından esen ılık bir rüzgar kıyıya çarpması gereken dalgacıkları alıp uzaklara sürüklüyordu. En güzel yere Tom Amca'yı oturtan Bacaksız, "Başlayabiliriz artık," dedi. (s: 25-26)

Yardımseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında yardımseverlik aktarılmıştır. Kitapta yardımseverlik değeri, boğulmak üzere olan yani zor durumda kalan birisinin yardımına yetişmeye çalışmak ve evinde olan yiyecek ve içeceklerini başka insanlarla paylaşmak örnekleri üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır.

"Konuşmak istiyor. Ona 'süt' demesini öğrettim. Beni görünce süt, süt diyor. Çok seviyor sütü."
"Yoğurt? Yoğurdu sevmiyor mu?"
"Bilmem. Ben iki gündür süt götürüyorum onlara. Babamdan istemişler yoldan geçerken."
"Bende yoğurt götürürüm, yumurta götürürüm." (s: 11)

"Doktor Bey," dedi. "Ben çok iyiyim, arkadaşım da."
"Araba gezisi iyi geldi, öyle mi? Gömleğinizi sıyırın da karnınızı göreyim, su yutmuş musunuz, bakalım." Karınlarını açıp durdular. "Dik durun canım. Hah şöyle. İyi. Karınları sırtlarına yapışmış. Karnınız açsa size birer kepçe Kızılay çorbası vereyim." (s: 78)

"Haydi bakalım doğru evinize. Sırtüstü yatıp dinlenin."
"Doktor Bey evimiz Göcen Köyü'nde."

"Yani yokuşun başında öyle mi? Ambulans, sizi fenere kadar çıkarsın. (s: 78)

"O sekur! O sekur!" (İmdat! İmdat!)
Ellerini kollarını sallayıp kumda yatanları yardıma çağırıyordu. İş dışarıdan gelenlere kalırsa Vural'ın çoktan boğulması gerekirdi. Bacaksız Bahri sulara birinin gömüldüğünü görmüş, hemen gömüldüğü yere balıklama dalmıştı. Tekin de peşinden. (s: 64)

"İki kürekçi tamam. Kaptan Vural kumda yatıyor, kıç üstünde oturanlar da tamam. Baş üstünde oturan İbrahim?"
"Yok," dedi Bacaksız. "İbrahim!" diye seslendi kalabalığa doğru. "İbrahim yok." İkisi birden daldılar, sahipsiz kalan sandalın tam atından. Yüzme bilenlerin tümü atlamıştı denize. Dalıp dalıp suların dibinde İbrahim'i arıyorlardı. (s: 66)

4.3. Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız Kamyon Sürücüsü Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar

TABLO 8

Bacaksız Kamyon Sürücüsü adlı kitapta on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	-
Dostluk	2
Dürüstlük	5
Öz denetim	-
Sabır	-
Saygı	2
Sevgi	-
Sorumluluk	1
Vatanseverlik	2
Yardımseverlik	-

Tablo 8 incelendiğinde Bacaksız Kamyon Sürücüsü adlı kitabın içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan dürüstlük 5, dostluk 2, saygı 2, vatanseverlik 2 ve sorumluluk değerine 1 kere rastlanmıştır. Tabloya bakıldığında en çok yer verilen değerin dürüstlük değeri olduğu görülmektedir. Fakat on kök değerin içinde yer alan adalet, öz denetim, sabır,

sevgi ve yardımseverlik değerlerine kitapta hiç yer verilmemiştir. Yer verilen değerlere ait bulgular kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Dostluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dostluk değerinin alt değeri olarak verilen dayanışma değeri aktarılmıştır. Gerçek arkadaş olan kişilerin birbirlerinin arkasından iş çevirmemesi, her durumda onun yanında olmasının dost olmak demek olduğu aktarılmıştır. Bu değer olumsuz bir durum üzerinden verilmiştir. Yakın arkadaşı sandığı kişinin arkasından iş çevirmesi ve bu olayın ortaya çıkması sonucunda yaşanan hayal kırıklığı anlatılmıştır.

> *Paytak kolundan çekti arkadaşını.*
> *"Hele dur!" dedi Dobiş. "Bayıldı Bacaksız, hiç ses çıkmıyor! Elbette bayılır. O kadar dayağı yersem ben de bayılırdım."*
> *"Canım çekil de bayıldığını ben de dinleyeyim!"*
> *"Neresini dinleyeceksin, bayıldı diyorum sana! Belki de ölmüştür!"*
> *"Gebersin!" dedi Paytak.*
> *Oysa ondan hiç de böyle bir düşmanlık beklemiyordu Bacaksız. (s: 69)*

Dostluk değerinin bir başka alt değeri olan diğerkamlık değeri, Bacaksız'ın hırsızlık olayını açığa kavuşturması üzerine ona verilen çikolatayı sadece kendisi yemeyip yanındaki arkadaşlarıyla paylaşması örneği üzerinden aktarılmıştır. Diğerkamlık değeri çerçevesinde verilen bu olayla kişinin arkadaşlarını da düşünmesi gerektiği öne çıkartılmıştır.

> *Ertesi gün Zeynep'in babası, hırsızlara yataklık eden Sabri'nin evinden gıcır gıcır dört yeni lastiğini kurtardıktan sonra Bacaksız'a on liralık bir çikolata vermişti, hem de Zeynep'in yanında… Hüsnü Amca'nın verdiği çikolatayı beşe bölmüş, bir gün önce evcilik oynadığı arkadaşlarına dağıtmıştı. (s: 84-85)*

Dürüstlük

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dürüstlük değerinin alt değeri olarak verilen doğru sözlü olma değeri aktarılmıştır. Kitapta yalan söyleyen bir çocuk üzerinden her zaman dürüstlüğün, doğruluğun yolundan şaşılmaması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca yalan söyleyen çocuğun dürüst olmadığı ortaya çıktığında çevresi tarafından dışlanmasına neden olmuştur. Bu sebeple kitapta dürüst davranılmadığı

zaman karşılaşılabilecek kötü sonuçlara yer verilmiş, dürüstlüğün önemine dikkat çekilmiştir.

> *"Çocuklar!" diye başladı gene. Hepsi birden: "Biz çocuk değiliz!" diye düzelttiler.*
> *"Arkadaşlar!"*
> *"Biz senin arkadaşın da değiliz, palavracının birisin sen!" (s: 56)*

> *Gülten hemen sokulmuştu Şoför Apti'ye:*
> *"Evde değil mi Bahri?" dedi.*
> *"Evde yok!" dedi. "Bir ara gözüme ilişmişti, arabayı arkasından iterken!"*
> *Dobiş Mehmet: "Ben sesini duydum Bahri'nin evde…" diyecek oldu.*
> *"Haydi oradan palavracı!" dedi Paytak. "Beni de kandırdın dayaktan bayıldı diye…" (s: 71-72)*

> *Bacaksız uydurduğu köprü gezisi için çok utanmıştı. Bir daha başından geçmemiş olayları, başından geçmiş gibi anlatmayacaktı. Anlatırsa böyle yüzüne gözüne bulaştırıyordu işte. Görmek başka, uydurmak gene başkaydı. Hem kişi uydururken rahatça anlatamıyordu ki… Dili dolaşıyordu. (s: 85)*

Dürüstlük değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise güvenilir olma değeridir. Bu değer çerçevesinde kitapta, kişiye emanet edilen ve başkasına ait olan herhangi bir şeyin o kişiden izinsiz alınmaması gerektiği, Bacaksız'ın babasına emanet edilen ve başkasına ait olan kapuzu izinsiz alması olayı üzerinden anlatılmıştır.

> *Yol sapağında babası frene basmış, "Atla!" demişti ona. Kendisi de inmişti öbür kapıdan. Kamyonunda taşıdığı karpuzların en irilerinden birine uzanmış, kulağına getirip sıkmıştı… "Al bunu!" demişti. "Eve götür! Sakın düşürme haaa!.. Sonra sağını solunu kollayıp, "Kimseye gösterme!" diye de eklemişti… Onun neden böyle söylediğini bilmiyor değildi Bacaksız. Bu karpuz manava giden karpuzların arasından seçilmişti. Bir tek kuruş verilmeden en irisi, en güzeli, en olgunu onların olmuştu. (s: 6-7)*

> *"Tam bizim evin önünden geçerken, babam kucağıma kocaman bir karpuz koydu."*
> *"Kimindi bu karpuz?" dedi Kerem.*
> *"Kimin olacak, babamın karpuzu!"*
> *"Baban parasını verdi de mi aldı bu karpuzu?" diye sordu Zeynep.*
> *"Bizim kamyondaki karpuzların hepsi de bizim olur." …*

" Baban manavın karpuzlarını yürütmüş demek! Yuuuh!.. Çalınmış karpuz o!.. Nasıl yediniz o karpuzu?" (s: 53-54)

Saygı

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında saygı değerinin alt değeri olarak verilen başkalarına da kendisine davranılmasını istediği şekilde davranma değeri aktarılmıştır. Bu kapsamda, kitapta çocukların engellerinden dolayı lakap takmaları durumu ele alınmıştır. İnsanların engellerini, eksikliklerini, vücutlarındaki organların işlevlerini tam anlamıyla yerine getirememesinden dolayı o bireylerle dalga geçip isim, lakap takılmaması gerektiği, aksi halde o kişilerin kendilerini kötü ve eksik hissetmesine neden olunacağı anlatılmıştır.

Adını kendisine bile unutturmuşlardı. Bahri'ydi adı. İlk günlerde "Bacaksız" adını eklemişlerdi mahallede… Olmuştu Bacaksız Bahri! Ne demekti bacaksız? Ayağı da vardı, bacağı da. Biraz küçükse, biraz da eğriyse hiç yok mu demekti? (s:13)

Ömer seslendi karşıdan:
"Ba… Ba… Ba… Ba!.."
"Söyle ne olmuş babama?"
Kek Ömer kekemeydi. Abiler ona bu yüzden Kek adını takmışlardı. Kekemenin kısaltılmışı… (s: 25)

Sorumluluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında bulunan sorumluluk değeri aktarılmıştır. Bu değer kişiye verilen sorumluluğu yerine getirme anlamında ele alınmıştır. Bu sebeple babası Bacaksız'a arabasını yıkamasını söylemiş ve Bacaksız da gerektiği gibi temiz bir şekilde yıkamıştır. Ayrıca kitapta temiz iş gören kişinin ödüllendirilmesi gerektiğine değinilmiştir.

"Salih Amca!" diyordu. "Sende inme, olur mu? Sonra babam beni…"
"Ne yapar baban seni? Döver mi? Yoook, dövmez! Neden dövsün? Ne yaptın ki sen? Arabayı ne güzel de yıkamışsın! Bu kadar temiz iş gören adam neden dövülsün! Ben olsam beş lira verir, al bu parayla kendine kocaman bir karpuz al da afiyetle ye, derdim!" (s: 45)

Vatanseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında vatanseverlik değerinin alt değeri olarak verilen kurallara ve kanunlara uyma alt değeri aktarılmıştır. Toplumsal düzenin sürmesinin mümkün olabilmesi için toplum kurallarına uyulması gerektiği aktarılmıştır. Bacaksız'ın kamyon ehliyeti olmadığı halde, kamyonu kullanmaya çalışması ve bunun sonucunda başına kötü olayların gelmesine yol açması anlatılmıştır.

> *Kapıyı açıp indirdi Bacaksız'ı.*
> *"Nedir zorun!" dedi. "Baban bile zor kullanıyor bu Külüstür'ü? Sen nasıl kullanırsın be!.." Çok şakacı adamdı Salih Amca:*
> *"Ver bakalım ehliyetini!" dedi.*
> *"Ehliyet mi? Ne ehliyeti?"*
> *"Kamyon kullanma ehliyeti!"*
> *"Yok ehliyetim!"*
> *"Yok da ne halt etmeye geçersin direksiyona?" (s: 42-43)*
>
> *"Sana kızarlarsa polis amcalar…"*
> *"Bana niye kızsınlar… Kızsalar kızsalar ehliyetsiz araba kullandığın için sana kızarlar."*
> *"Karpuzu da bu yüzden kaçırdım elimden!"*
> *"Bir daha ehliyetsiz direksiyona yapış da görürsün dünyanın kaç bucak olduğunu!" (s: 84)*

4.4. Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız Sigara Kaçakçısı Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar

TABLO 9

Bacaksız Sigara Kaçakçısı adlı kitapta on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	-
Dostluk	2
Dürüstlük	3
Öz denetim	-
Sabır	-
Saygı	-
Sevgi	-

Tablo 9'un devamı

On Kök Değer	f
Sorumluluk	-
Vatanseverlik	3
Yardımseverlik	2

Tablo 9 incelendiğinde Bacaksız Sigara Kaçakçısı adlı kitabın içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan vatanseverlik 3, dürüstlük 3, dostluk 2 ve yardımseverlik değerine 2 kere rastlanmıştır. Tabloya bakıldığında en çok yer verilen değerin dürüstlük ve vatanseverlik değeri olduğu görülmektedir. Bu kitapta on kök değerin içinde yer alan adalet, öz denetim, sabır, saygı, sevgi ve sorumluluk değerlerine kitapta hiç yer verilmemiştir. Yer verilen değerlere ait bulgular kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Dostluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dostluk değerinin alt değeri olarak verilen dayanışma değeri aktarılmıştır. Her durumda dostunun arkasında olmak, zor durumlarında onun yanında olmak gerektiği ve arkadaşlığın kazanılmasının önemli ve zor olduğu anlatılmıştır.

> *"Nedir o kutu? Ver onu Hapşırık Gülten'e de oynasın."*
> *"Hayır! Ona hapşırık diyemezsin!"*
> *"Haydi oradan Bacaksız! Neden diyemez misin? Bal gibi diyorum işte! Hapşırık Gülten!" ...*
> *"O benim arkadaşım!" (s: 24)*

> *"Bundan hiçbir şey anlayamadım ben," dedi. " Ne kazandık biz?"*
> *"Sen on iki buçuk lira kazandın, hepsi bu kadar."*
> *"Hani ortaktık biz? Sana ne kaldı?"*
> *"Asıl bundan sonra ortak olacağız. Birbirimizin arkadaşlığını kazandık!" (s: 65)*

Dürüstlük

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dürüstlük değerinin alt değeri olarak verilen doğru sözlü olma değeri aktarılmıştır. Eserde birey yalan söyleyerek kazanç sağlayabileceği durumla karşılaştığında kişinin dürüstlüğünden ödün vermeyip

doğruluğu seçtiğine vurgu yapılmıştır. Yer verilen olayla kişinin her zaman dürüst olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

> *"Demek öyle konuştuk seninle haaa? Beş lirasını sen alacaksın, kırkını bana vereceksin, değil mi?"*
> *Öyle konuşmamışlardı. Demek, 'hı' dese on lira kalacaktı kendisine.*
> *"Hayır" dedi. (s: 52)*

Dürüstlük değeri altında aktarılan bir başka alt değer ise güvenilir olma ve sözünde durma değerleridir. Kitapta kimsenin hakkına el uzatılmamasına ve verilen sözlerin yerine getirilmesine değinilmiştir. Bu çerçevede başkasının hakkı olan paranın kişiye ulaştırılması gerektiğine ve satıcının iş yaptığı takdirde Bacaksız'a istediğini vereceğini söylemesi ve sözünü tutması sonucu gelişen olaylara yer verilmiştir.

> *"Amca, şu kutuyu bana…"*
> *"Ne? Ne kutusu? Sen kutuluk adam mısın, Bacaksız!"*
> *Tepesi atmıştı Bacaksız'ın. Bu kadar kadını kim toplamıştı bu arabanın başına? Kim yollamıştı bu arabayı çeşmenin yanına? Arabayı çeşme başına yollamasaydı, bu bardaklar, tabaklar, tuzluklar satılır mıydı? (s: 19)*

> *"Sattım. Birinin parasını verdim Rasim Abi'ye. Nah, ikisinin parası da cebimde."*
> *Yüz liraya yakın parayı cebinden çıkarmış gösteriyordu.*
> *"İnandım," dedi Zeynep. "Peki şimdi ne yapacaksın? Sonra bu paralar?"*
> *"Şimdi… Şimdi bu paraları saklayacağım. Sonra veririm Rasim Abi'ye."*
> *"Güzel. Ver ona parasını. Harcaman hiç doğru olmaz." (s: 69-70)*

Yardımseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında yardımseverlik değerinin alt değeri olarak verilen iş birliği yapma değeri aktarılmıştır. Kitapta yardıma ihtiyaç duyulan veya zor durumda kalan kişilere iyilik etmek amacıyla veya yüklerini hafifletmek için yardımda bulunulması gerektiğine değinilmiştir. Bacaksız, arkadaşı ve annesinin yardıma ihtiyaç duydukları an da onların işlerinin bir ucundan tutması durumu ile yardımseverlik değeri aktarılmıştır.

> *"Gülteeen! Su mu taşıyorsun annene?"… Gülten gülerek yanıtladı Bacaksız'ın sorusunu:*

"Görüyorsun su taşıyorum işte!"
"Üstün başın su içinde kalmış!"
"Annem çamaşır yıkıyor da…"
"Bir kova da bana ver, bende taşıyayım!" (s: 6)

Annesi onu kapıda karşılamıştı. Şaşkın şaşkın:
"Ne çabuk doldurdun kovayı?" dedi. "Nasıl oldu bu, anlayamadım!"
"Bacaksız…" dedi Gülten. "Şey Bahri diyecektim… Bahri var ya. Musluğa uzuuun bir boru taktı. Benim için taktı. Bizim için. Sen kolay çamaşır yıkayasın diye." (s: 9)

Vatanseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında vatanseverlik değerinin alt değeri olarak verilen toplumu önemseme değeri aktarılmıştır. Kitapta geçen olayda çeşmenin musluğunun bozulması üzerine suyu sızdırmaması için birisinin deliğe çomak çakmasıyla bu durumun önüne geçmiştir. Küçük bir durumun bile topluma faydası olacağı sezdirilmeye çalışılmıştır.

Aradan yıllar geçmiş, çeşmenin ne taşları kalmış üstünde ne önünde yalağı… Suyunu damla damla sızdıran bir musluğu kalmış. Onu da hurdacılar söküp götürünce, sular boşuna akmasın diye, hayır sahibinin biri gelmiş, bu deliğe bir çomağı çakıvermiş. (s: 1)

Vatanseverlik değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise dayanışma değeridir. Kitapta satıcı, Bacaksız'ın bağırması sonucu kendisinden alışveriş yapan kişi çok olursa eğer Bacaksız'a bardak vereceğini söylemektedir. İki kişinin dayanışma sonucu istediği şeye ulaşması aktarılmıştır.

"Eğer hızlı bir alışveriş olursa, sana benden açılır kapanır bir bardak! Annadın mı?" dedi.
"Yaşa tabakçı amca! Ben de senin için tabaklar, çanaklar diye bağırırım, bak gör!"
"Oldu! Sen bana kazandır, ben de altında kalmam, annadın mı?" (s:11)

Vatanseverlik değeri altında aktarılan bir başka alt değer ise kurallara ve kanunlara uyma değeridir. Toplumun düzenini bozacak davranışta bulunan bir kişinin cezasını çekmesi ve toplum düzenine aykırı hareket edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaçla Bacaksız'ın

yaşının küçük olması ve toplum düzenine aykırı sigara satışında bulunması nedeniyle babasının onu karakola teslim edeceği anlatılmaktadır.

> *Ama babası, öfkesini yenememişti. Bacaksız'ı ensesinden yakaladığı gibi birden ayaklarını yerden kesivermişti.*
> *"Yürü pis kaçakçı! Sen kim, sigara satmak kim! Seni şimdi karakola teslim edeyim de gör! Vursunlar kelepçeyi de atsınlar seni hapislere!" (s: 74)*

4.5. Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız Paralı Atlet Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar

TABLO 10

Bacaksız Paralı Atlet adlı kitapta on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	2
Dostluk	2
Dürüstlük	2
Öz denetim	-
Sabır	1
Saygı	6
Sevgi	1
Sorumluluk	4
Vatanseverlik	-
Yardımseverlik	2

Tablo 10 incelendiğinde Bacaksız Paralı Atlet adlı kitabın içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan saygı 6, sorumluluk 4, adalet, dostluk, dürüstlük, yardımseverlik değerlerine 2 sabır ve sevgi değerlerine 1 kere rastlanmıştır. Tabloya bakıldığında en çok yer verilen değerin saygı ve öz denetim değerleri olduğu görülmektedir. Kitapta, on kök değerin içinde yer alan öz denetim ve vatanseverlik değerlerine hiç yer verilmemiştir. Yer verilen değerlere ait bulgular kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Adalet

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında adalet değerinin alt değeri olarak verilen eşit davranma değerleri aktarılmıştır. Kitapta müdürün öğrencilere eşit

davranmadığı, daha zengin olan öğrenciyi diğer öğrencilerden farklı tuttuğu, zengin olan öğrenciye iyi diğer fakir olan öğrenciye ise kötü davrandığı görülmektedir.

> *"Kalkın!" diye gürledi müdür. "Sizin için boşaltmadım orasını ben. Geç oğlum Ferit, otur önce sen… Senin yanına da… Dur bakayım… Temiz, terbiyeli bir…" (s: 7)*
>
> *Bacaksız Bahri'yi, suçüstüne suç işlerken eliyle yakalamış gibi: "Git," dedi. "Sen taaa şuraya otur!" (s: 8)*

Dostluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dostluk değerinin alt değeri olarak verilen vefalı olma değeri aktarılmıştır. Bu çerçevede dost olan kişilerin birbirlerinin üzülmesini istememeleri, bir iş başarılsa bile dost olan iki kişiden birinin üzüldüğü takdirde başarılı olan kişinin mutlu olması gereken yerde arkadaşı üzülüyor diye üzüntüsüne ortak olması anlatılmıştır.

> *Bir sabah Yılmaz'ın kardeşi Sevil de peşlerine takılmıştı. Boyunun uzunluğuna güvenerek Bahri'yle yarışa girmiş, çok gerilerde kalmıştı. Bacaksız, onu geçtiği için sevinecek yerde üzülmüştü. Acaba bir dahaki sefer geride kalsa, Sevil'i sevindirmiş olur muydu? (s: 57)*

Dostluk değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise yardımlaşma değeridir. Yarışmaya katılan Bacaksız'ın zor durumda kalacağında yakın dostu gerekli desteği sağlayacağı anlatılmıştır. Bu bağlamda iki dosttan birisinin zor durumda olduğu zaman diğeri yardımına yetişmesi gerektiği ifade edilmiştir.

> *Paytak Yılmaz eline geçirdiği düdüğü acı acı öttürerek koşu yerini açıyor, çocukları da hizaya sokuyordu. Düzeni sağlayınca yarışçılara döndü:*
> *"Sökülün çikolata paralarını," dedi. Biliyordu Bacaksız'ın nereden para sağladığını. Eğer geride kalırsa borcunu kapatmak için kendi cebinden on lira koymayı bile göze almıştı Yılmaz. (s: 65)*

Dürüstlük

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dürüstlük değerinin alt değeri olarak verilen doğru sözlü olma değeri aktarılmıştır. Kitapta dürüstlük değeri kapsamında doğrunun yolundan ayrılmayıp yalan söylememe ve kendi çıkarı söz konusu

olsa bile her zaman dürüst olmayı seçme öne çıkartılmıştır. Olaylar sonucunda dürüst olunmadığında, yalan söylendiğinde yalanın ortaya çıkabileceği üzerinde durulmuştur.

> *Çocuklar kapıdan sıkış sıkış girerlerken, sıkışıklıktan yararlanarak bu paketleri Pamuk Altan'ın cebine koydu. Bu, Bacaksız Bahri'nin gözünden kaçmamıştı. "Nedir onlar?" dedi.*
> *"Sus. Tebeşir tozu." ... "Eğer Kırkyalan Ferit seni öğretmene söylerse, hayır öğretmenim, diyeceksin, ben üflemedim, Altan üfledi... Bahçede benim gözlerime bile üfledi, diyeceksin." (s: 18-19)*

> *"Amca," dedi. "Sattın mı yoksa dünkü resmi?" kitapçı çoktan unutmuştu: "Hangi resmi?" dedi.*
> *"Hangi resmi olacak! Dün 'satma sakın' dediğimiz Atatürk resmini."*
> *"Canım..." dedi kitapçı. "Sen satma deyince hiç satar mıyım ben. Getirdin mi altmış lirayı?"*
> *Bacaksız da, Zühal de şaşırdı. Adam otuz beş lira demişti dün. Şimdi neden böyle söylüyordu? (s: 72)*

Sorumluluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sorumluluk değerinin alt değeri olarak verilen kişinin kendisine karşı sorumlu olması değeri aktarılmıştır. Bu bağlamda kişisel sorumluklarından biri olan temiz olmak değeri kitapta okul ortamında aktarılmıştır. Okula giden öğrencilerin üst başlarının derli toplu ve temiz olması, öğrencilerin üzerine giydiği kıyafet ve ayakkabıların kirli olmaması, okula uygun bir şekilde giyinmeleri gerektiği anlatılmıştır. Öğrencilerin kişisel bakımlarının yanında okulu temiz tutmaları, sınıflarını ve çevrelerini kirletmemeleri gerektiği anlatılmıştır.

> *"Haydar Beyciğim, şöyle giyimli, üstü başı biçimlice... aile terbiyesi düzgünce..."*
> *"Anladım efendim... Öylesi pek bulunmaz buralarda... Altan var, babası Balıkpazarı'nın oralarda... Şey işlerinde... Ayrıca halde de... Bakın... Altan Altıparmak... Şu öğrenci... Üstü başı temiz."... Pamuk Altan konuşmaları dinlediği için iki ayağını birden yere vurarak dikilivermişti.*
> *"Sen misin? Çok güzel... Evet, üstü başı da temizce..." (s: 7)*

> *"Çocuklar, bakın şu tertemiz arkadaşınıza. Babası hapishane olan bir çocuğa benziyor mu hiç. Okula gelirken ayakkabılarını bile boyatmış. Bakalım hanginizin*

ayakkabıları boyalı? Çoğunuzun beyaz yakası bile yok. Olmaz böyle! Bakın Ferit Derler'e. Nesi eksik? Pırıl pırıl üniforma. Mendili de var, değil mi çocuğum?" (s: 9-10)

Müdür göz ucuyla sıraların üzerine baktı, hemen hiçbir sırada yıkanmış, ütülenmiş mendile rastlamadı. Bir hanımefendinin önünde kendi okulunun herhangi bir sınıfını kötülemesi yakışık almazdı. (s: 12)

"Hepiniz bu temiz arkadaşınız gibi derli toplu olacaksınız bundan sonra." Birden Bacaksız Bahri'ye döndü. "Kalk!" dedi. "Şu sıraların altındaki kâğıtları topla. Doğru çöp sepetine! Sen bu sınıfın temizlik işlerinden sorumlusun, anladın mı?" (s: 12)

Sabır

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sabır değerinin alt değeri olarak verilen azimli olma değeri aktarılmıştır. Bu kapsamda Bacaksız'ın koşu yarışmasına katılması olayı verilmiştir. Bacaksız içinde bulunduğu zor şartlarda bile yılmayıp çabalayıp çok iyi bir koşucu olmak için sabah erkenden kalkıp Yılmaz ile çalışmıştır. Çalışmalar sonucu çok iyi ve hızlı bir koşucu olmayı başardığı anlatılmıştır.

Bacaksız okula sabahları herkesten önce geliyor, Yılmaz'la bahçeyi iki kez döndükten sonra seksen metrelik duvarın dibinde atletler gibi bir uçtan bir uca hızla koşuyordu. Yılmaz'ın elinde onun kaç saniyede koştuğunu gösterecek kronometresi yoktu, ama her gün biraz daha hızının arttığını anlıyordu. İyi bir koşucu olmuştu Bacaksız Bahri… (s: 56)

Saygı

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında saygı değerinin alt değeri olarak verilen muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme değeri aktarılmıştır. Kitapta kendinden yaşça büyük insanlara hürmet gösterilmesi, saygılı olunması gerektiği anlatılmıştır.

Bir bölük çocuk, arabanın sol yanındaki yuvarlak dikiz aynasını görmüştü. Başladılar tempo tutup kadını kızdırmaya.
"Şefikanımın aynası da var. Aynası da var. Şefikanımın aynası da var!" (s: 26)

Saygı değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma değeridir. Kitapta sınıf ortamındaki öğrenci ilişkileri üzerinden bu değer verilmiştir. Sınıf arkadaşına kötü bir yaklaşımda bulunmanın hem onun için hem de bulunan kişi işin olumsuz sonuçlar doğurabileceği, verilen olumsuz tepki karşısında aynı tepkiyi karşı tarafın da verebileceği anlatılmıştır.

"Geç yerine!" Bacaksız da bunu bekliyordu. Önce yerini şaşırmış gibi yaptı. Eski yerinde oturan Ferit'in önünden geçerken kolundaki tebeşir tozlarını bütün gücüyle üfledi. Tozlar, olduğu gibi Ferit'in yüzüne… İki elini yüzüne kapatmıştı Ferit, ama geç kalmıştı. Tebeşirler gözlerinin içine dolmuş, cayır cayır yakıyordu. (s: 14)

"Bozuk pastaları arka arkaya yuvarlayınca içi dışına çıkmış. Belki de zehirliydi pastalar."
"Zehirli mi?" dedi Bacaksız. "Hiç de değil."
"Nereden biliyorsun zehirli olmadığını?"
"Birini de ben yuvarladım. Baktım, sınıfa girip çıkıp atıştırıyor. O çıkınca ben girdim. Üç tane kalmıştı birini de ben yuvarladım.
"Çakmadı mı enayi?" (s: 32-33)

Şimdi iş kalıyordu bir ortak bulmaya! Kim ortak olurdu kendisine? İlkin Gülten geldi aklına. Hayır, o ketenhelva almış, karşısında şapur şupur yemişti. Hem de gözünün içine baka baka. Böyle mi yapmalıydı Gülten? Hani çok iyi kızdı? Ucundan bir parçacık verseydi ona, bir tadımlık… (s: 47)

"Benim annem yapamaz mı, annenin yaptığını?" diye sordu Gülten'e.
"Neden yapmasın."
"Ama benim annem köylü." Seksek Ali de, Gülten de gülmeye başladılar. Ama Gülten'in gülmesiyle Seksek Ali'nin gülmesi aynı türden değildi. Seksek Ali'nin gülmesinde yaralayıcı bir şey vardı. (s: 41)

Tomruk Hasan uzattığı beş lirayla iki ketenhelva birden almıştı. Birini bırakıp öbürünü sokuyordu ağzına. Tam iki ay yan yana oturduğu Bacaksız'ın karşısına geçmiş, ağzını sulandırmak için akla gelmedik şaklabanlıklar yapıyordu." (s: 43)

Sevgi

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sevgi değerinin alt değeri olarak verilen aile birliğine önem verme değeri aktarılmıştır. Bu değer, kitapta anne sevgisi ele alınarak verilmiştir. Anneye olan duygu bağlılığı, verilen değer öne çıkartılmıştır.

> *"Anneee!"*
>
> *"Neden yarım bu bakraç?"*
>
> *"Ben sonra bir daha doldururum. Sen şimdi ver tekliği!.." Dolabın üstünden bir lira alıp uzattı. Sevinçten neredeyse öpecekti annesinin uzattığı eli. "Annem," dedi. "Benim bir tek annem!" (s: 46)*

Yardımseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında yardımseverlik değerinin alt değeri olarak verilen iş birliği yapma değeri aktarılmıştır. Kitapta yardımseverlik değeri çerçevesinde okulun maddi yönden yetişemeyip, sınıf ortamında eksik olan materyalleri tamamlamak için sınıfta bulunan öğrenciler birlik olup aralarında para toplayarak okulun bu eksiğini kapatmaya, okul müdürüne destek olmaya çalışmışlardır.

> *"Bu sepet de ne oluyor?" dedi.*
>
> *"Sınıfın sepeti," dedi Zühal. "Siz demiştiniz ya…" ... Oysa müdürün ağzı kulaklarına varıyordu. "Aferin!" dedi. "Para toplayıp sepet aldınız, öyle mi?*
>
> *"Evet, müdür bey. Eksiğini de Bahri tamamladı!" (s: 74-75)*

Yardımseverlik değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise misafirperver olma değeridir. Bu kapsamda ayrıca iki arkadaş ele alınmış ve bu iki arkadaştan biri diğerinin evine misafir gittiği zaman misafirperverlikle karşılanmış ve hoş tutulmuştur:

> *Burada da arkadaşlar edinmişti, ama nerede Cide'deki arkadaşları… Bir Güner vardı. Nedense Danacı Güner derlerdi ona… Ne iyi çocuktu. Eli açık mı açıktı. Cide'nin bayramlarında onu evlerine götürür, yaşlı başlı adam gibi sofraya buyur ederdi. (s: 34-35)*

4.6. Rıfat Ilgaz'ın Cankurtaran Yılmaz Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar

TABLO 11

Cankurtaran Yılmaz adlı kitapta on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	-
Dostluk	5
Dürüstlük	2
Öz denetim	-
Sabır	1
Saygı	3
Sevgi	-
Sorumluluk	1
Vatanseverlik	-
Yardımseverlik	8

Tablo 11 incelendiğinde Cankurtaran Yılmaz adlı kitabın içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan yardımseverlik 8, dostluk 5, saygı 3, dürüstlük 2, sorumluluk ve sabır değerlerine 1 kere rastlanmıştır. Tabloya bakıldığında en çok yer verilen değerin yardımseverlik daha sonra ise dostluk değeri olduğu görülmektedir. On kök değerin içinde yer alan adalet, sevgi, öz denetim ve vatanseverlik değerlerine kitapta hiç yer verilmemiştir. Yer verilen değerlere ait bulgular kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Dostluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dostluk değerinin alt değeri olarak verilen dayanışma değeri aktarılmıştır. Kitapta dostluk değeri kapsamında aktarılan olaylarda, gerçek dost olan kişilerin birbirlerinin üzüntülerine, kederlerine dayanamayıp zor zamanlarında dostunun mutlu olması için elinden geleni yapması anlatılmıştır. Bu bağlamda mayosu olmayan ve çok güzel bir mayoya sahip olmak isteyen Yılmaz, bunun için yarışmaya katılmış, meydana gelen olumsuz olaylar dolayı mayoyu kazanamamıştır. Tural ise dostunun üzülmesine dayanamayıp ona kendisi için alınan mayoyu hediye etmiş ve onun için babasına yeni bir mayo sipariş etmiştir. Ayrıca babası her şehir dışına çıktığı zaman kendisine sipariş ettiği şeylerden arkadaşını düşünüp arkadaşı için de sipariş etmiştir.

"Birinci gelene güzel bir mayo veriliyormuş. Hem de sarı bir mayo… Sanıyorum bizim Yılmaz, bu sarı mayoyu kazanmışken elinden kaçırdığı için biraz üzgün."
"Anne!"
"Söyle çocuğum!"
"Hani biz Cide'ye gelirken bir mayo almıştık ya, Galatasaray'dan… O mayonun rengi de sarı değil mi?"
"Sarıya yakın…"
"Onu versek Yılmaz'a?" (s: 47)

"Babacığım!" dedi Tural. " Bana İstanbul'dan bir mayo getirir misin?"
"Ne mayosu? Mayon yok muydu senin?"
"Senden çok çok güzel sarı bir mayo istiyorum. Cide'deki bütün mayolardan güzel olsun! Yılmaz Abi için…" (s: 56)

Herkes ona, Cide'de bulunmayan bir şeyler ısmarlamıştı. Tural'ın ısmarladıkları, sayılmakla bitmezdi. Gazetelerde yeni çıktığı bildirilen tüm çocuk kitaplarını ısmarlamıştı. İlkokulun son sınıfına geçen Yılmaz Abi'ni de unutmamıştı. Bu arada sevebileceği kitapları istemişti babasından. Daha neler neler… (s: 58)

"O kendini bilir. Siz de tanımak isterseniz, denizde kavrulmuş yanaklarından kim olduğunu anlarsınız. Yüzme hızını bilmem ama, tam yirmi metre, batmadan yüzdüğünü söyleyebilirim!"
Naci Bey, kimden söz edildiğini anlamıştı: "Oğluma aferin, öğretmenine de teşekkürler!" dedi.
"Sanıyorum," dedi Tevfik Erkan, "Bu teşekküre benden çok, Yılmaz hak kazansa gerek. Onun verdiği yüreklilik, gösterdiği yakınlık, arkadaşlık…" (s: 68)

"İki olta takımını da alayım. Birini Tural'a vereyim. Hem de iyisini vereyim ona… Ne kadar olsa acemi… Ben kısa oltayla da tutarım." (s: 74)

Dürüstlük

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dürüstlük değerinin alt değeri olarak verilen doğru sözlü olma değeri aktarılmıştır. Dürüstlük değeri doğrultusunda kitapta daima doğruyu söylemek gerektiği, aksi takdirde gerçeğin ortaya çıkacağı sezdirilmiştir. Bu durum dürüst olunduğu ve olunmadığı zamanlarda ortaya

çıkabilecek olumlu ve olumsuz olaylar üzerinden verilmiştir. Böylelikle dürüst olmanın önemine vurgu yapılmıştır.

> *Yılmaz, masanın üzerine Aroma şişesini koymuş, kapağına elindeki açacağı takmıştı. Çocuğun, "Şişeyi aç!" demesini bekliyordu.*
> *"Ben senden Pepsi istedim. Neden onu getirdin?" dedi çocuk.*
> *"Pepsi mi?" dedi kekeleyerek. "Ben bundan sanmıştım." Yılmaz, az önce "Pepsi yok," demişti, çocuğa kızdığı için. (s: 12)*

> *"Otelden sonra nereye gideceksin?" Annelere yalan söylenmezdi.*
> *"Anneciğim dedi. "Ben, bu iş yüzünden denize giremiyorum. Şöyle, bir dalıp çıkayım demiştim. Deniz Bayramı'nda ustamdan izin alıp katılacağım yarışmaya da…" (s:19)*

Sabır

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sabır değerinin alt değeri olarak verilen azimli olma değeri aktarılmıştır. Kitapta azimli olmak değeri ile başlanan bir işi bitirmek için çok çalışıp, çabalamak ve ne sonuç verirse versin bitirilmesi, yarım bırakılmaması gerektiği anlatılmıştır. Bu doğrultuda Yılmaz girdiği yüzme yarışında çok yorulmuş ve katılanlar için birçok risk barındırdığı halde bile yarışı bırakmamıştır.

> *Yılmaz'ın annesi de seyirciler arasındaydı; o da, nedense oğlunun yarışa girmesini istemiyordu:*
> *"Oğlum," demişti, "yorgunsun; girmesen iyi edersin!"*
> *Nasıl bırakırdı girdiği yarışmayı:*
> *"Olmaz anneciğim, başladığım bu işi yorgunda olsam bitirmeliyim!" (s: 30)*

Saygı

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında saygı değerinin alt değeri olarak verilen muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme değeri aktarılmıştır. Saygı değeri çerçevesinde kitapta büyüklerine ve diğer yaşıtı olan insanlara gösterilmesi gereken hürmet, saygı ele alınmıştır. Kendinden daha küçük yaştaki insanlara da saygı gösterilmesi, küçümsenmemesi ve dışlanmaması gerektiği anlatılmıştır.

> *"Uzattığı parayı tam alırken kapı açıldı. İçeri Tural girdi. Teyzelerinin odalarından geliyordu: "Babacığım," dedi, "Neden bu pis çocuğa para veriyorsun?"*

"Sus!" dedi annesi. "Sana böyle söylemeyeceksin demedim mi?"

"Anne, babam ne dediydi sana, beni azarlayınca?" (s: 22)

Yardımseverlik değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise alçakgönüllü olma değeridir. Kitapta bu değer kapsamında kimsenin birbirini küçük düşürmemesi, kötü niyetle yaklaşılmaması gerektiği anlatılmaktadır. Yılmaz'ın kendisini küçük gören, onu aşağılayan Tural'a karşı bile güzel niyetle yaklaştığı ve zor durumda kaldığı bir olayda ona yardım elini uzattığı anlatılmıştır. Yılmaz'ın bu iyi niyet göstergesinden sonra Tural'ın ona kötü davranışlarda bulunduğu için pişman olduğuna ve bir daha kimseye kötü niyet beslemediğine yer verilmiştir.

"Biz bakkaldan alırız yoğurdu. Sen getirme!" dedi Tural.

"Sus!" dedi annesi. "Çok oluyorsun artık!"

"Anneciğim! Ben bu çocuğu sevmiyorum. Bize yoğurdu başka çocuk getirsin."

"Neden başka çocuk getiriyormuş?

"Pis çocuk bu!" (s: 15)

Ayrıca kitapta maddi durum üzerinden de alçak gönüllü olma değeri aktarılmıştır. Maddi durumunun getirdiği olanaklar üzerinden kendini büyük görme, her şeyi elde edebileceğini düşünme, gösterişi çok sevme durumuna yer verilmiştir. Etraflarındaki her şeyi önemsiz gören ve kendileriyle böbürlenen kibirli kişilerin başlarına gelen kötü bir olay sonucunda hayatlarından olacakları anlatılmıştır. Böbürlenmenin kötü sonuçlarına yer verilip alçak gönüllü olmanın önemine değinilmiştir.

"Söylesene!" dedi. "Neden siz böylesiniz? Açık açık söyle çocuğa! Söyleyemezsin! Dur, ben söyleyeyim! Oğlum… Siz, babanla ikiniz, gösteriş budalasısınız. Bu yüzden, bugüne kadar çok şeyleri öğrenemediniz. Ayrıca, yüzmeyi de öğrenemediniz." (s: 43)

Sorumluluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sorumluluk değeri aktarılmıştır. Sorumluk değerinin kapsadığı kişinin kişisel sorumluklarından biri olan temiz olmak değeri kitapta çalışma ortamında ele alınmıştır. Çalışan çocuğun ellerinin temiz olması karşısında başka bir kişinin duyduğu şaşkınlık ve hayranlığa yer verilmiştir.

Serpil Hanım'ın bakışları Yılmaz'ın ellerine gitmişti ister istemez. Az önce sabunlu sudan çıkan bu ellerin temizliğini görünce şaşırıp kalmıştı. (s: 15)

Yardımseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında yardımseverlik değerinin alt değeri olarak verilen iş birliği yapma değeri aktarılmıştır. Bu kapsamda kişi bir işi yaparken yetişememesi, zorlanması ve sıkışması üzerine yakınından gelen destek olarak ele alınmıştır. Kitabın farklı bir bölümünde ise yardımlaşma kapsamında; denizde boğulmak üzere olan Tural'ı, kendisi için çok önemli olan yüzme yarışmasını kaybetmeyi göze olarak Yılmaz'ın kurtarması anlatılmaktadır. Bu olay üzerine kendisine yardım eden Yılmaz'la çok iyi bir arkadaşlık kuran Tural, arkadaşı için birçok yardımda bulunmuş, onun isteklerini dikkate alıp yerine getirmek için uğraşmıştır. Yardımseverliğin önemine birçok olaydan sonra vurgu yapılmıştır.

"Usta bunu bilmeyecek de, karısı Kezban Yenge mi bilecek? Onunda bildiği çok şey vardır. Usta sıkıştı mı evden gelir, tencere tencere yemek yapar, daha da neler bilir!" (s: 6)

"Sen beni yine yedide kaldır, olur mu?"
"Erken değil mi?"
"Usta erken kalkmamı söyledi. Gecenin tüm bulaşıklarını ben yıkayacağım."
"Bak Yılmaz, yarın sabah ben seninle gideyim. Sen Uzunkum'a yoğurdu bırakırken, ben de senin bulaşıklarını bi temiz yıkarım. Olmaz mı?" (s:18)

"Tural! Turalcığım boğuluyor! Yetişin!"
"Naci!"
"Kurtarın kocamı!"
Düdükler, haykırışlar…
Yargıcıların istim üzeri duran motoru, birden hızlanıp kıyıya yıldırım gibi yetişmişti. Sandaldakilerden bir iki kişi hemen atlamışlardı suya… (s: 27)

"Söyle bakalım, niçin geldim?" diye üsteledi Serpil Sarmaşık.
"Şey istemek için…"
"Hiçbir şey istemek için değil. Sana yardım etmek için." (s: 37)

"Bizim Cide'nin denizi birden derinleşir. Onlar bilmedikleri için…"
"Ne olursa olsun. İnsan bilmedi mi kalabalığa sokulmaz, bir kıyıda durur… İten kakan olur diye… Bereket versin, çabuk yetiştin yardımlarına. Sen olmasaydın…"
"O kadar kişiden biri kurtarırdı nasıl olsa onları."

"Ama sen yetişene kadar biri çıkıp da kurtarmadı. Bir iki dakika daha geçse ancak ölüleri çıkardı." (s: 38-39)

Necati Usta da iyi adamdı, haaa! Onu kırmamalıydı. Şunun şurasında, çalışıyordu, eve de yararlı oluyordu. Canı ne isterse yiyebiliyordu, etinden sebzesine kadar. Bayram geldi mi, donatıyordu, tepeden tırnağa değin. (s: 64)

Zehra Öğretmen, alacağını almıştı çarşıdan. O kadar çok şey almıştı ki, bunları taşıyabilmesi olanaksızdı. Belediye önündeki taksilerden birine doğru yürürken, bir iki şoför, elindeki paketlere, filelere yapışmıştı. (s: 65)

"Utkan Bey!" dedi. "Bu sarı mayo yüzme yarışında değil de, can kurtarma yarışında kazanıldı. Çok daha değerli değil mi?" Deniz Bayramı günü bütün olanları, bitenleri bilen Utkan Yalçınkaya her şeyi yeniden anımsamıştı:
"Kuşkusuz, bu sarı mayo daha da değerli!" dedi. "Yüzmesini bilmek kadar, dalmasını bilmek... Daha önemlisi, can kurtarmasını başarabilmek... Çok daha önemlisi de, can kurtarmak!" (s: 86)

4.7. Rıfat Ilgaz'ın Öksüz Civciv Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar

TABLO 12

Öksüz Civciv adlı kitapta on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	1
Dostluk	1
Dürüstlük	1
Öz denetim	1
Sabır	1
Saygı	1
Sevgi	3
Sorumluluk	2
Vatanseverlik	1
Yardımseverlik	3

Tablo 12 incelendiğinde Öksüz Civciv adlı kitabın içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan sevgi 3, yardımseverlik 3, sorumluluk 2, adalet, öz denetim, dostluk ve

dürüstlük değerlerine 1 kere rastlanmıştır. Tabloya bakıldığında en çok yer verilen değerin sevgi ve yardımseverlik değerleridir. Ayrıca on kök değerin tamamı kitabın içinde yer aldığı görülmektedir. Yer verilen değerlere ait bulgular kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Adalet

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında adalet değerinin alt değeri olarak verilen eşit davranma değeri aktarılmıştır. Kitapta anne tavuğun kendi civcivleri dışında kalan başka bir civciv aralarına almaması onu dışlaması ve diğerlerinden ayırt etmesi üzerinden adalet değeri aktarılmıştır. Türü, durumu, bulunduğu konumu ne olursa olsun herkese adaletli, eşit yaklaşılması ve başkalarını dışlamamak gerektiği vurgulanmıştır.

> *Öksüz Civciv'i hiçbiri görmemişti. Anne tavuk, boyunun uzunluğundan yararlanarak göz göze gelmişti onunla. Telaşlı seslerle şimdi de yavrularını uyarıyordu. Yaptığı uyarı tam tehlike bildirişiydi. Onları kanadının altına çağırıyordu. Açıkçası, "O bizden olmayan civcive sokulmasanız iyi edersiniz, yavrularım! Demek istiyordu. … Şenay Hanım bu durumu şaşkınlık içinde izliyor, baktıkça şaşkınlığı daha da artıyordu. Bir anne olacak tavuğun küçük bir yaratığa, hem de kendi türünden bir yavruya bu düşmanca davranışı neden ileri geliyordu? Bu civciv ne yapmıştı kendisine? Suçu, henüz yumurta halindeyken bu anne olacak tavuğun altına konmamış olması mıydı? (s: 93)*

Dostluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dostluk değerinin alt değeri olarak verilen vefalı olmak değeri aktarılmıştır. Kitapta Erdem'in arkadaşı Güliz için kendini ortaya atması ve suçu üstlenmesi dâhilinde ele alınmıştır. Arkadaşının kendisini kötü hissetmemesi için olayı üstlendiğine yer verilmiştir.

> *Çok iyi çocuktu şu Erdem! Oysa bahçe kapısını açık bırakan Güliz'di. Bir türlü, bahçe kapısını örtmek aklına gelmiyordu. Onu utandırmamak için suçu erkekçe üstüne alıyordu işte! (s: 71)*

Dürüstlük

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dürüstlük değerinin alt değeri olarak verilen doğru sözlü olma değeri aktarılmıştır. Erdem'in dedesinin ve

Güliz'in söylediği yalanın çok geçmeden ortaya çıkması anlatılmıştır. Bu sebeple her zaman dürüst olunması gerektiği vurgulanmıştır.

> *"Biz mi?" dedi Niyazi Dede. "Biz şey yapıyorduk... Güliz'le odunları istif ediyorduk..."*
> *"Nasıl istif?"*
> *"Yani üst üste koyup oraları düzeltiyorduk!" Erdem odunluğa doğru yürüdü.*
> *"Ben de göreyim, bakalım nasıl istif etmişsiniz odunları!" dedi.*
> *Odunluğun kapısını itince, sandığın içinde yatan tavuk, "Ku ku ku ku! Ku!" diye ayağı kalkıverdi. Kapı açılınca odunluğun içi aydınlanıvermişti. Samanların üstündeki yumurtalar pırıl pırıl çıkıvermişti ortaya. (s: 44-45)*

Öz denetim

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında öz denetim değerinin alt değeri olarak verilen kişinin kendi davranışlarını kontrol etme değeri aktarılmıştır. Kitapta Şenay Hanım, kızının yetişkin olduğunda başkalarına bağlı kalmadan kendi ayakları üzerinde durabilmesi ve kendi seçimlerini yapabilecek bir birey olması gerektiğini düşünmüştür. Şenay Hanımın düşüncesi aracılığıyla kendi öz denetim değeri aktarılmıştır.

> *Şenay Hanım, şimdi bulmuştu işte yazısının can alacak yerini, kendi yaşamına da uygulayabilirdi Öksüz Civciv'in davranışını. Güliz'in ne ayrılacağı vardı Öksüz Civciv'den? Yalnız Öksüz'den mi, tüm civcivlerden! Kızını da tek başına yaşayacak gibi yetiştirmeliydi ki, toplumun içinden yerini alabilsin, itici gücünü geliştirebilsin. (s: 95)*

Sabır

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sabır değerinin alt değeri olarak verilen azimli olma değeri aktarılmıştır. Kitapta Güliz, annesinin denizde yüzerken boğulacağını düşünüp kendisinin yüzme bilmediği için böyle bir durumla karşı karşıya kalırsa annesini kurtaramayacağından tedirginlik yaşamıştır. Bu olay sonucunda her gün çalışıp yüzmeyi öğrenmeye karar vermesiyle hırslı olmak değeri yansıtılmıştır.

> *"Anneciğim!" dedi Güliz. "Çok yoruldun, değil mi?"*
> *"Yoruldum, ama o kadar çok değil!"*
> *"Seni kıyıya dönemez sanmıştım! Çok korktum! Sana yardım edemediğim için de..."*
> *"Üzüldün değil mi?"*

"Kendime kızdım. Her gün iki kez denize girip yüzmeyi çok iyi öğreneceğim, bundan sonra!" (s: 60)

Saygı

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında saygı değerinin alt değeri olarak verilen alçakgönüllü değeri aktarılmıştır. Herhangi bir olay başarı ile sonuçlansa bile kişinin böbürlenmemesi ve kendisini büyük görmemesi her zaman alçak gönüllü davranılması gerektiği kitapta kuluçka olayı dâhilinde ele alınmıştır.

"Ah, Yazar Hanımcığım!" dedi." Görüyor musun şu ak tavuğun bize ettiğini? On iki yumurtayı çürütüp kalktı ayağa da, bize annelik taslıyor. Ben sekiz çocuk dünyaya getirdim de onun kadar böbürlenmedim." (s: 26)

Sevgi

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında bulunan sevgi değeri aktarılmıştır. Sevgi değeri olarak hayvan sevgisine yer verilmiştir. Hayvanlara değer verip sevgi gösterilmesi gerektiğine, hayvanlar için bunun çok önemli olduğuna değinilmiştir. Onlara sevgi gösterildiği zaman insanlarla hayvanların dost olabileceği ve insanlardan kaçmayacaklarına yer verilmiştir.

Civciv önlerinden yürüyor, yol gösteriyordu. Kuyruğunda bağlı duran bez, sırtına konmuş beyaz bir kelebeği andırıyordu. O pıt pıt pıt yürüdükçe kelebek de attığı adımlara uyarak, bir sağa gidiyordu bir sola. İclal onun yürüyüşünü görünce dayanamadı: "Aman ne güzel!" diye tutup öpmek istedi. Elini uzatmıştı bile: "Aaa," dedi "hiç kaçmıyor!" (s: 65)

Şenay Hanım, eğilip civcivi almıştı avcuna. Onu yüzüne gözüne sürüp seviyordu. Ne kadar da hoşlanıyordu sevilmekten. Gagasıyla dokunuyordu Şenay Hanım'a. (s: 66)

Öksüz Civciv, çiçeklerin arasından çıkıp gene ayaklarının dibine gelmişti Şenay Hanım'ın. Gagasıyla ayaklarına dokunuyor, kendisiyle ilgilenmesini istiyordu. Beklediği ilgiyi göremeyince küçücük kanatlarını açıp dizlerinin üzerine sıçrayıvermişti. Tozlu topraklı ayaklarıyla üstünü başını kirletmesin diye korunurken hooop, bu kez de masanın üstüne! Hem de kâğıtların ortasına! Yem istemek için değildi bu sokulması… Ne istiyordu bu Öksüz Civciv, Şenay Hanım'dan? İstediği onun sevgisi, sevecenliğiydi. (s: 92)

Sorumluluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sorumluluk değerinin alt değeri olarak verilen çevresine karşı sorumlu olma değeri aktarılmıştır. Bu değer kapsamında çevreyi temiz tutmak gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kitapta bulunduğu ortamı kirletmemek ve düzenli, derli toplu olmak gerektiği anlatılmıştır.

> *Güliz, Niyazi Dede'nin arkasından tam gideceği sırada, annesi seslendi kapının önünden:*
> *"Sen bugün neden odanı düzeltmedin? Havlunu bile yerine asmamışsın!"*
> *"Asarım anneciğim!"*
> *" Peki, ne duruyordun ya?" (s: 53)*

> *Avcunun içinde kıpırdaman duruyordu Öksüz Civciv…*
> *"Koymuyorum seni kutuya!" dedi. "Böyle gidelim. Tülbendin bağlanmamış, ama hemen de üstümü kirletecek değilsin ya! Madem seni aralarına almak istemiyorlar, sen de bizim aramızda yaşamanın kurallarına uymaya çalış! İlk görevin temiz olmak! Her yanı kirletmemek! Hadi hoşça kalın!" (s: 79)*

Vatanseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında vatanseverlik değerinin alt değeri olarak verilen çalışkan olma değeri aktarılmıştır. Kitapta boş oturulmaması, bunun yerine kişinin boş zamanlarını değerlendirip bir şeyler üretip ortaya koyması ve kendisini yenilemesi gerektiği anlatılmıştır. Bu kapsamda Şenay Hanım ele alınmış; her boş zamanını bile değerlendirdiği, yeni yapıtlar, çalışmalar ortaya koyduğu ve böylece başarıyı yakaladığı anlatılmıştır.

> *Bütün gün oturup, gidenin arkasından ağlamaktansa, çalışarak onun boşluğunu doldurmak gerekirdi. Şenay Uslu, bütün bunları bilecek kadar olgun kadındı. Kızına babasızlık çektirmemişti; kocasının sözleşme yaptığı gazeteye Ankara haberleri yazıyor, sanattaki gelişmeleri sıcağı sıcağına yansıtırken kendisi de yeni yeni yapıtlar vermekten geri kalmıyordu. Bu yıl iki romanı çıkmış, biri şimdiden ikinci basımını yapmıştı. (s: 32)*

Yardımseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında yardımseverlik değerinin alt değeri olarak verilen paylaşma değeri aktarılmıştır. Bu bağlamda Erdem, arkadaşının civciv istediğini çok iyi bildiği için ona civcivlerinden vermiştir. Ayrıca Niyazi Tekinok topladığı kirazların bir bölümünü komşusuna vermiştir. Bunların dışında kitabın bir bölümünde ise hayvanlar üzerinden bu değer verilmiştir. Onların ürettikleri besinlerin hepsine el koymak yerine onlar ile paylaşıp, onlara da bir bölümünü vermemiz gerektiğine dikkat çekilmiştir.

> *"Ben tavuk isterim. Çok çok tavuğum olsun, civcivlerim olsun… Her gün yumurtlasın tavuklarım."*
>
> *"Ben sana bu tavuğun civcivlerinden bir tanesini veririm!" dedi Erdem. (s: 15)*
>
> *Büyük kapıdan giren Niyazi Tekinok, elindeki sepetlerin büyüğünü merdivenin alt basamağına koydu. Ana kapıyı açıp girdi içeriye: "Buyurun!" dedi. " Erdem'le kiraz topladık. Bu sepet de sizin için!" (s: 72)*
>
> *"Ne arılar, bizim için bal hazırlarlar; ne koyunlar, kuzularını bizim için büyütür… Ne de Kezban Nine'nin ineği, Güliz'e süt yetiştireceğim diye didinir! Hep kendileri, hep kendi yavruları için!"*
>
> *"Demek biz onların ürettiklerine ortak oluyoruz, öyle mi anneciğim?"*
>
> *"Daha da ileri gideriz Gülizciğim, 'Siz ne yaparsanız yapın, ürettiklerinizin tümünü biz alacağız!' diye de zorbalık ederiz!" (s: 54)*

4.8. Rıfat Ilgaz'ın Küçükçekmece Okyanusu Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar

TABLO 13

Küçükçekmece Okyanusu adlı kitapta on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	1
Dostluk	2
Dürüstlük	1
Öz denetim	-
Sabır	-
Saygı	5
Sevgi	2

Tablo 13'ün devamı

On Kök Değerler	f
Sorumluluk	2
Vatanseverlik	-
Yardımseverlik	6

Tablo 13 incelendiğinde Küçükçekmece Okyanusu adlı kitabın içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan yardımseverlik 6, saygı 5, dostluk, sevgi ve sorumluluk 2, adalet ve dürüstlük değerlerine 1 kere rastlanmıştır. Tabloya bakıldığında en çok yer verilen değerin yardımseverlik daha sonra ise saygı değeri olduğu görülmektedir. Kitapta on kök değerin içinde yer alan öz denetim, sabır ve vatanseverlik değerlerine rastlanmamıştır. Yer verilen değerlere ait bulgular kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Adalet

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında adalet değerinin alt değeri olarak verilen adil olma değeri aktarılmıştır. Herkese yaptığı işin karşılığının adil ve eşit bir şekilde dağıtılması gerektiği öne çıkartılmıştır.

> *"Olta olmasaydı, sen nasıl tutardın balığı?"*
> *"Oltanın hakkını yemeyiz, yaptığı iş kadar balık ayırırız ona; başı ile kuyruğu oltanın, ortası da balığı tutanın, ne dersin? Kayığın payını da unutma!" (s: 15)*

Dostluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dostluk değerinin alt değeri olarak verilen dayanışma değeri aktarılmıştır. İki gerçek dostun tartışmış bile olsalar biri zor bir durumda kaldığında diğerinin yardıma koşması; arkadaşının üzüntüsünü, derdini paylaşmak ve ona destek çıkmak için her daim yanında olduğunu hissettirmesi gerektiği aktarılmıştır. Bu bağlamda kitapta yaşanan olaydan önce aralarında problem olan iki arkadaştan biri boğulma tehlikesi yaşadığında, diğeri problemi unutup arkadaşına destek çıkmışlardır.

> *Çocukların ikisi de yaşıyordu demek:*
> *"Ooooh!" Artık ikisi de açıktan açığa görünüyordu çocukların…*
> *"Çivi Asım, az önce yaptığı kavgayı unutmuştu bile. Bu alaylı söze gereken karşılığı bulmuştu. "Ne balıkçısı!" dedi. "Göl kahramanı onlar!" (s: 55-56)*

Turgut, Altan'ın boşta kalan eline sıkı sıkı yapışmıştı. Küçükçekmece Okyanusu'nu, boğulmadan aşmasını beceren yürekli arkadaşının donmuş parmaklarını, elinin sıcaklığıyla ısıtmaya çalışıyordu. (s: 59)

Dürüstlük

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dürüstlük değerinin alt değeri olarak verilen doğru sözlü olma değeri aktarılmıştır. Başkasının elde ettiği başarıyı kendisi elde etmiş gibi davranan ve çevresindekileri buna inandırmaya çalışan kişilerin durumu anlatılmıştır.

"Canım, sen ne yapacaksın bu kadar büyük balığı?"

"Babama göstereceğim. Baba, diyeceğim, iyi ki bana oltayı almışsın. Bu oltayla bak, nasıl büyük balık tutulurmuş gör, diyeceğim…" (s: 15)

Saygı

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında saygı değerinin alt değeri olarak verilen muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme değeri aktarılmıştır. Kitapta saygı değeri çerçevesinde, kişinin yaşça kendinden büyük kişilere hürmet göstermesi ve büyüklerinin sözlerini erdemle karşılaması iletisi üzerinden verilmiştir. Ayrıca kitabın bir bölümünde bireyin kendisinden yaşça küçük olan kişiye saygısızlığı ve onu dinlemeyip el kaldırması ele alınmıştır. Bu bağlamda yaşı küçük bile olsa kişilerin birbirlerine saygı göstermesi gerektiği sezdirilmiştir.

"Ne olursun dede!"

"Olmaz dedim mi, olmaz!"

Selami Dede direniyor, ama sandal onu dinler mi? İsterse dede, dümeni açığa kırsın. Torunu onu dinlemiyor ki sandal dinlesin! (s: 6)

"Kalk, beni de tekmele bakayım!" dedi.

Bir, bir daha… Arkadan bir tokat daha, bir de tekme…

"Al voltanı şimdi! Bundan sonra kendinden küçüklere el kaldıramazsın! Kaldırdın mı kolay kolay kurtulamazsın elimden…" (s: 18)

"Turguttt!"

"Buyur dede!"

"Neredesin be! Hani odunlukta sepet vardı, hani şu eve odun taşıdığın sepet…"

"Evet, dede!"

"İşte o sepeti hemen al da gel! Balığı içine koyalım da…"

"Peki, dede!" dedi. "Söylediklerini getiriyorum!" (s: 21)

"Bak Selami Bey, ben bu turnabalığını ayıklamam bir… Başka balık olsa, ne ise ne, ama bu balığı ayıklamam, anladın mı?"

"Neden ayıklamazmışsın?"

"Ayıklayamam da ondan, yani beceremem! Islak sabun gibi kayıyor bu turnabalığı elden, tutulmuyor…"

"Öyle desen karıcığım, bende sandım ki, kırk yıllık kocana başkaldırıyorsun!" (s: 26)

Saygı değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise alçakgönüllü olma değeridir. Kitapta alçak gönüllü olmak değeri kapsamında maddi durumu çok iyi olan ailenin kendileri gibi maddi durumu elverişli olmayan ailelere karşı takındıkları kötü, aşağılayıcı tavır ve tutuma yer verilmiştir. Bunun sonucunda da çocuklarının da yaşamlarında ailelerini örnek aldıklarına değinilmiştir.

"Altan'ın babası ters adamın biri. Oğlunun forsalar gibi kürek çekmesine kızabilir. Sonra, anası da kendini beğenmişin biri. Geçen gün bizim hanımı, Topkapı'ya giderken arabalarına aldılar mı ki…" (s: 6)

Sevgi

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sevgi değerinin alt değeri olarak verilen toplum birliğine değer verme değeri aktarılmıştır. Aileler arasında süregelen düşmanlığın bırakılması gerektiği aksi takdirde bunun gelecek nesile kötü yansıyacağı anlatılmıştır. Çocuklara kötülüklerin yerine güzelliklerin aktarılması, birbirlerini koşulsuz sevmelerinin sağlanması gerektiğine yer verilmiştir.

"Bu kadar balığı kim yiyecek!"

"Sen kızart diyorum, o kadar! Elbet bir yiyen bulunur. Biz düşmanlıklarımızı, geçimsizliklerimizi, çocuklarımıza, torunlarımıza miras bırakamayız, anladın mı?" (s: 31)

"Çocuklarımızı, torunlarımızı da kendimize benzetip onları çevrelerinden soğutamayız. Bugün Turgut nasıl can atıyordu arkadaşını sandala almak için, bir

görmeliydin! Sonra ne oldu? İki saat sonra kavgaya tutuştular, demek sevdirememiş kendisini! Belki de bizim yüzümüzden! Bizim düşüncesizliğimizden…" (s: 32)

Sorumluluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sorumluluk değerinin alt değeri olarak verilen ailesine karşı sorumlu olma değeri aktarılmıştır. Kitapta boğulmak üzere olan abi kardeşten abinin, kardeşine karşı kendisini sorumlu hissetmesinden dolayı göze aldığı tehlikeye yer verilmiştir.

"Abi! Kurtar beni!" diye yalvarıyordu. İyi ama Dursun'u kim kurtaracaktı? Yüzme bilmek yetmiyordu ki. İki kardeş de titriyorlardı korkudan. Dursun aralarında üç yaş da olsa abisiydi, sorumluluk onun üzerindeydi.

"Altan!" dedi. "Hiç korkma, ben seni bir elimle tutar, bir elimle de kulaç atarak kıyıya kadar götürürüm. (s: 42)

Sorumluluk değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise sözünde durma değeridir. Bu değer kapsamında ortak bir işe başlanıldığında kişilerin birbirlerine verdikleri sözü tutmaları ve aralarında yaptıkları anlaşmaya bağlı kalmaları gerektiği anlatılmıştır. Kitapta bir tarafın bile sözünün arkasında durmadığı zaman ortaya çıkabilecek birçok olumsuz olaya yer verilmiştir.

"Ben dedim ki, tuttuğun balık benim dedim. Sen de hiç sesini çıkarmadın! Öyle değil mi, Selami Amca?"

"Ben ne bilirdim böyle büyük balık tutulacağını! Neyse bu seferlik benim olsun gelecek sefere de senin olur…" (s: 15)

Yardımseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında yardımseverlik değerinin alt değeri olarak verilen merhametli olma değeri aktarılmıştır. Kitapta bu değer, zor durumda olan ve çaresiz kalan kişilere karşılık beklemeden el uzatılması, onların ihtiyaçlarının giderilmesine destek olunması ve bu zor durumlarında işlerini kolaylaştırılması gerektiği olaylar dahilinde aktarılmıştır.

Topak Altan toparlanıp da hoplayıncaya kadar, sandalın bordası iskeleden açılıvermişti. Başka biri, kim olursa olsun atladığı gibi sandalın içine düşebilirdi ama… Altan için olanaksızdı bu! Gölün sularını sandalın içine sıçratarak, önce gölün dibini boyladı… Küreği ıskarmozundan kurtaran Turgut, ucunu ona doğru

uzatarak, "Altan!" dedi. "Tut ucundan küreği… Haydi tutsana, ne duruyorsun!" (s: 8-9)

Dede bir ara, "Sen şu oltayı biraz bana versene!" dedi. "Şu kayığın dümen suyundan sallayayım birkaç kere…" … Topak Altan, gülerek bir öneride bulundu, "Selami Amca!" dedi. "Tuttuğun balık benim olursa, vereyim oltayı." (s: 11-12)

"Karayel koptu kopacak. Ben Güvercin'i karaya çekmek için çıkmıştım evden."
"Deme yahu, o kadar korkulu mu hava?"
"Fırtına koptuğu yerde koptu, ama daha bizim göle gelmedi! Sen sandalı bırak da, çocukları kurtarmaya bak!" (s: 49)

Liselilerden biri, kendi üzerindeki hırkayı çıkarıp hemen geçirivermişti sırtına. Hava da o kadar soğuk olmadığı halde çeneleri birbirine vuruyordu Altancığın.
"Haydi hanım!" dedi. "Al götür çocukları eve, çay demle onlara! Sıcak sıcak içsinler!" (s: 57)

"Kurtarın bizi! Boğuluyoruz!"
Bu kez karayel, Dursun'un sesini almış, tam motordakilere ulaştırmıştı.
"Dayanın, geliyoruz!"
Çok geçmeden de, büyük bir motor karşıdan görünmüştü. (s: 46)

Tamam! Öyleyse aranılan çocuklardan birisini bulmuşlardı… Dursun, kardeşi gibi dağıtmamıştı. Bir iki kulaçta motorun bordasına yapışmıştı. Altan'ı kurtaran güçlü gemici, abisine de yetişmişti. (s: 46)

4.9. Rıfat Ilgaz'ın Hoca Nasrettin Ve Çömezleri Adlı Kitabına Ait Bulgular ve Yorumlar

TABLO 14

Hoca Nasrettin ve Çömezleri adlı kitapta on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	2
Dostluk	-
Dürüstlük	9
Öz denetim	1

Tablo 14'ün devamı

On Kök Değer	f
Sabır	1
Saygı	4
Sevgi	-
Sorumluluk	-
Vatanseverlik	1
Yardımseverlik	6

Tablo 14 incelendiğinde Hoca Nasrettin ve Çömezleri adlı kitabın içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan dürüstlük 9, yardımseverlik 6, saygı 4, adalet 2, öz denetim, sabır ve vatanseverlik değerlerine 1 kere rastlanmıştır. Tabloya bakıldığında en çok yer verilen değerin dürüstlük daha sonra ise yardımseverlik değerleri olduğu görülmektedir. Fakat on kök değerin içinde yer alan dostluk, sevgi ve sorumluluk değerlerine kitapta hiç yer verilmemiştir. Yer verilen değerlere ait bulgular kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Adalet

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında adalet değerinin alt değeri olarak verilen eşit davranma değeri aktarılmıştır. Kitapta bazı insanların maddi durumu iyi ve statü sahibi olan kişileri el üstünde tutmaları ele alınmıştır. Buna nazaran maddi açıdan kötü olan kişiler ise görmezden gelinmiştir. İnsanların gelirlerine ve konumlarına göre sınıflandıran davranışlar eleştirilmiş, herkese eşit davranılması gerektiği savunulmuştur.

> *"Akşehir'e geldiğinde sırtında sakosu bile yoktu. Buraya geldi çul sahibi oldu. Sıra şimdi köpeğinde, öyle mi?"*
> *"Eee, ne yaparsın evlat. Bu yıl da sıra köpekte. Geçenler de bir ziyafete gittim, yüzüme bakmadılar bile. Bizim imamın kürkünü giyip gittim, başköşeye buyur ettiler. Çıkardım sırtımdan kürkü. Onu oturttum ben de başköşeye. 'Buyur imamın kürkü,' dedim. 'Bu itibar ban değil, sana!" (s: 24)*

> *Hacı'nın kahvesinde kafadarları onu bekliyorlardı. Kahveci Hacı önünü kesmişti buyur edecek yerde.*
> *"Darılmaca yok, hocam, ben bu kahveyi köpekler için açmadım."*

Hoca birden köpeğin çulunu anımsadı.

"Arkasında çulu yok diye mi almıyorsun onu kahvene. Timur'un köpeklerine taze çay demlersin." (s: 34)

Dürüstlük

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dürüstlük değerinin alt değeri olarak verilen doğru sözlü olma değeri aktarılmıştır. Kitapta gerçeğin açığa vurulması gerektiğinde gerçek çarpıtılıp, yanlış bir biçimde aksettirildiği zaman doğrunun er ya da geç ortaya çıktığında düşülecek durum bir takım olaylar üzerinden ortaya koyulmuştur.

Kelepir Rıza, hocaya ters ters şeyler sorar, çekişirdi. Çoğu zaman da yalancı bilirkişiler bulur, ayranını bozasını içerdi hocanın. (s: 38)

Birden karısına söz verdiği terlikler geldi aklına. Köyden çıkarken sırmalı terlik getireceğine söz vermemiş miydi? Buradan doğru köye giderse nasıl yerine getirecekti sözünü? A! Şu kapının önünde duranlarda ne? Sırmalı terlik değil mi onlar, konuklara ayrılmış? Belki de Timur'un eski terlikleri. Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez, diye düşündü. Altlarını sırt sırta getirip soktu koynuna. (s: 48)

"Nerde bu terliğin sol teki, hoca?"
"Sol teki mi dedin?"
"Sol teki…"
"İlahi karı. Hiç terlik denemesi yapmadın mı? Hep sağ tekini giymezler mi?"
"Sen bu terliği bana denemem için mi getirdin?"
"Ya ne için getirecektim?" (s: 63)

"Tanıksınız değil mi?" diye sordu geriden gelenlere. "Haramilerin başı beni bağırta bağırta soydu, kaftanı da çıkarttı sırtımdan, seyisine giydirdi!"
"Öyle bir şey olmadı ki…" dediler.
"Yooo!" diye kaşlarını çattı hoca. "Ben sizin gibi tabansızlarla şuradan şuraya gidemem! Haramilerden korkup beni yalancı çıkarıyorsunuz, Timur'un yanında. Kim bilir Timur'dan korkup daha ne haltlar işleyeceksiniz! Sizi gidi tabansızlar siziii!" (s: 79)

Hemen eşeğini çite yaklaştırıp atlayıverdi bostana. İyi bir karpuz seçip koparırken bostan bekçisi dikilivermişti başına. Elinde de kalın bir bekçi sopası… "Ne işin var burada senin?"

Gözü tam o sırada at fışkısına ilişti hocanın. Şalvarının uçkurunu çözükmüş de bağlıyormuş gibi yaparak, "Abdest bozmak için girdim ağa," dedi. "Sıkıştım da. İnanmazsan bak." Ayağının burnuyla fışkıları gösteriyordu. "Utanmıyor musun yalan söylemeye?" diye terslendi bekçi. (s: 86)

"Demek bu han atlar, eşekler için? Timur'un köpekleri gelmiyor mu?"

"Gelseler bile, içeri alan kim? Size layık temiz yatağımız yok, diyorum onlara. Oysa kirletmelerini istemediğimden yatakları…" (s: 108)

Bahçeden girdi içeri, evin kapısına doğru yürüdü. Bir baş göründü camdan. Onun başıydı. Görmüştü demek bahçeye girdiğini hocanın! Artık çalmasa da açılırdı kapı. Ama açılmadı. Vurdu tokmağı. Bir süre daha bekledi. Gelen giden yoktu. Hacı Haydar'ın başını görmese dönüp gidecekti. "Duyuramadım belki!" diye düşündü. Bir kez daha çaldı. Hemen açılıverdi kapı. Kapının aralığından bir kadın, "Hacıyı mı aradın?" dedi. "Hacı evde yok, dışarı çıktı!" (s: 118)

"Eh, al çuvalları, ver parasını! Okkası belli nasıl olsa, seksenerden yüz altmış okka!"

"Olmaaaz, tartacağız!"

Bir de tarttılar ki çuvallar beşer altışar okka eksik! Hoca şaşmıştı bu işe.

"Nasıl olur?" dedi. "Sen tartıp da vermedin miydi bana?" (s: 153-154)

Dürüstlük değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise güvenilir olma değeridir. İnsanlar, Nasrettin Hoca'ya güvendikleri için ona sorumluluk vermişler fakat Nasrettin Hoca verilen sorumluluğu yerine getirmeyip yalanla onları kandırmıştır. Kitapta verilen bu olaylar ile güvenilir olmanın ve insanların güvenini kaybetmemenin önemine değinilmiştir.

Köpek ayaklarına dolanıyor, sevincinden cızık cızık ediyordu.

"Bak ceylanım," dedi hoca, "ben hoşlanmam bu kadar dalkavukluktan. Hünerlerini sakla, subaşına gösterirsin. Yürü, çulunu geçireyim arkana da seni soylu bir köpek sansınlar!" (s: 111)

Öz denetim

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında öz denetim değerinin alt değeri olarak verilen davranışlarını kontrol etme değeri aktarılmıştır. Bu kapsamda Hoca evinden çok uzakta ve bilmediği bir şehirde olduğundan dolayı başka insanlara muhtaç kalmamak için davranışlarını kontrol etmesi gerektiğine yer verilmiştir.

> *Hoca parasını hesaplı harcamak zorundaydı, gurbette kimseye el açmamak için. Aşçılara pek yüz vermiyor, peynir ekmek gibi şeyler alıp han odasında nefsini köreltiyordu. (s: 142-143)*

Sabır

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sabır değerinin alt değeri olarak verilen tahammül etme değeri aktarılmıştır. Hoca'nın eşeğinin aç olmasına rağmen sırf sahibini üzmemek için elindekilerle yetinip, oluşan durumlara katlanmaya çalıştığına yer verilmiştir.

> *Hoca Nasrettin'in eşeği gün günden huysuzlaşıyordu. Oysa uzun yıllar sahibiyle iyi geçinmiş, hocasını hiç üzmemişti Karakaçan. Yem buldu mu yemiş, bulamadığı günler, iki su bir arpa yerine geçer diye bol bol su içmiş, gene de avaz avaz anırıp hocayı rahatsız etmemişti. (s: 12)*

Saygı

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında saygı değerinin alt değeri olarak verilen muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme değeri aktarılmıştır. Kitapta kendisinden yaşça büyük kişilere gösterilmesi gereken hürmete dikkat çekilmiştir. Kişinin geldiği konumu veya statüsü ne olursa olsun, hiçbir zaman büyüklere karşı gösterilen saygıda kusur edilmemesi gerektiğine değinilmiştir.

> *"Hocam," dedi, "kusura bakma sen onun! Bir cahilliktir etti! Senin gibi mektep medrese görmemiş ki o!"*
> *"Orası öyle," dedi hoca.*
> *"Eğer Karakaçan bu huysuzluğu yapıyorsa hep cahilliğinden yapıyor."*
> *"Öyle."*
> *"Okutacaksın bu eşeği. Okutacaksın ki biraz yola gelsin. Huysuz bir hayvan bu!" (s: 20)*

"Yoldan çıkanları yola getirmenin tek çaresi okutup adam etmektir."
"Bu Karakaçan mı okuyacak?"
"Ya kim okuyacaktı? Benimki de huysuzluk ediyordu, verdim mektebe adam olsun diye." (s: 21)

"Nereye kadı oldu?"
"Koçhisar'a!"
"Bayramlarda gelip elimi öpmüyor ya?"
"Bak hele! Demek işten başını alamıyor. Oysa benimki kalkar, taa Silifke'den elimi öpmeye gelir." (s: 108)

Demek kadı olmuştu ama adam olamamıştı. Yazık! "Ulan Silifke kadısı kadar da mı olamadın? Bir bayram olsun kapımı çalıp elimi öpmedin. Doğru, ağanın dediği gibi, değmezmiş üzerinde bu kadar durmaya!" (s: 128)

Vatanseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında vatanseverlik değerinin alt değeri olarak verilen çalışkan olma değeri aktarılmıştır. Kitapta insanların hiçbir uğraşla ilgilenmediklerine ve sadece konuştuklarına yer verilmiştir. Aktarılan diyaloglarla insanların üretken olmaları, üstlerine düşen görevleri yerine getirmeleri ve çalışmaları gerektiğine yer verilmiştir.

"İyi öğreticiden kötü öğrenci çıkmaz, hocam."
"Hele laf işini sen bana bırak! Memleket çok laftan battı, der köylümüz. Doğrudur bu. Laf üretmekten iş üretmeye fırsat bulamadılar başları kavuklular. Bu hale soktular, gül gibi Akşehir'i." (s: 103)

Yardımseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında yardımseverlik değerinin alt değeri olarak verilen paylaşma değeri aktarılmıştır. Kitapta bir kişinin kuzu kesmesi olayına yer verilmiş ve komşusunun canının çekebileceğini düşünüp onunla etini paylaşması anlatılmıştır. Ayrıca kitapta, Nasrettin Hoca'nın aç durumda olan bir köpeği görüp yemeğini köpekle paylaştığına değinilmiştir. İnsanların, birbirleriyle ve diğer canlılarla daima yardımda ve paylaşımda bulunması gerektiği sezdirilmiştir.

Demirci Recep'in oğlu, babası sağ salim döndüğü için yolun kenarında kurban kesiyordu. Komşular başına toplanmışlardı. Hoca önlerinden geçerken, "Allah kabul etsin, evlat!" dedi. "Sağ ol hoca emmi. Kuzunun neresini seversin?"

"Kuzunun melemesini severim."

"Hocam, melemesi karın mı doyurur? Hani şöyle dişe dokunur tarafından neyini seversin?"

"Ciğerini evlat!"

"Al hocam, afiyetle ye!" (s: 89)

Hoca Nasrettin, subaşının adamını buyur ederken köpeğini de unutmamıştı. Etin en iyi parçalarını bir ekmeğin içine yerleştirip, "Kapıda beni aç açına bir fakir beklerken bu nimetler boğazımdan geçmiyor," dedi. "Hele vereyim de geleyim!" (s: 120)

Köpeğini bağladığı yerden çözdü. Akşam doyurmamıştı köpeği. Kendisi de açtı. Dükkanlar çoktan kapanmıştı. Bir sokaktan geçerken aklına Hacı Haydar geldi. Varlıklı adamdı Hacı Haydar. Böyleleri, gece yarısı da kapısını çalsalar konuğa sofra çıkarırdı. Bu Hacı Haydar'ın da çıkarması gerekirdi, hocaya göre.

"Ulan sakar ceylan!" dedi. "Nasipsiz hayvan! Senin hatırın için çalıyorum bu adamın kapısını!" (s: 118)

"Sen koy iki ekmeğin içine onar köfte!"

"Çok değil mi, hoca?"

"Ben bir günlük açım. Şu garip, kaç gündür açtır bilmem, dili olsa da söylese!" (s: 27)

Yardımseverlik değeri altında aktarılan bir diğer alt değer ise dayanışma değeridir. Nasrettin Hoca, çevresinde bulunup zor durumda olan kişilerden habersiz onların var olan borçlarını ödemiştir. Kitabın başka bir bölümünde ise Timur'un fillerinin, bütün evlerde bulunan bağları yemelerinden dolayı insanların evlerinde yiyecek kalmamıştır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için insanların birlik olup, çalışmaya başladıkları anlatılmıştır.

Hoca yarım ekmeğin içine beş köfteyi koydurduktan sonra sordu: "Daha kimin hesapları var defterde?"

"Köşker kalfası Hidayet'in, tellal Rüstem'in, kahveci Hamza'nın…"

"Kahveci Hamza'nın kahvesini kapattı Timur'un adamları, unuttun mu?"

"Unutmadım!"

"Yaz onun köftelerini de bana!" (s: 110)

"Sen gideli Gülsüm abla bağ evine geldi!"

"Daha daha?"

"Bağbozumunda, bozulacak bağ bulamadık. Fillerden bir şey kalmamıştı geriye."

"Eee, sonra? Ne yiyip ne içiyorsunuz?"

"Fatma halıya başladı. Gülsüm abla da ona yardım ediyor." (s: 146)

4.10. Rıfat Ilgaz'ın Halime Kaptan Adlı Kitabına Ait Bulgular Ve Yorumlar

TABLO 15

Halime Kaptan adlı kitapta on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	1
Dostluk	1
Dürüstlük	-
Öz denetim	-
Sabır	-
Saygı	4
Sevgi	-
Sorumluluk	1
Vatanseverlik	5
Yardımseverlik	8

Tablo 15 incelendiğinde Halime Kaptan adlı kitabın içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan yardımseverlik 8, vatanseverlik 5, saygı 4, adalet, dostluk ve sorumluluk değerlerine 1 kere rastlanmıştır. Tabloya bakıldığında en çok yer verilen değerin yardımseverlik daha sonra ise vatanseverlik değeri olduğu görülmektedir. Fakat on kök değerin içinde yer alan öz denetim, sabır ve sevgi değerlerine kitapta hiç yer verilmemiştir. Yer verilen değerlere ait bulgular kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Adalet

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında adalet değerinin alt değeri olarak verilen paylaşma değeri aktarılmıştır. Kitapta, insanların kendi dışındaki başka

insanların hakkına el uzatmamaları ve olanı adil bir şekilde paylaşmaları gerektikleri anlatılmıştır.

> *Gemici, ekmeğini yerken ne denizi düşünür ne rüzgarı… Sanki sefere çıkacak kendisi değilmiş gibi yemek süresince bağdaş kurup yanlamasına oturduğu yerde ağır çiğneyişlerle yiyeceğini yer bitirir. Ne arkadaşının hakkını alacak kadar acele eder ne de işini geriye atmak için yavaştan alır… (s: 89)*

Dostluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında dostluk değerinin alt değeri olarak verilen sadık olma değeri aktarılmıştır. Kitapta dostluk değeri hayvan ve insan ilişkisi üzerinden ele alınmıştır. İnsanın kendi dışındaki bir canlıyla da dost olabileceği vurgulanmıştır.

> *Zincire bağlı Akbaş'ın yanından geçtiler. Bir iki kez havlamadan sonra hayvanın susuvermesi dikkatini çekmişti Sabri'nin. "Ulan Akbaş!" dedi. "Beni mi tanıdın, yoksa Reşit'i mi?" kokusundan da, sesinden de Sabri'yi tanıdığı belliydi. İki bulutun arasına sıkışan ayın sönük ışığında bile dostça kuyruk salladığı belli oluyordu. Cızık cızık çıkardığı seslerden henüz unutmadığını belirtmeye çalıştığı anlaşılıyordu. (s: 72)*

Saygı

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında saygı değerinin alt değeri olarak verilen muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme değeri aktarılmıştır. Bu değer kapsamında büyüklere gereken değerin gösterilmesi gerektiği anlatılmış ve kadının toplumdaki önemine değinip kadınlara gereken saygı ve değerin gösterilmesinin önemine vurgu yapılmıştır.

> *Kalas uzatılmıştı. Muhtar Ali Efendi, ihtiyarlarını peşine takmış, çırpıntıda bekliyordu. Halime Gelin kalabalıktan ayrılıp yaklaşan kaynatasının eline uzandı öpmek için.*
> *"Yolun açık olsun baba!" dedi. "Güle güle git, güle güle gel!" (s: 25)*
>
> *Kıyıdaki sandalı görmüş, çarıklarını eline alıp paçalarını sıvamıştı. Çırpıntının iri kumlarını çiğneyerek koşuyordu. Elini sallayarak selam verdi onlara. Sonra suları*

sıçratarak uzaklaştı. Çok geçmeden sandala atlamıştı bile. Densizce bir davranıştı bu. Delikanlılık coşkusu. Binecek olanlara yardım etmesi gerekirdi Halil'in. (s: 81)

Haşim Bey'in odasının önü kalabalıktı. Kapıda bekleyenlerin hemen hepsi de kendi yaşından aşağı değildi. Eski muhtarlardan olduğu için, başka köylerden olsalar da hemen hepsi onu tanımış, kendi sıralarını vermek için geri çekilmişlerdi. (s: 131)

Halime Kaptan'ı ayakta beklettiğini anlayınca kesti konuşmasını. O, bir asker de sayılsa, önce bir kadındı. Hem de saygıdeğer bir kadın.
"Buyurun, oturun şöyle!" dedi. (s: 136)

Sorumluluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sorumluluk değerinin alt değeri olarak verilen vatanına karşı sorumlu olma değeri aktarılmıştır. Bu eserde, vatanı için mermi taşıma görevini üstlenen bir kadının, üstlendiği sorumluluğu yerine getirmek için her şeyi göze aldığı anlatılmıştır.

Her şey yolunda gidiyordu. Memiş'i de bırakmıştı köyde Zele Kadın'a. bir de onu düşünmeyecekti. Zor bir görevdi üzerine aldığı. Ne yapıp ne edip başarmalıydı. (s: 139)

Vatanseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında vatanseverlik değerinin alt değeri olarak verilen dayanışma değeri aktarılmıştır. İnsanların genci, yaşlısı, kadını ve çocuğu ile birlikte canını ortaya koyup, vatanlarını düşmana karşı korumaları gerektiği anlatılmıştır. Ayrıca insanların vatanına ve toprağına sahip çıkmaları gerektiğinin önemine dikkat çekilmiştir.

"Bak gelin," dedi, "senin namusuna nasıl güvenirim bilirsin! Erkeksiz kadının düşmanı çok olur. İnsanların en namussuzu kimdir bilir misin? Herkes toprağı için cephelerde dövüşürken düşmana arkasını dönüp kaçandır. Düşmanların düşmanı da budur, namussuzların namussuzu da… (s: 26)

Oradan da Ecevit-Kastamonu yolundan, gene çoğu kendisi gibi kadınların "Ho…" deyip sürdüğü kağnılarla Ankara istasyonuna indirilecekti. Eğer bu savaş kazanılacaksa böyle kazanılacaktı. Erkeklerine cephelerde, tutkulu siyaset adamları

tarafından yüzyıllardır kıyılan bir memleketin kurtuluş savaşına kadınlarda karışmalıydı. (s: 127)

"Kelepçeli altı kişi en önde gidecek!" diye tekrarladı. "İbret olsun diye!.. Biz cepheye çamurdan adam yapıp göndermeye çalışırken onlar başlarını alıp kaçmışlar! Yağma yok. Düşman Ankara'ya doğru ilerliyor." ... "Vatan hainlerine acımak yok!" diye bağırdı. Düşman Beylikköprü'de… Bu memleketin kadınları bile kağnısında, takasında cephedekilere cephane yetiştirirken başına buyruk, dağda bayırda kaçaklık yok!" (s: 132)

"Kaçaklara ben de acımam. Halit'i unutmamışsındır. Şu bütün Cide'nin yüzkarası Halit…"
"Yalnız Cide için değil, bütün memleketin yüzkarasıdır bunlar… Bugün böylelerin üstünde daha da önemle durmalıyız. Kurtuluş savaşı yapıyoruz, gencimizle, yaşlımızla, kadınımızla birlik olup…" (s: 132-133)

Halime Kaptan'ı ayakta karşılayan binbaşı şaşırmışa benziyordu. Karadeniz'i yılın hemen dört mevsiminde bir uçtan bir uca korkusuzca dolaşan, sandık sandık cephane, yüzlerce mavzer, mitralyöz taşıyan yılmaz, yorulmaz kaptan bu sarı yazmalı, yanık yüzlü kadın mıydı? ... O, iyi bir kaptan olmak isteyen ve bunu başarmış olan bir kadındı. Yararlı olmayı düşünmüş, onun da üstesinden gelmişti. Davranışıyla belki kocasına örnek olmak istemiş, bütün erkeklere en iyi örneği vermişti yurtseverlikte. (s: 135)

Yardımseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında yardımseverlik değerinin alt değeri olarak verilen iş birliği yapma değeri aktarılmıştır. Zor durumda olan ve çaresiz kalan kişilere, karşılık beklemeden el uzatılması ve insanların dayanışma içinde olmaları gerektiği anlatılmıştır.

Ali Efendi ihtiyarlara bir el etmiş, oturanları yerlerinden kaldırıp takmıştı peşine. Suya atılacak bir sandal olurdu da nasıl oturulurdu kahvede miskin miskin. Hepsi birden düzülmüşlerdi yola. (s: 21)

Sandalı önce sağa sola ırgaladılar. Bir aya yakın zamandır feleklerin üzerinde otura otura pekişmiş, sanki kuma çakılıp kalmıştı. Yağan yağmurlardan feleklere sürülen

domuz yağı da akıp gitmişti. İlk hızı vermek için ihtiyarcıklar zorlanıyordu. Bir ara Halime de sırtını sandala verip iten Memiş'in yanına sokuldu. (s: 22)

Yardımseverlik değeri altında aktarılan bir başka alt değer ise misafirperver olma değeridir. Kişinin elinde neyi varsa onu yanındaki kişiyle, başka bir canlıyla veya evine gelen misafirle paylaşması gerektiği anlatılmıştır.

Yanına yaklaştığı halde, hala arkasına dönüp bakamıyordu Reşit. "Sola dön!" diye komut verdi Sabri. "Kaldır başını da kayalara bak! Bu kayaların arkasına çıkıp çantamda ne varsa bölüşüp yiyeceğiz. (s: 57-58)

Halime Gelin biraz kendine gelir gibi olmuştu. "Uşaklarım," dedi, "açsınızdır siz. Bir süt çorbası yapayım da doyurun karnınızı. Biraz keşkeğim var kilerde…" Zeynel doğruldu oturduğu yerden, Halil'e bakarak: "Gidelim biz!" dedi. "Duymuşlardır geldiğimizi, merak ederler." "Olmaz!" dedi Halime Gelin. Çorbadan sonra gidersiniz." (s: 64)

Kargacak'ı da bilirdi Halim'e, Köseli'yi de… Bayramlarda çok gelip gitmişti buralara. Cide köylüleri yoksul insanlardı, ama bayramlarda köylerini gezmeye gelenlere bol yemekli sofralar çıkarırlar, neleri varsa çekinmeden korlardı konuklarının önüne. (s: 86)

Dirense, "Hayır olmaz!" dese, ne değeri vardı. Kaçsa kaçamazdı. Susuyordu.
"Demek anlaştık!" dedi. "Ula getirin kıçaltından bir iki teneke konserve de buyur edin Halim Kaptan'ın adamlarına." (s: 105)

İçinden gelip geçen duyguları bir yokladı. Umursamıyordu hiçbir şeyi artık. Sırtında yayıkla deniz suyu taşıyan köylü kadınları düşünüyordu. Yaz sıcaklığında, deniz suyunu boşalttıkları teknelerde nasıl suyun uçmasını beklediklerini, daha olmazsa kazanlarda kaynattıklarını gözlerinin önüne getiriyordu. Onlara kâğıt gibi beyaz tuz getirecekti karşıdan. Onları sevindirecek, aşlarını, ekmeklerini tatlandıracaktı. (s: 109)

Bir türlü doymak bilmiyordu buzağı… Demek Zele Kadın onu gerektiği kadar beslemiyordu. Üresin anlamıştı bu eli açık konuğun Zele Bacı olmadığını. Yavrusunu doyurmasına fırsat verdiği için ona gözleriyle teşekkür ediyordu. Kendi diliyle bir iki kez seslendi. (s: 126)

4.11. Rıfat Ilgaz'ın Kumdan Betona Adlı Kitabına Ait Bulgular Ve Yorumlar

TABLO 16

Kumdan Betona adlı kitapta on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	-
Dostluk	-
Dürüstlük	-
Öz denetim	1
Sabır	9
Saygı	5
Sevgi	3
Sorumluluk	3
Vatanseverlik	-
Yardımseverlik	3

Tablo 16 incelendiğinde Kumdan Betona adlı kitabın içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan sabır 9, saygı 5, sevgi, sorumluluk ve yardımseverlik 3, öz denetim değerine 1 kere rastlanmıştır. Tabloya bakıldığında en çok yer verilen değerin sabır değeri olduğu görülmektedir. Fakat on kök değerin içinde yer alan adalet, dostluk, dürüstlük ve vatanseverlik değerlerine kitapta hiç yer verilmemiştir. Yer verilen değerlere ait bulgular kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Öz denetim

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında öz denetim değerinin alt değeri olarak verilen öz güven sahibi olma değeri aktarılmıştır. Başarması zor görülen bir işi, başka kişilerinde başarabildiğini gören birisinin kendisine dair inancının, güveninin oluşması ve bunun sonucunda da yapamayacağını düşündüğü işlerin üstesinden gelmesi anlatılmıştır.

> *İşte arkasında küfeleriyle iki büklüm olmuş sarı yazmalı kadınlar sapmışlardı bile keçiyoluna. Onları bu durumda görünce yüreklenmiştim. Bayır yukarı da olsa ben de onlar gibi yürüyebilirdim. Yürümeliydim de. (s: 8)*

Sabır

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sabır değerinin alt değeri olarak verilen tahammül etme değeri aktarılmıştır. Tahammül etme değeri kapsamında insanların para kazanmak ve ihtiyaçlarını gidermek için her gün yakınmadan uzun, yokuş ve çamurlu yoldan geçtikleri anlatılmıştır.

> *Gidip geldikleri dağ yollarında katırların bile yürüyemediğini duyardım çocukluğumda. Bu yollardan saatlerce tırmanıp arkalarında getirdikleri odunları çarşıda pazarda satarlar, parasıyla gaz, tuz alırlardı. (s: 10)*

Aynı şekilde tahammül etme değeri kapsamında, insanların köydeki çocuklara okul yapabilmek için bu zorlu yola katlanarak kum taşıdıkları anlatılmıştır.

> *"Bak şu yapı var ya…" dedi.*
> *Başımı çevirdim gösterdiği yöne.*
> *"Bizim okul bu! Okulumuzu, taşıdığımız teneke teneke kumla, topladığımız taşlarla yaptık."*
> *"Kumu nerden taşıdınız?" diye sordum, denizin uzaklığını, yolun zorluğunu düşünerek.*
> *"Nerden olacak, deniz kıyısından…" dedi. (s: 11-12)*

Sabır değeri altında aktarılan bir başka alt değer ise azimli olma değeridir. Zor şartlardan dolayı okuyamayan Nejat'ın bu şartlara rağmen yılmayıp kendini geliştirmek için gayret ettiğine ve engellere rağmen başarmak için uğraştığına değinilmiştir. Hem bir işte çalışmış hem de kazandığı parayla okulunu karşılamış, okumaya başlamıştır. Bu gayreti sonucunda çok başarılı olup alanının en iyisi haline gelmiştir. Ayrıca çevresindeki insanlara, bir işin üstesinden gelebilmeleri içi çabalamaları gerektiğini vurgulamıştır.

> *Okumayı unutmuştum; ama gemici olup giden çocuklar seferden dönünce İstanbullardan, Zonguldaklardan söz ediyorlardı. Buralara gidip çalışamaz mıydım? Bu kez de çalışıp iyi bir işçi olma ateşi düştü içime. Daha olmazsa, gemici olmalıydım. Karadeniz'i bir uçtan bir uca dolaşmalı, ekmek paramı çıkarmalı, iş sahibi olmalıydım. (s: 20)*

> *"Nerde ilkokul diploman senin? Var mı diploman?"*
> *"Var." dedim, "Evdeki ceketimin cebinde!.. Köyden aldım bizim köyün okulundan…*

"Çok güzel…" dedi, "Demek, ilkokul diploman var, öyle mi?"
"Evet, var."
"Bu kadar işin arasında demek diploma alacak zaman bulabildin haa? Aferin" (s: 52)

Akşamları işimden yorgun argın çıksam da, teknikerdeki derslerimi kaçırmıyordum. Yeşilköy'den Beşiktaş'ın sırtlarına koşmakla geçmişti bütün yılım. Geceli gündüzlü didişmeden, yerine göre işçi, yerine göre öğrenciler gibi harıl harıl çalışmadan sonra tekniker okulunun birinci sınıfını başarıyla bitirmiştim. (s: 60)

İngiltere'nin yerini, kazandığım parayla aldığım atlastan öğrenmiştim; ama nerde olduğunu gidip görmemiştim. Geri kalmışlığımın eksik yönlerini böyle alın terimle bütünlemeliydim. Önüme çıkan fırsatlardan yararlanıp açıklarımı kapatıp eksiksiz bir insan olmalıydım. (s: 63)

Aldığım diplomalarla yetinmemeli, okumalı, daha çoook okumalıydım… Dönünce inşaat bölümüne girip ya da şu girdiğim makine bölümünde bir mühendis olmalıydım… Girdiğim Tekniker Okulu Makine Bölümü bu sırada sona ermişti. Maçka Yüksek Makine Tekniker Okulu'na girmiş, bir yıl sonra oradan da diploma almıştım. Sıra gelmişti İnşaat Mühendislik Okulu'ndan diploma almaya. (s: 64)

Köyümüzdeki ilkokulun temeline, kardeşimle omuzlarımızda kum taşıdığımız günden beri bitip tükenmeyen 'Çaba'larımın bir yapıda ad olarak kalmasını istiyordum. Ben olmasam bu apartmanlar yükselmeyecek, otuz emekçi, çoluk çocuk böyle yapıda barınamayacaktı. Onların da çabasını adlandırmış oluyordum bir bakıma. (s: 70)

Azimli olma değeri farklı bir olay üzerinden de aktarılmıştır. Bir temel üzerine apartman sığdırmaya çalışan fakat başarılı olamayan kişilerin yakınmaları üzerine Nejat'ın uzun uğraşlar içine girip günlerce üzerinde zaman harcayarak çaba göstermesi sonucunda başarılı olması anlatılmıştır. Bu olaydan hareketle üzerinde zaman harcanmayan, çaba gösterilmeyen bir çalışmada sonuç elde etmenin zor olduğu vurgulanmıştır.

"Şu temelin üstüne dört daireli bir apartman yapmak istiyoruz. Sığdıramıyoruz bir türlü!"… Kapandım günlerce büroma. Temeli yeniden çizdim, dayanıklılığını hesapladım. Altı daireyi rahat rahat sığdırdım üç kat üzerine. (s: 77)

Saygı

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında saygı değerinin alt değeri olarak verilen muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetmek değeri aktarılmıştır. Yemek yemek için bir araya gelen bir toplulukta bulunan insanlar arasında yaşça büyük olan bir kişinin yemeğe başlamaması üzerine diğer insanlarında onu bekleyip yemek yemediklerine yer verilmiştir. Yaşça büyük olan kişilere gösterilen hürmete dikkat çekilmiştir.

> *Nejat, kadınlar gider gitmez beni de çağırmıştı kurulan sofralardan birine. En yaşlıları bendim. Köyün en saygıdeğer konuğuydum onlara göre. Ben yemeğe uzanmadan kimse uzanmazdı. Kaşığımı elime aldım. Et suyundan yapılmış tarhana çorbasına daldırdım. Ağzıma getirinceye kadar kimse uzanmamıştı. (s: 29)*

Aynı şekilde muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetmek değeri büyüklere karşı olan hitap etme şeklinin önemine dikkat çekilmiştir.

> *Para kazanırsam, kendi paramla da limonata içecektim. Önce Kedi Mehmet'e… Yok hayır… Kedi Mehmet köyde kalmıştı. Mehmet Ağabeydi o… benden üç dört yaş büyüktü. Hem burası Cide değildi… Gurbetti. Bütün dışardaki Cideliler gibi gurbetçiydik ikimiz de… Büyüklerimiz, amcamız, ağabeyimizdi. Saymamız gerekti onları. (s: 34-35)*

Saygı değeri altında aktarılan bir başka alt değer ise diğer insanların kişiliklerine değer verme değeridir. Çocukların yaşıt oldukları başka bir çocuğu işçi kıyafetleri içinde gördükleri için onun kişiliğine saygı göstermek yerine onu küçük gördüklerine ve bu yüzden onunla konuşmak istemediklerine değinilmiştir. Fakat çoğunun babasının zamanında o işçi çocuk konumunda olduğuna dikkat çekilmiştir.

> *Benim yaşımdaki çocuklar bütün gün sokakta türlü oyunlar oynarlar, bisiklete binip dolaşırlardı. Üstüm başım onlarınkine hiç benzemiyordu. Hele konuşmaları… Okuldaki kitaplar gibi konuşuyorlardı çoğu… Onlarla konuşmaktan çekinirdim. Ne söylersem gülüyorlar, beni küçük düşürmeye çalışıyorlardı. Oysa birçoğunun babası da işçiydi. (s: 37)*
>
> *"Arkadaşım!" dedim, "Böyle zarflarla nereye gidiyorsunuz bugün?"*

Şöyle, tiksiniyormuş gibi baktı açılıp açılıp da: "Nerden arkadaşın oluyormuşum senin?" dedi. Durmadım üzerinde, başka birine sordum: "Sanat Enstitüsü'ne yazılmaya gidiyoruz!" dedi… Benim yaşımdaki çocuklar içine girip okusunlar, sonra da beni beğenmesinler, öyle mi? (s: 50-51)

Saygı değeri altında aktarılan bir başka alt değer ise alçakgönüllü olma değeridir. Nejat çok çalışıp alanında en başarılı kişiler arasına girmiş ve çok zengin birisi haline gelmiştir. Fakat bu statü ve artan gelir Nejat'ı olumsuz etkilememiştir. Nejat diğer insanlardan farkının olmadığını o insanlara hissettirmek için hangi işi yapıyorlarsa gidip o da aynı işi yapmıştır. Kitapta bu çerçevede bir insanın kendi statüsünden ve gelir durumundan farklı kişilerle etkileşime girdiğinde kendini diğer insanlardan üstün görmemesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Yüksek tekniker, mühendistim; ama aslında bir işçi, bir emekçiydim, öyle kalacaktım da… Bunu her halimle göstermek istedim Cideli hemşehrilerime. Ertesi günden başlayarak, boyacı tulumunu giydim, harç kardım, kalıp yaptım, beton döktüm, duvar ördüm, demir döşedim. (s: 74)

Sevgi

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında bulunan sevgi değeri aktarılmıştır. Sevgi değeri, okula karşı duyulan bağlılık duygusu olarak ele alınmıştır. Nejat, sırf okuyabilmek ve okula gidebilmek için her zorluğu göze alabileceğini, hiçbir zaman yılmayacağını dile getirmiştir. Ayrıca evlerinin yokuş yukarı ve yollarının bataklık olmasına rağmen eğitim görebilmek için her gün bu yolu göze alabileceğini anlatmış bu durumdan hareketle kitapta okula ve okuma sevgisine dikkat çekilmiştir.

"İlkokul bitince, köy kahvesinde kahveci çıraklığı yapmıştım. Bilirim çay demlemesini…"

"Demek, hemen ortaokula gitmedin, öyle mi?"

"Gitmek istedim; ama olmadı…" dedi içini çekerek, "O zaman Cide'de ortaokul olsaydı, ben taa buralardan okula gidip gelmekten yılmazdım" (s: 18)

Kitapta sevgi değeri kapsamında bir başka alt değer olan vefalı olma değerine yer verilmiştir. Bir gencin, kendisini ve kardeşlerini yetiştirmek üzere türlü zorluklara katlanan ailesine karşı duyduğu vefa borcunu ödemek için çalışmak istemiştir. İşe girdikten sonra kazandığı parayla ailesinin ihtiyacı olan şeyleri alıp onlara destek olmuştur.

En önemlisi çalışacak, kimseye el açmadan yaşayacaktım. Benden başka daha yedi çocuğu yetiştirmek zorunda olan babama bile bakmayı düşünüyordum. Kazanacak, babama destek olacaktım. İlk kazandığım parayla bir teneke gaz alıp eve gönderecektim. (s: 33)

Bir limonata içer, gerisini artırır, bir teneke gaz alırdım, köye göndermek için. Babamdan çok, anamın işine yarardı bu gaz… Büyütmüş, buralara göndermişti beni. Bir hayırım dokunmasın mıydı onlara? (s: 35)

Sorumluluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sorumluluk değerinin alt değeri olarak verilen kendine karşı sorumlu olma değeri aktarılmıştır. İnsan zor koşullar altında olsa da üzerine düşen ve yapması zorunlu olan işleri zamanında ve istenilen bir şekilde yerine getirmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kitapta bu durumun önemi anlatılıp herkesin üzerine düşen sorumluluklardan kaçmayarak verilen görevleri zamanında yerine getirmelerinin gerektiği anlatılmıştır.

Bir sabah atölyeye geldiğimde şefimin beni kapıda beklediğini gördüm. Hemen gözüm saatime gitti, geç mi kalmıştım diye. Hiçbir gün gecikmemiştim. Geceli gündüzlü çalıştığım halde, ne okulda, ne işimde bir günlüğüne bile rapor almamıştım. (s: 61)

Sorumluluk değeri kapsamında aktarılan bir diğer alt değer ise güvenilir olma değeridir. Bir sorumluya, daire sahipleri sağlam bir daire yapması için belli bir miktar para vermişlerdir. Sorumlu dairelerin istenilen şekilde yapılmasının belirtilmesine rağmen sorumlu kişi malzemeden çalmıştır. Daire sahiplerinin bu sorumluyu gözetmekle görevli olarak seçtiği Nejat bunu fark etmiştir. Bunun üzerine sorumluya, daire sahiplerinin belirttiği şekilde yapması gerektiğini istemiştir. Fakat görevli bunu kabul etmeyerek Nejat'a rüşvet teklif etmiştir. Nejat ise bunu sert bir dille reddedip insanların güveninin boşa çıkarılmaması ve kazanılan paranın hakkının verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Eserde, verilen bir sorumluluğun Nejat'ın yaptığı şekilde layığıyla yerine getirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

"Senin daireni bütün dairelerden daha sağlam yaparım! Hem de daha lüks!.. En temiz malzemeyi kullanırım senin evin için!" Tepem atmıştı:

"Sus!" diye yürüdüm üzerine, "Beni ne sanıyorsun sen! Bana güvenip de, işin başına geçirenlere kötülük yapacağımı mı sanıyorsun?" (s: 68)

Fırça sopasını çelmekten nasır bağlamış avuçlarımı açtım:
"Var mı senin avuçlarında böyle nasır?" dedim, "Sekiz yıl, günde on saatten otuz bin saat fırça salladım! İşte bu yüzden verdiğin rüşvete yanaşmadım. Gerekirse otuz bin saat daha fırça sallarım, şuna buna el açmamak için!" (s: 69)

Yardımseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında yardımseverlik değerinin alt değeri olarak verilen misafirperver olma değeri aktarılmıştır. Kurban Bayramı zamanı insanların birbirlerini bayram süresince ağırladıkları ve misafirini daha rahat hissettirmek için ellerinden geleni yaptıkları anlatılmıştır. Ayrıca yoksulluk içinde olmalarına rağmen evlerinde neleri varsa gelen misafirin önüne serdiklerinden ve gelen kişiyi hiçbir zaman kapıdan geri çevirmediklerinden bahsedilmiştir.

Dört gün süren Kurban Bayramı'nda her gün Cide'nin bir köyü, başka köyleri yemeğe çağırır, durmadan sofra, on beş, yirmi sofra kuran evler bile olurdu. (s: 6)

O yıllarda bütün Türkiye gibi, Cide'miz de yokluk, yoksulluk, kıtlık içindeydi. Gene de bu geleneklerini sürdürmeye çalışırlar, mısır koçasını öğütüp içine karıştırdıkları kapkara ekmeklerini sofralarına koyarlar, konuklarına neleri varsa sunarlardı… Buğday dövüp keşkek pişirirler, unundan malak yapıp geleni geçeni buyur ederlerdi. Konuklarını bu yoksulluk yıllarında bile hiçbir bayram geri çevirmemişlerdi memleketlilerim. (s: 7)

Yardımseverlik değeri çerçevesinde aktarılan bir başka alt değer ise cömert olma değeridir. Zorluklar içinde hem çalışıp hem okuyan Nejat'ın başarılı olup çok para kazanmaya başladığında sadece kendini düşünmediğine ve cömert olduğuna dikkat çekilmiştir. Nejat, zor şartlarda liseye giden çocukların kalacakları yerin bulunmaması ve böyle bir yapıyı yaptırmaya insanların maddi durumunun elverişli olmaması üzerine elindeki tüm imkânlarını seferber etmiş bütün masrafları karşılayacağını dile getirmiştir. Eserde insanların elinde bulunan imkanlarını, zor durumda kalan kişilerden esirgemeyip onlarla empati kurmanın gerekliliği anlatılmıştır.

"Liseye giden köy çocukları için pansiyon binası!" dedi…

"Mimar arkadaşa veririm… Önce o çizer… Sonra, demir, çimento hesaplarını ben yaparım. Gider Cide'de uygularım, bu çizdiğim projeyi!"

"Bu işe verilecek paramız yok bizim…" dedi, boynunu bükerek.

"Benim var!" dedim, "Gerekirse masrafına da katılırım bu işin! Bilirim evsiz, barksız okumanın ne demek olduğunu!" (s: 72-73)

4.12. Rıfat Ilgaz'ın Boncuk Kedim Adlı Şiir Kitabına Ait Bulgular Ve Yorumlar

TABLO 17

Boncuk Kedim adlı şiir kitabında on kök değerin yer alma durumları

On Kök Değer	f
Adalet	1
Dostluk	-
Dürüstlük	-
Öz denetim	4
Sabır	4
Saygı	1
Sevgi	4
Sorumluluk	2
Vatanseverlik	15
Yardımseverlik	2

Tablo 17 incelendiğinde Boncuk Kedim adlı şiir kitabının içinde yer alan on kök değere ait bulgulardan vatanseverlik 15, öz denetim, sabır ve sevgi 4, sorumluluk ve yardımseverlik 2, saygı ve adalet değerlerine 1 kere rastlanmıştır. Tabloya bakıldığında en çok yer verilen değerin vatanseverlik değeri olduğu görülmektedir. Fakat on kök değerin içinde yer alan dostluk ve dürüstlük değerlerine kitapta hiç yer verilmemiştir. Yer verilen değerlere ait bulgular kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

Adalet

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında adalet değerinin alt değeri olarak verilen eşit davranma değeri aktarılmıştır. Herkesin eşit şartlarda doğup yaşamını sürdürmediği dile getirilerek her insana aynı şekilde davranılması, değer ve önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

"Henüz bilmiyorsun,
El tarlasında koza döşürürken anası
Sıtma nöbetleri geçirenleri,
Kuzularla doğup
Çoban köpekleriyle büyüyenleri
…
Hazır olsun kalbin onları sevmeye
Daha şimdiden!"

(İki Kuzu, s: 34)

Öz denetim

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında öz denetim değerinin alt değeri olarak verilen davranışlarını kontrol etme değeri aktarılmıştır. İnsanın geldiği veya geleceği konum ne olursa olsun bununla böbürlenmeyerek her insanın üzerine düşen uygun ve erdemli davranışları yerine getirmeleri gerektiği anlatılmıştır.

"Aslanım desem, aslan oğlum,
Sesime gelir misin?
Ya aslanlığına güvenir de
Alır başını gidersen
…
Tosunum diye sıvazlasam sırtını…
Ya inanır da tosunluğuna,
Gözleri dönmüş boğalar gibi
Gelene geçene saldırırsan…"

(Anıl'ım, s: 21-23)

Farklı bir şiirde ağaç üzerinden verilen davranışlarını kontrol etme değeri, bireyin davranışlarını kontrol edemeyerek çevresindekiler üzerinde olumsuz etki bırakan tutumlar sergilediğinde yalnız kalacağına dikkat çekilmiştir.

"Şu ağaç hep tek başınadır
Neden dersiniz bu yalnızlık
Olsa olsa huysuzluktan
Bir tek arkadaşı bile yok"

(Bir Ağaç Tek Başına, s: 17)

"Kim sever böyle suratsızı
Güler yüzlü olmalı insan
Kim beğenir böyle kızı
Sevinmeli ne yapıp yapıp"

(Gülelim Oynayalım, s: 9)

Ayrıca başka bir şiirde davranışlarını kontrol etme değeri, yapılan davranışın tutarlı, kurallara uygun ve akla dayanan bir biçimde olması gerektiği vurgulanmıştır

"Gene de bitkiselliğin körlüğünde değil
İlkel ışımanın ezgisinde insanca
Bir aydın başıboşluğunca sorumlu
Bilinçsiz doğa kadar ustan yana
Bilinçli bir insan duyarlığınca doğal
Salt kurallarına bağlı yerçekiminin
Öylesine özgür"

(Uzak Değil, s: 56)

Sabır

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sabır değerinin alt değeri olarak verilen tahammül etme değeri aktarılmıştır. Zorluklara, hayat şartlarına katlanmanın ve sorunlara karşı dayanıklılık göstermenin gerektiğini sezdirmeye çalışmıştır. Bireyin tahammül etmeyi başarabildiği ölçüde güçlü kalabileceği vurgulamıştır.

"Dal kırılır, yaprak dökülür
Ölür mü acılara katlanmasını bilenler,
Direnenler tüm kırımlara karşı"

(Defneler Ölmez, s: 48)

"Tüm acılara direneceksin önce
Daha çok,
Acınmalara direneceksin, iki,
Yokluğa, yoksunluğa… Üüüç!"

(Yedi Canlı Olmak, s: 61)

Sabır değerinin kapsadığı bir başka alt değer olan azimli olma değeri aktarılmıştır. Kişinin önüne birçok engel çıksa ve etrafı kötülükler ile çevrili olsa da yılmayarak engelleri aşmak için uğraşmasının gerektiği dile getirilmiştir.

"Yollar kesilmiş alanlar sarılmış
Tel örgüler çevirmiş yöreni
Fırıl fırıl alıcı kuşlar tepende
Benden geçti mi demek istiyorsun
Aç iki kolunu iki yanına
Korkuluk ol"

(Aydın mısın, s: 53)

Başka bir şiirde ise azimli olmak değeri, bireyin başkalarının kendi adına karar almasının önüne geçmesi, yapacağı seçimi veya alacağı kararı başkasının değil kişinin kendisinin alması için çabalaması gerektiği dile getirilmiştir.

"Yavru kuşum, bu sendeki güzellik
Başlık mıdır, harçlık mıdır babana!
Değerini biçen biçmiş
...
Siler gibi alınterini çevrene
Bu karayazıyı alnından silip
Kendin özyazını, kendin yazmalı!"

(Sarı Yazmalı, s: 35-36)

Saygı

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında saygı değerinin alt değeri olarak verilen alçakgönüllü olma değeri aktarılmıştır. Bu kapsamda bir bireyin, insanların övgüleri karşısında kendinden ödün vermeyerek, kişinin kendisini büyük görmemesinin gerektiği dile getirilmiştir.

"Yedincisi mi, can yoldaşım,
Övgülere direneceksin,
Seni göklere çıkaran övgülere!
Ayakların bir kesildi mi yerden
İşte asıl o zaman,

Sedef-i şerifini terk ettin demektir!"

(Yedi Canlı Olmak, s: 61)

Sevgi

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında bulunan sevgi değeri aktarılmıştır. Kitapta aktarılan bu değer bağlamında anne sevgisi ele alınmıştır. Annelere karşı olan sevginin büyüklüğü dile getirilmiştir.

"Düşünür düşünür bulamaz
Neden anneler çok sevilir
...
Annesi ne elma ne şeker
Ne de elma şekeri
Ama neden hepsinden tatlı"

(Çetin'in Annesi, s: 11)

Sevgi değeri başka bir şiirde bireyin yerine getirmesi gereken sorumluluklardan biri olarak görülmüş ve sevginin önemine vurgu yapılmıştır. Bu çerçevede sevginin aileden başlayarak tüm insanlığa yayılmasının gerektiği dile getirilmiştir.

"İkinci ödevin mi
Onu da sen düşün…
Diyelim ki sevmek,
Annenden, babandan başla sevmeye,
Tüm insanları sev!"

(Anıl Ilgaz'a, s: 20)

"Neler geldi geçti bir sevgiyi ayırdım
Yaşamayı defneler gibi uzun ömürlü
Pıtrak pıtrak üremeyi kök verip
İçlerinden bir sevgiyi ayırdım"

(Defneler Gibi, s: 63)

Bir başka şiirde yine sevginin önemine ve gerekliliğine dikkat çekilmiş, her şeyden önce sevginin öğretilmesinin gerektiği ifade edilmiştir. Savaşlarla ve insanların olumsuz davranışlarıyla sevginin yok olabileceği sezdirilmeye çalışılmıştır.

"Benim saygıdeğer hocam,
Tabancasız kardeşliği öğret bize,
Kafeteryalarda.
Alfabeden, anayasadan önce
Kurşunsuz sevişmeyi!"

(Kardeşlik, s: 45-46)

Sorumluluk

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında sorumluluk değerinin alt değeri olarak verilen kendine karşı sorumlu olma değeri aktarılmıştır. Kişinin kendine karşı sorumlu olması değeri, kişisel temizlik çerçevesinde ele alınmıştır. Her işin başının temizlik olduğunu söyleyerek, bireyin yapması gereken temel temizlik unsurlarına değinilmiştir.

"Erken erken uyanır
Temizlik her işin başı
İşte musluk, diş fırçası, macun
Avuçlarında bol köpüklü sabun"

(Günaydın, s: 8)

Sorumluluk değeri kapsamında aktarılan bir diğer alt değer ise kişinin çevresine karşı sorumlu olması değeridir. Çevreye karşı sorumluluk çerçevesinde ele alınarak çevrenin, havanın, suyun kirletilmeyip temiz tutulmasının, doğaya özenle yaklaşılmasının gerektiği dile getirilmiştir.

"Temizlik de çok önemlidir Anıl,
Yaşamımız ona bağlı
Havayı temiz tut, suyu temiz tut,
Elini, yüzünü…
Sen ki doğanın bir parçasısın,
Sakın doğayı kirletme!"

(Anıl Ilgaz'a, s: 20)

Vatanseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında vatanseverlik değerinin alt değeri olarak verilen çalışkan olma değeri aktarılmıştır. Bu kapsamda boş vakit geçirmenin yerine çalışmanın, her şeyin kolayına kaçmamanın gerektiğine değinilmiştir.

"Cömerttir toprak ana
Eli çok açıktır ama
Bir yudum su bile vermez
Tembele çalışmayana"

(Toprak Ana, s: 16)

"Ne demiş öğretmenlerin öğretmeni:
Ey Türk gençliği, demiş, birinci ödevin
Ulusça bağımsız ol, böyle başına buyruk yaşama!"

(Anıl Ilgaz'a, s: 20)

"Olsa olsa durmak, oturmak suç!
Ne miskinler varmış Uzakdoğularda,
Onlara bakarsanız, çocuklarım,
Yatmak oturmaktan iyiymiş
Oturmak ayakta durmaktan,
Ayakta durmaksa yürümekten iyi!
Siz onlar gibi olmayın"

(Durmak Yok, s: 51)

"Kuş dediğin piyerlotisiz yaşamalı
Adaksız avlusuz şadırvansız
Ekmeğini taştan çıkarmalı
Buluttan süzmeli suyunu
Kuşçular Çarşısı'nda tüy dökmemeli"

(Güvercinim Uyur mu?, s: 58)

Ayrıca başka bir şiirde çalışkan olma değeri bir öğrencinin maddi yetersizliği üzerinden aktarılmıştır. Her kişi eşit şartlarda yaşamını sürdürmediğinden dolayı bazı insanların geçinebilmesi ve yaşamına uyum sağlayabilmesi için çalışmasının gerekli olduğuna dikkat çekilmiştir.

"Yaz ortasında bulursun
hasta için olduktan sonra
limonun en sulusunu.
Mahalle kırılırken uyuzdan
kükürdü sen taşırsın
Mısır Çarşısı'nda hastalara."

(Remzi, s:39)

Başka bir şiirde ise çalışkan olma değerinin benimsenmesiyle ülkenin ilerleyip gelişebileceği ve devamlılığının sağlanabileceği üzerinde durulmuştur.

"Henüz uygarlık düzeyine ulaşamadık
Çalışmakla yükselir yurdum
Bense umutluyum gelecekten
Geçmişimle övünüyorum
En büyüğümüz Atatürk" (Öğretmenim, s: 25)

Başka bir şiirde ise çalışkan olma değeri, bireyin diline sahip çıkması, tarihini özümsemesi, olanla yetinmeyip dil ile ilgili daha fazla şey öğrenmek için çabalaması ve çalışması gerektiği ifade edilmiştir.

"Annenden öğrendiğinle yetinme
Çocuğum, Türkçeni geliştir.
...
Önce türkülerimizi öğren,
Seni büyüten ninnilerimizi belle,
Gidenlere yakılan ağıtları…"

(Türkçemiz, s: 26)

Yardımseverlik değeri çerçevesinde aktarılan bir başka alt değer ise doğal mirasa duyarlı olma değeridir. Bu değer ağaçların konuşturulması üzerinden aktarılmıştır. Ağaçların hiç kimseye zararı olmadığını hatta çevreye fayda sağladığını dile getirerek, ormanlara zarar verilmemesi, ağaçların kesilmemesi ve onlara sahip çıkılması gerektiği vurgulanmıştır.

"Korkutuyor bakışlarınız beni
Söyleyin kime kötülük ettim
Bırakın elinizdeki baltayı

Yazık değil mi gençliğime"

(Sarıçam Konuşuyor, s: 18)

"Yaz kış yeşilliğimizi yitirmeyiz
Defnedir ağaçların en ölmezi
Yaşar gideriz kendi halimizde
Ne olur rahat bırakın bizi
…
Vah vah odunsuz mu kaldınız
Aç mı kaldı sığırlarınız
Soruyoruz insan kardeşler
Bülbüle eti için kıyar mısınız"

(Biz Defneyiz, s: 19)

"Hiç de meraklı değilsin çiçeğe, komşunun saksısını sen kuruttun,
Kopardın penceresindeki gülünü.
Bir sonuç mu çıkarayım bundan
Yeşilliğe düşman diye bizim çocuk?"

(Oğlum III, s: 31)

"Mutluyuz birlikte yaşamaktan
Meşe, çam, köknar, kayın…
Sarılın toprağınıza bir çınar gibi
Bize de kendinize de kıymayın."

(Ormanız Biz, s: 47)

Başka bir şiirde doğal mirasa duyarlı olma değeri, gelişen teknoloji ile artık eski doğal ortamın ve çocuklara ait rahat bir çevrenin yok olduğuna dikkat çekilmiştir. İnsanların zamanla doğal ortamı tahrip ederek her yeri betonlarla kapladığı ifade edilmiştir. Bu yüzden çocukların oynadığı oyunların bu olumsuz durumlara göre şekil aldığı belirtilmiştir.

"Büyük kentlerde artık
Çocuklar çember çevirmiyorlar…
…
Sokaklar tıklım tıklım
Çocuklara yer yok ki çevirsinler

Ama büyüklerin altında dört teker
Bir gidip bir geliyorlar!"

(Çember, s: 27)

"Balıklarımızı tanırdım,
Adlarını bilirdim kuşların
...
Benden üstünsün kuşkusuz,
Sigaradan top,
Kutusundan tank
Kâğıtlardan uçak yapmada!"

(Oğlum I, s: 28-29)

"Ama bakıyorum, rahat değil çocukluğun,
Arabalar yolunu kesiyor,
Tele takıyor uçurtman.
Akarsuların, tepelerin yok.
...
Şu koskoca memlekette,
Yeni vurgunlar bekleyen
Arsalardan başka oyun yeri yok sana."

(Oğlum II, s: 30)

Vatanseverlik değeri çerçevesinde aktarılan bir başka alt değer ise toplumu önemseme değeridir. Dünyada insanların kendi dışında yaşayan diğer canlıları gözetip onlara değer vermeleri ve zarar vermek yerine korumaları gerektiği anlatılmıştır.

"Yağmurlu bir günde tanıdın
Göl tutarken bekçinin oğlunu,
Recep'le taşladınız
Atkestanesini, cami avlusunda.
Attınız Emin'le kedi yavrusunu,
Kireç kuyusuna."

(Oğlum IV s: 33)

Yardımseverlik

MEB on kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar sınıflandırmasında yardımseverlik değerinin alt değeri olarak verilen paylaşma değeri aktarılmıştır. Maddi yetersizlikten dolayı hem okuyup hem çalışmak zorunda kalan bir öğrenci anlatılarak, o öğrencinin durumunu toplumda görmezden gelen insanlar ele alınmıştır. Zor durumda kalıp çalışan bireylerin suçlu olmadığı, bu durum karşısında duyarsız olup bu kişileri görmezden gelen, onların üzüntüsünü ve derdini paylaşmayan insanların suçlu oldukları ifade edilmiştir.

"Yüzünün kızarması neden?
Ayağında sağlamca bir pabuç
Sırtında bir ceketin yok diye mi?
Ne var bunda sıkılacak
Utanmak bize düşer çocuğum!"

(Remzi, s:40)

"Neler düşünmedik beraberce
Burnumuzun dibindekini görmeden
Bulutlara mı karışmadık!
"Hazan rüzgarı"nda dökülmüş
"Hasta yapraklar"a mı üzülmedik!
Serçelere mi acımadık, kış günlerinde
Kendimizi unutarak!"

(Çocuklarım: 41-42)

Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu eserlerde inceleme sonucunda tespit edilen on kök değerin işlenme sıklığı Tablo 18'de olduğu gibidir:

4.13. TABLO 18

On kök değer ve ilişkili tutum ve davranışlar genel toplam tablosu

On Kök Değerler											
Eserler	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Öz Denetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardımseverlik	Toplam
Bacaksız Okulda	6	1	2	4	-	14	-	1	-	4	32
Bacaksız Tatil Köyünde	-	5	2	2	-	1	-	-	-	5	15
Bacaksız Kamyon Sürücüsü	-	2	5	-	-	2	-	1	2	-	12
Bacaksız Sigara Kaçakçısı	-	2	3	-	-	-	-	-	3	2	10
Bacaksız Paralı Atlet	2	2	2	-	1	6	1	4	-	2	20
Cankurtaran Yılmaz	-	5	2	-	1	3	-	1	-	8	20
Öksüz Civciv	1	1	1	1	1	1	3	2	1	3	15
Küçükçekmece Okyanusu	1	2	1	-	-	5	2	2	-	6	19
Hoca Nasrettin ve Çömezleri	2	-	9	1	1	4	-	-	1	6	24
Halime Kaptan	1	1	-	-	-	4	-	1	5	8	20
Kumdan Betona	-	-	-	1	9	5	3	3	-	3	24
Boncuk Kedim	1	-	-	4	4	1	4	2	15	2	33
Toplam	14	21	27	13	17	46	13	17	27	49	244

Tablo 18 incelendiğinde en çok değerin Boncuk Kedim adlı kitapta en az değerin ise Bacaksız Kamyon Sürücüsü adlı kitapta yer aldığı görülmektedir. Kitaplarda en çok yer verilen on kök değere bakıldığında en sık işlenen değerin yardımseverlik değeri, en az sıklıkla yer verilen değerin ise öz denetim ve sevgi değeri olduğu tespit edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu eserler değerler eğitimi altında on kök değer kapsamında incelenmiş, ulaşılan sonuçlar sunulmuş ve konuyla ilgili öneriler getirilmiştir.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı alanında vermiş olduğu *Bacaksız Kamyon Sürücüsü, Bacaksız Sigara Kaçakçısı, Bacaksız Paralı Atlet, Bacaksız Tatil Köyünde, Bacaksız Okulda, Cankurtaran Yılmaz, Halime Kaptan, Küçükçekmece Okyanusu, Hoca Nasrettin ve Çömezleri, Kumdan Betona, Öksüz Civciv, Boncuk Kedim* adlı on iki eseri MEB'in değerler eğitiminde esas alınması gereken değerler olarak belirlediği on kök değer ve bunlarla ilgili tutum ve davranışlara göre incelenmiştir.

On kök değer bağlamında incelenen bu eserlerde toplam 244 değere rastlanmıştır. Rastlanmış olan bu değerlerden en çok tekrar eden "yardımseverlik" (49) değeri ve ilişkili tutum ve davranışlar; en az tekrar eden ise "öz denetim ve sevgi" (13) değerleri ve ilişkili tutum ve davranışlar olduğu gözlemlenmiştir. En çok işlenen yardımseverlik değerini sırasıyla saygı, vatanseverlik, dürüstlük, dostluk, sabır, sorumluluk, adalet ve en az işlenen değerler olan öz denetim ve sevgi kök değerleri takip etmektedir. Değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, Fırat (2021) tarafından Zehra Ünüvar'ın eserleri üzerine yapılan çalışmada ise 793 değer iletisi bulunmuş, bu değer iletilerinden en çok sevgi (95) en az ise adalet (15) değerine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bulut (2021) tarafından Ayla Kutlu'nun eseri üzerine yapılan çalışmada en toplam 42 ayrı değer tespit edilmiş, en fazla sevgi (53) en az ise vatanseverlik (3) değerine rastlanıldığı görülmüştür. Yüce (2020) tarafından Hamdi Ülker'in eserleri üzerine yapılan çalışmada toplam 437 değer iletisi görülmüş, bu iletilerden en çok sevgi (139) en az ise adalet (8) değerlerine rastlanmıştır. Senek (2018) tarafından Aytül Akal'ın masalları üzerine yapılan çalışmada 58 masalda 20 farklı değer tespit edilmiş, bu değerlerden en çok sevgi en az ise doğruluk değerine rastlanmıştır.

Rıfat Ilgaz'ın eserlerinin analizi sonucu her eserinde farklı sayıda ve farklı türde on kök değere rastlanmıştır. Değer aktarımı için eserlerin bir kısmı zengin değerler

barındırırken bir kısmında ise temasına bağlı olarak değerlere yeterince yer verilmediği görülmüştür. Kitaplarda doğrudan, açık bir biçimde değer aktarımının yanı sıra örtük bir biçimde de değer aktarımı söz konusudur. Ilgaz değer aktarımını genellikle olumsuz ve istenmeyen davranışlar üzerinden gerçekleştirmiştir. Olaylar dahilinde uygunsuz tutum ve davranışlar verilip bunlar üzerinden okuru istendik davranışa telkin etmek amacıyla değer öğretimi benimsenmiştir. Literatürdeki araştırma sonuçları incelendiğinde benzerlik görülmektedir. Dereli (2017) tarafından yapılan "Rıfat Ilgaz'ın Çocuk Romanlarındaki Mizah Unsurlarının Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi" adlı çalışmada yazarın eserlerinde aksaklıklar, eşitsizlik, haksızlık, adaletsizlik vb. konuların eleştirel bir biçimde ele alındığı ve daha sonra ise bu durumlardan okurların ders aldığı sonucuna ulaşmıştır. Kaya (2007) tarafından yapılan "Rıfat Ilgaz'ın Eserlerinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi" adlı çalışmada da Ilgaz'ın daha çok toplumdaki aksaklıklara yer verip insan eğitimine önem verdiği belirtilmiştir.

Eserler değer çeşitliliği açısından incelendiğinde en fazla değer çeşitliliğinin "Öksüz Civciv" adlı eserde olduğu görülürken en az değer çeşitliliği "Bacaksız Sigara Kaçakçısı" adlı eserde olduğu ortaya çıkmıştır. Kitapların değerleri ön plana çıkarma ve yer verme sıklıkları tek tek ele alındığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Rıfat Ilgaz'ın bir öğrencinin okulda davranışları ve öğretmenle arasında oluşan iletişim sürecinin ele alındığı "Bacaksız Okulda" adlı eseri on kök değer açısından analiz edildiğinde eser içinde 32 değer barındırdığı tespit edilmiştir. Eserde on kök değer arasından 7 değere yer verilmiştir. Bu eserde en çok saygı ve adalet değerleri üzerinde durulmuştur. Eserin konusu gereği sabır, sevgi ve vatanseverlik değerlerine hiç yer verilmediği görülmüştür.

Bacaksız'ın köyüne turist gelmesi üzerine yaşadığı maceraları konu edinen "Bacaksız Tatil Köyünde" adlı eser on kök değer açısından analiz edildiğinde içinde 15 değer barındığı tespit edilmiştir. Eserde on kök değer arasından 5 değere yer verilmiştir. Bu eserde en çok dostluk ve yardımseverlik değerleri üzerinde durulmuştur. Adalet, sabır, sevgi ve vatanseverlik değerlerine hiç yer verilmediği görülmüştür.

Bacaksız'ın babasından izinsiz olarak ve ehliyetsiz kullanmaya çalıştığı kamyon yüzünden başına gelenleri konu alan "Bacaksız Kamyon Sürücüsü" adlı eser on kök değer açısından analiz edildiğinde içinde 12 değere yer verildiği tespit edilmiştir. Eserde on kök

değer arasından 5 değere yer verilmiştir. Bu eserde en çok dürüstlük değerinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Adalet, öz denetim, sabır, sevgi ve yardımseverlik değerlerine hiç yer verilmediği görülmüştür.

Bacaksız'ın ebeveynlerinden habersiz para kazanma yolu ararken çevresindekilerinden etkilenmesi üzerine sigara satıcılığına başlamasıyla başına gelen olayları anlatan "Bacaksız Sigara Kaçakçısı" adlı eser on kök değer açısından analiz edildiğinde içinde 10 değer barındığı tespit edilmiştir. Eserde on kök değer arasından 4 değere yer verilmiştir. Bu eserde on kök değer içinden en çok dürüstlük ve vatanseverlik değerlerine rastlanmıştır. Adalet, öz denetim, sabır, saygı, sevgi ve sorumluluk değerlerine hiç yer verilmediği görülmüştür.

Arkadaşlarının kendisiyle "Kim daha hızlı koşar?" konusu ile ilgili iddialaşması üzerine Bacaksız'ın koşuya hazırlanma sürecini ele alan "Bacaksız Paralı Atlet" adlı eser on kök değer açısından analiz edildiğinde içinde 20 değer barındığı tespit edilmiştir. Eserde on kök değer arasından 8 değere yer verilmiştir. Bu eserde en çok saygı ve sorumluluk değerine yer verildiği görülmektedir. Öz denetim ve vatanseverlik değerlerine hiç yer verilmediği görülmüştür.

Yılmaz adlı bir gencin yüzme yarışmasına katılmak için hazırlanıp, yarışmasının yapıldığı gün başına gelen olayların anlatıldığı "Cankurtaran Yılmaz" adlı eser on kök değer açısından analiz edildiğinde içinde 20 değer barındırdığı tespit edilmiştir. Eserde on kök değer arasından 6 değere yer verilmiştir. Bu eserde en çok yardımseverlik ve dostluk değerine yer verildiği görülmektedir. Adalet, öz denetim, sevgi ile vatanseverlik değerlerinin eserde hiç bulunmadığı görülmüştür.

Şenay Hanım ve kızı Güliz'in tatilleri sırasında sahiplendikleri civciv ile maceralarını konu alan "Öksüz Civciv" adlı eser on kök değer açısından analiz edildiğinde içinde 15 değer barındığı tespit edilmiştir. Eserde on kök değerin hepsi yer almaktadır. Bu eserde en fazla sevgi ve yardımseverlik değerleri olduğu görülmektedir.

Çocukların balık tutmak için denize açılmalarından sonra başlarına gelen olayları konu edinen "Küçükçekmece Okyanusu" adlı eser on kök değer açısından analiz edildiğinde içinde 19 değer barındığı tespit edilmiştir. Eserde on kök değer arasından 7 kök değere yer verilmiştir. Bu eserde en çok saygı ve yardımseverlik değerleri bulunmuştur. Adalet, öz denetim, sabır ve vatanseverlik değerlerine hiç yer verilmediği görülmüştür.

Nasrettin Hoca'nın başına gelen olayları ele alan "Hoca Nasrettin ve Çömezleri" adlı eser on kök değer açısından analiz edildiğinde içinde 24 değer barındığı tespit edilmiştir. Eserde on kök değer arasından 7 kök değere yer verilmiştir. Bu eserde en çok dürüstlük ve yardımseverlik değerlerine yer verildiği görülmektedir. Dostluk, sevgi ve sorumluluk değerlerine hiç yer verilmediği görülmüştür.

Kayınbabasının ölümü üzerine kendisine tekne kalan ve çok iyi kullanmayı öğrenmesi üzerine Kurtuluş Savaşı'nda cepheye yardım götüren bir kadının başından geçenleri anlatan "Halime Kaptan" adlı eser on kök değer açısından analiz edildiğinde içinde 20 değer barındığı tespit edilmiştir. Eserde on kök değer arasından 6 kök değere yer verilmiştir. Bu eserde en çok vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerine rastlanmıştır. Kitapta dürüstlük, öz denetim, sabır ve sevgi değerlerine hiç rastlanmamıştır.

Zor şartlardan dolayı okuyamayan Nejat'ın üstün çabaları sonucunda elde ettiği başarıları konu edinen "Kumdan Betona" adlı eser on kök değer açısından analiz edildiğinde içinde 24 değer barındırdığı tespit edilmiştir. Eserde on kök değer arasından 6 kök değere yer verilmiştir. Bu eserde en çok sabır ve saygı değerlerine yer verilmiştir. Adalet, dostluk, dürüstlük ve vatanseverlik değerlerine hiç yer verilmediği görülmüştür.

Rıfat Ilgaz'ın, içinde 35 şiirin yer aldığı "Boncuk Kedim" adlı şiir kitabı on kök değer açısından analiz edildiğinde eserde 33 değere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu şiir kitabında on kök değer arasından 8 kök değere yer verilmiştir. Bu eserde en çok vatanseverlik değerine yer verildiği görülmektedir. Dostluk ve dürüstlük değerlerine ise hiç yer verilmediği görülmüştür.

Ilgaz'ın çocuk kitaplarında oluşturduğu karakterlerin büyük çoğunluğu saygılı, vatansever ve yardımsever kişilerdir. Bu kök değerlere ait tutum ve davranışlardan özellikle karakterler arkadaşlıklarına önem veren, temiz, çalışkan ve başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranan, diğer insanların kişiliklerine değer veren kişiler olarak ön plana çıkmaktadırlar. Bireysel ve toplumsal değer kazandırmada Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı eserleri kullanılabilir.

Sonuç olarak Ilgaz'ın çocuk edebiyatı eserleri milli ve evrensel değerler ile örtüşen, bireylerin gelişimlerine katkıda bulunacak içerik ve değerlere sahiptir. Ilgaz'ın incelenen bazı kitaplarında aktarılan değer sayısı çok fazla yer almasa da çocuk kitabı olması, içeriği ve sayfa sayısı göz önüne alındığında uygun ve yeterli sayıda olduğu kabul edilebilir.

İncelenen kitaplar, MEB'in öğretim programlarında yer verilmesinde esas aldığı değerleri barındırması ve her kitabın belli bir değeri merkeze almasından dolayı değerler eğitiminde öğretmen veya ailelerin çocuklara doğrudan kazandırmak istedikleri değerlerin aktarım sürecinde bu eserler onlara yol gösterecek niteliktedir.

5.2. Öneriler

Her toplumun kendi gelenek göreneklerine, düşünce yapısına ve yaşayış biçimine uygun benimsedikleri değerler vardır. Toplum, bu değerleri dikkate alarak birey yetiştirmeye öncelik vermektedir. Bu değer aktarım süreci bireyin ailesinden ve yakın çevresinden başlayıp okul ile devam etmektedir. Değer eğitiminde en önemli ve büyük pay, bir plan ve program dâhilinde bireye aktarıldığından, okullara aittir. Bu süreçte kullanılacak materyal seçimine dikkat edilmesi gerekir. Okullarda öğretmenlerin en çok yararlandığı materyaller içinde kitaplar bulunmaktadır. Kitapların içeriğinin değer aktarımını istendik önde etkileyecek şekilde olmalıdır. Rıfat Ilgaz'ın on kök değer bağlamında incelenen eserlerinden elde edilen sonuçlardan hareketle aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

- Türk Edebiyatında yer edinmiş yazarlardan biri olan Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı kapsamında verdiği eserlere yönelik kapsamlı araştırmalar yapılmalı, çalışmalar artırılmalıdır.
- Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı eserleri on kök değerden özellikle dürüstlük, saygı, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri bakımından zengin içeriğe sahiptir. Bu değerlerin aktarım sürecinde bu eserlerden yararlanılabilir.
- Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız kitap serisinde bulunan beş eserin her biri ayrı değeri ön plana çıkarmaktadır. Bu sebeple değerlerin ayrı ayrı aktarımı istendiğinde önemli kaynak teşkil etmektedir.
- İncelenen eserler bireyin dilini geliştirip kelime haznesini zenginleştirecek özelliktedir. Bireyin gelişimi için tercih edilebilecek eserlerdir.
- Vatanına, milletine yararlı kişiler yetiştirmenin ilk adımı vatan ve millet sevgisi olan bireyler yetiştirmektir. Bu sebeple Rıfat Ilgaz'ın ilgili kitapları vatan sevgisi oluşturmada seçilebilecek eserlerdendir.
- Eserler geçmişte yazıldığı için günümüz bireylerinin kitabın içinde geçen birkaç kelimeyi anlamakta zorluk çekebilir. Bu tür sözcükler için ilgili sayfanın altında, dipnot biçiminde bir açıklamaya yer verilir.

- On kök değere göre tespit edilen bu eserlerden Türkçe, Vatandaşlık, Sosyal Bilgiler vb. derslerde yararlanılabilecek değerleri bulundurmalarından dolayı öğrencilere okutulabilir.
- Eserler üzerinde gerekli düzenlemeler yapılarak Türkçe ders kitaplarında veya değer kazandırmada kullanılacak materyallerde yazara ait metinlere yer verilebilir.
- Değerler eğitimi bireyin kendine yakın hissettiği ve örnek alabileceği kitap karakterleriyle etkili bir şekilde aktarılabilir. Bu çerçevede okullarda okuma saatleri arttırılmalı ve okunacak kitapların seçiminde Rıfat Ilgaz'ın çocuk edebiyatı eserlerine yer verilmelidir.
- Gelişen teknoloji ve toplum yapısı kitapların içeriğini etkilemekte ve kitap sayısının artmasına neden olmaktadır. Çok sayıda kitap içinden doğru, çocuğa göre ve onu olumlu yönde geliştirecek eseri bulup sunmak zorlaşmaktadır. Benzer araştırmalar öğretmene ve aileye yol gösterici olduğu düşünüldüğünden bu alanda çalışmaların artması önem arz etmektedir.
- Boncuk Kedim adlı şiir kitabı çocukların ezberleyebileceği uzunluktadır. Bu sebeple TDÖP kazanımında geçen öğrencilere kısa şiir okuma veya ezberleme yaptırma çalışmalarında bu şiir kitabından da yararlanılabilir.
- Rıfat Ilgaz'ın incelenen eserlerde değerler, bireye direk öğüt niteliği dışında kitap kahramanlarının yaşadığı olaylar üzerinden somutlaştırıp sezdirilmesi özelliğinden dolayı değer aktarımında ve çocuğun gelişiminin olumlu yönde olması konusunda faydalanılacak eserlerdendir.
- Okul, sınıf veya ailelerin evde hazırlayacağı kütüphanelerde çocuğa görelik ilkesine uygun olarak yazılmış ve edebi değer taşıyan Rıfat Ilgaz'ın çocuk kitaplarına da yer verilebilir.
- Eserlerde seçilen tema ve ele alınan konu çocukların gerçek hayatta karşılaşabileceği türde olduğundan ve çocukların düzeyine uygunluğundan bu eserler, animasyon veya çizgi film gibi alanlarda yararlanılabilir.
- MEB Programlarında yer alan on kök değer, değer sınıflandırmasında yeterli değildir. Türk kültürünü, değerlerini ve yaşayış biçimini yansıtan daha fazla değere yer verilmeli ve sınıflama genişletilmelidir.
- Çocuk edebiyatı alanında verilmiş eserlerden değerler eğitiminde bir edebi tür olarak yararlanmanın yanında, bu eserlerden üretilebilecek farklı materyaller olarak da yararlanabilmenin yolları araştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Ağırakça, G. P. (2014). *Osmanlı Döneminde Çocuk Hikaye Kitapları*. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları: İstanbul.

Akal, A. (2007). Çocuklar için üretilen edebiyat kitaplarına farklı bakış açılarından çözümlemeci bir yaklaşım: Masal, öykü ve şiirlerde liderlik eğitimi. S. Sever. (ed.). *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu.* (s. 107-110). Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.

Akarsu, S. (2015). İlkokul(1-4) ve Ortaokul(5-8) Müzik Ders Kitaplarında Yer Alan Şarkıların Değerler Bakımından İncelenmesi ve Değerler Eğitimine İlişkin Öğrenci Algıları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Akbaş, O. (2004). Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akbaş, O. (2008). "Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış". *Değerler Eğitimi Dergisi* 6 (16), 9-27.

Akbaş, O. (2015). "Değerler Eğitimi Yaklaşımları". H. H. Bircan ve B. Dilmaç. (ed.). *Değerler Bilançosu Felsefe, Sosyoloji, Kamu, Eğitim İçinde*. (s. 251-265). Çizgi Kitabevi: Konya.

Akbayır, S. (2008). *Çocuğum Neyi Okumalı?*. Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Akıncı, B. (2019). Değerler Eğitimi Açısından Aytül Akal'ın Çocuk Romanlarının İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Aksakal, M. S. (2020). Nurettin Topçu'nun Türkiye'nin Maarif Davası İsimli Eserinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Aktepe, V. (2016). "Ailede Değerler Eğitimi ve Program İhtiyacı". R. Turan ve K. Ulusoy (ed.). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. (s. 77-94). Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Akyüz, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma.* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: İstanbul.

Altın, F. T. (2010). Mevlana'nın Eserlerinde Dostluk ve Samimiyet değerlerinin İşlenişi ve Eğitim Açısından Tahlili. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Arıcı, A. F. (2016). *Çocuk Edebiyatı ve Kültürü*. Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Aslan, C. (2006). Yazınsal Nitelikli Çocuk Kitaplarının Çocuğun Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerine Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aslan, F. (2021). 2010 ve 2018 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Yer Alan Değerler Eğitimi Anlayışlarının Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Avci, M. (2020). Öğretmenlerin Değerler Eğitimine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Aydın, M. (2011). "Değerler, işlevleri ve ahlak". *Eğitime Bakış,* 7 (19), 39-45.

Aydın, M. Z. ve Gürler, Ş. A. (2014). *Okulda Değerler Eğitimi-Yöntemler, Etkinlikler, Kaynaklar*. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

Aytekin, H. (2016). *Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı*. Anı Yayıncılık: Ankara.

Ayverdi, İ. (2006). Kubbealtı Lugatı-Misalli Büyük Türkçe Sözlük. Kubbealtı Neşriyatı: İstanbul.

Baş, B. (2015). *Türkçe Öğretimi Açısından Çocuk Edebiyatı*. Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Bebek, A. (2020). Dadaloğlu Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitapları İçin Şiir Önerileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.

Bezirci, A. (1992). *Rıfat Ilgaz.* İstanbul: Çınar Yayıncılık.

Bezirci A. ve Göker N. (1993). *Türk Dili ve Edebiyatı 3*. Gendaş Kültür Yayınları: İstanbul.

Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar, Yaklaşımlar.* Bağlam Yayıncılık: İstanbul.

Bulut, K. (2021). "Ayla Kutlu'nun 'Merhaba Sevgi' adlı çocuk romanın değerler eğitimi ve on kök değer açısından incelenmesi". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (57), 248-272. DOİ: 10.21764/maeuefd.771465

Bülbül, M., Türkoğlu, S., ve Tüzeci, D. (2014). "Edebiyat ve toplumsal işlevi". *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,* (29), 1-11.

Cengiz, Ş. (2020). Çocuk Haftası Dergisindeki Tahkiyeli Eserlerin Türkçe Öğretimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Cevizci, A. (2010). *Eğitim Sözlüğü.* Say Yayınları: İstanbul.

Çalışkan, A. (2016). İlköğretim 100 Temel Eser İçerisinde Yer Alan Dünya Edebiyatına Ait Eserlerin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Çalışkur, A. ve Aslan, A. E. (2013). "Rokeach değerler envanteri güvenirlik ve geçerlik çalışması". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 16 (29), 81-105.

Çelik, Z. E. (2020). Görsel Sanatlar Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi ve Uygulamalarına Yönelik Görüşleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.

Çengelci, T. (2010). İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleştirilmesine İlişkin Bir Durum Çalışması. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Çer, E. (2019). "Çocuk edebiyatı yapıtlarının çocuğa göre olmasını sağlayan başat bir değişken: eğitsel özellikler". *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 1-11.

Çırak, E. (2013). Cengiz Aytmatov Romanlarının Değerler Eğitimine Katkısı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Çoban, A. (2020). Değerler Eğitimi Bağlamında Türk Destan Örneklerinde Kök Değerler. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Demir, A. (2019). "Çocuk edebiyatı ve yaratıcı düşünme". *İdil*, (60), 1011-1024. DOİ: 10.7816/idil-08-60-07.

Demircan, C. (2006). "TÜBİTAK çocuk kitaplığı dizisindeki kitapların dış yapısal ve iç yapısal olarak incelenmesi". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 12-27.

Demirel, Ş. (2010). "Çocuk, Çocuğun Gelişim Özellikleri, İhtiyaçları ve İlgi Alanları". Ş. Demirel (ed.). *Edebi Metinlerle Çocuk Edebiyatı.* Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Demirel, Ş. (2010). *Edebi Metinlerle Çocuk Edebiyatı*. Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Demirel, K. (2006). *Açıklamalı İnsani Terimler Sözlüğü.* Epsilon Yayınları: İstanbul.

Demirtaş, T. (2012). Değerler Eğitiminde Edebi Ürünlerden Yararlanma: Nasreddin Hoca Fıkraları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Sakarya.

Demirutku, K. (2017). *Değerlerin Edinilmesinde Ailenin Rolü*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Ankara.

Dereli, K. (2017). Rıfat Ilgaz'ın Çocuk Romanlarındaki Mizah Unsurlarının Çocuk edebiyatı Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adıyaman.

Dilmaç, B. ve Ulusoy, K. (2016). *Değerler Eğitimi*. Pegem Akademi, Ankara.

Doğan, A. (2001). "Aka Gündüz'ün çocuklara yönelik eserleri ve çocuk edebiyatındaki yeri". *Türkbilig*, 1 (2), 32-39.

Ekinci, H. (2018). *Okulda ve Ailede Değerler Eğitimi*. Kayıhan Yayınları: İstanbul.

Engin, G. (2014). Türkçe ve Beden Eğitimi Öğretim Programları İle Bütünleştirilmiş Değerler Eğitimi Programının Etkililiği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Fıchter, J. (2001). *Sosyoloji Nedir?*. Nilgün Çelebi (çev.). Atilla Kitabevi: Ankara.

Fırat, H. (2019). "Çizgi filmlerde çocuk gerçekliği: Niloya örneği". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8 (2), 1007-1033.

Fırat, H. (2020). Zehra Ünüvar'ın Çocuk Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Foulquıe, P. (1994). *Pedagoji Sözlüğü.* Cenap Karakaya (çev.). Sosyal Yayınlar: İstanbul.

Furtun, M. H. K. (2019). Miyase Sertbarut'un Çocuk Öykülerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Genç, S. Z. ve Beldağ, A. (2019). *Karakter ve Değer Eğitimi.* Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Gönen, M. ve Veziroğlu, M. (2013). "Çocuk Edebiyatının Genel Hedefleri". M. Gönen (ed.). *Çocuk Edebiyatı.* (s. 1-11). Eğiten Kitap: Ankara.

Göldağ, B. (2015). Orta Öğretim Kurumlarında Okul Kültürü Yoluyla Değerler Eğitimi (Malatya İli Örneği). Yayımlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Güleç, H. Ç. (2020). *Türkiye'de ve Dünya'da Çocuk Edebiyatının Gelişimi*. Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Gültekin, A. (2011). *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazıları*. Erdem Yayınları: İstanbul.

Gümüş, Ö. D. (2009). Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma (Türkiye-ABD). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Güneş, F. (2016). Değerler eğitiminde yaklaşım ve modeller. A. G. Saygın ve M. Saygın (yay. haz.). *Eğitimde Gelecek Arayışları: Dünden Bugüne Türkiye'de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*. (s. 1-20). Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Güngör, E. (1995). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. Ötüken Neşriyat: İstanbul.

Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar: Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlaki Gelişme*. Ötüken Yayınevi: İstanbul.

Gürel, Z. (2014). *Şangrak Türk Dünyası Çocuk Edebiyatına Giriş*. Avrasya Kütüphaneciler Birliği: Ankara.

Gürhan, E. (2017).İlkokullarda Uygulanan Değerler Eğitimi Uygulamalarının Yönetici ve Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Konya-Selçuklu Örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Gürel, Z., Temizyürek, F. Ve Şahbaz, N. K. (2007). *Çocuk Edebiyatı*. Öncü Kitap: Ankara.

Güzel, A. ve Torun, A. (2010). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Akçağ Yayınları: Ankara.

Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (2000). "Learning and teaching about values: a review of recent research". *Cambridge Journal of Eucation*, 30(2), 169-202.

Hazer, G. (2010). *Rıfat Ilgaz'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Milli Eğitim Bakanlığı: Ankara.

Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. Timaş Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2020). *Bacaksız Kamyon Sürücüsü*. Çınar Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2019). *Bacaksız Okulda*. Çınar Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2020). *Bacaksız Paralı Atlet*. Çınar Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2020). *Bacaksız Sigara Kaçakçısı*. Çınar Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2020). *Bacaksız Tatil Köyünde*. Çınar Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2017). *Boncuk Kedim*. Çınar Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2018). *Cankurtaran Yılmaz*. Çınar Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2019). *Halime Kaptan.* Çınar Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2017). *Hoca Nasrettin ve Çömezleri*. Çınar Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2008). *Kumdan Betona.* Çınar Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2018). *Küçükçekmece Okyanusu*. Çınar Yayınları: İstanbul.

Ilgaz, R. (2018). *Öksüz Civciv*. Çınar Yayınları: İstanbul.

İner, H. (2020). Nuran Turan'ın Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

İpek, G. K. (2019). Nur İçözü'nün Romanlarının Çocuk Edebiyatının Temel Ögeleri Bağlamında İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

İspirt, K. E. (2019). Michael Ende'nin Çeviri Çocuk Edebiyatı Kitaplarının Çocuk Edebiyatına Uygunluğu ve Çocuk Edebiyatının Temel Ögeleri Bakımından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

İşcan, C. D. (2007). İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karadoğan, U. C. (2019). "Çocuk ve çocukluk kavramının tarihsel süreçte değerlendirilmesi". *Çocuk ve Medeniyet*, 4 (7), 195-226.

Karagöz, B. (2017). "Türkçe öğretmeni adaylarının çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarının temel özelliklerini bilme yeterlikleri". *Turkish Studies*, 12 (14). 212-229. DOİ: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11642.

Karagöz, B. (2018). "Emin Özdemir'in çocuk kitaplarına değerler eğitimi bağlamında bir bakış: bir çözümleme çalışması". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 63-85. DOİ: https://doi.org/10.30794/pausbed.414620.

Karatay, K. (2011). "Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı". *Turkish Studies*, 6 (1), 9-1454. DOİ: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2191.

Karatay, H. (2011). "Çocuk Edebiyatı Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler". T. Şimşek (ed.). *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*. (s. 77-125). Grafiker Yayınları: Ankara.

Kardaş, S. (2020). Bitlis Halk Masallarının Çocuğa Uygunluğu ve Değerler Eğitimine Katkısı Üzerine Bir İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Kavaklı, T. (2019). Mavisel Yener'in Masal Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Kaya, İ. (2007). Çocuk kitapları resimlerinde estetik boyut. S. Sever (ed.). II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. (s. 421-424). Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.

Kaya, Ö. Ö. (2007). Rıfat Ilgaz'ın Eserlerinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kaya, S. (2019). Çocuk Duygusu ve Çocuk Dünyası Dergilerinde Yer Alan Hikaye ve Masalların Değerler Eğitimi Açısında İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Keskin, Y. (2016). "Değer sınıflaması üzerine aksiyonel bir deneme". *Turkish Studies,* 11 (3), 1485-1510. DOİ: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9467.

Kıbrıs, İ. (2006). *Çocuk Edebiyatı.* Tekağaç Eylül Yayınları: Ankara.

Kumbasar, E. (2011). Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). "Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı". *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.

MEB (2015). *Değerler eğitimi yönergesi.* Erişim: 5 Mayıs 2021, http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/39/749197/dosyalar/2015_02/09093609_degerleregitimi.pdf.

MEB (2017). Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine. *TTKB Basın Açıklaması, 18 Temmuz 2017.* Erişim: 8 Aralık 2020, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf.

MEB (2017). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıfları). Erişim: 2 Mayıs 2021, http://web.deu.edu.tr/ilyas/ftp/turkce2017.pdf.

MEB (2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıfları). Erişim: 8 Aralık 2020, http://web.deu.edu.tr/ilyas/ftp/turkce_2018.pdf.

MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıfları). Erişim: 8 Aralık 2020,

https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195716392253-02-T%C3%BCrk%C3%A7e%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%202019.pdf

Meydan, H. (2014). "Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 93-108.

Neslitürk, S. (2013). Anne Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Neydim, N. (2003). *Çocuk Edebiyatı*. Bu Yayınevi: İstanbul.

Oğuzkan, F. A. (2001). *Çocuk Edebiyatı*. Anı Yayıncılık: Ankara.

Orhan, P. (2020). TÜBİTAK Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatı Yönünden İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Orman, S. (2020). Değerler Eğitimi Bağlamında Bilsem Eğitim Programlarına İlişkin Öğrenci, Öğretmen ve Yönetici Görüşleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Özay, Ş. (2019). Çocuk Edebiyatı Açısından Ülker Köksal'ın Romanlarında Değerler Eğitimi. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Özdaş, F. (2013). Ortaokullarda Değerler Eğitimi ve İstenmeyen Öğrenci Davranışlarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Özdemir, S. (2019). Üniversite Değerler Eğitimi (SDÜ Örneği). Eğitim Yayınevi: Konya. Erişim: 28 Nisan 2021, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=fiTHDwAAQBAJ.

Özdemir, Y. (2019). Fehmi Gür'ün Seçilmiş Şiirlerinde Değerler Eğitimi ve Söz Varlığı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Özyer, K., Yalap, O. ve Sobacı, F. (2018). "Değerlerin bireylerarası sapma davranışları üzerindeki etkisi: akademisyenler üzerinde bir araştırma". *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (3), 169-192. DOİ: https://doi.org/10.11616/asbed.vi.470741.

Pırnaz, E. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine Ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Kök Değerlere Yönelik Görüşleri (Kahramanmaraş İli Örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Polat, M. (2017). *Toplumsal Yaşam Bilinci Olarak Değer: Konuya Değerler Sosyolojisi ve Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Yaklaşım*. Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Sallabaş, M. E. (2012). "Ömer Seyfettin hikayelerinin Türkçe öğretiminde değer aktarımı bakımından incelenmesi". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (18), 59-68.

Sapsağlam, Ö. (2015). Anasınıfına Devam Eden Çocuklara Uygulanan Sosyal Değerler Eğitimi Programının Sosyal Beceri Kazanımına Etkisinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Saydur, M. (1998). *Dünden Bugüne Rıfat Ilgaz: Biz de Yaşadık.* Çınar Yayınları: İstanbul.

Senek, S. (2018). Aytül Akal'ın Masallarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Sever, S. (2007). Çocuk edebiyatı öğretimi nasıl olmalıdır?. S. Sever (ed.). *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu.* (s. 41-56). Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Sever, S. (2003). *Çocuk ve Edebiyat*. Kök Yayıncılık: Ankara.

Seyyar, A. (2004). *Davranış Bilimleri Terimleri (Ansiklopedik Sözlüğü)*. Beta Yayınları: İstanbul.

Sezgin, N. S. (2007). Çocuk ve gençlik edebiyatında yayınevlerinden kaynaklanan sorunlar ve çözüm önerileri. S. Sever (ed.). *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu.* (s. 373-378). Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Sınar, A. (2006). "Türkiye'de çocuk edebiyatı çalışmaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4 (7), 175-225.

Şahin, T. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimi Öz-Yeterliliklerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şen, M. (2020). Temel Eğitimde Değerler Eğitimi Kapsamında Türk ve Yabancı Animasyon Filmlerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.

Şen, Ü. (2007). Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şimşek, Ş. (2015). "Kemalettin Tuğcu'nun romanlarında değerler eğitimi". *International Journal of Humanities and Education,* 1 (1), 79-104.

Şimşek T. (2011). *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*. Grafiker Yayınları: Ankara.

Şirin, M. R. (2015). "Kim çocuk edebiyatı yazarıdır? Hangi dil? Pedagojik mi, Estetik mi?". *Türk Dili Dergisi*, CIX (767-768), 149-164.

Şirin, M. R. (2016). "Edebiyat ve çocuk edebiyatı, edebiyatın amacı ve işlevi". *Türk Dili Dergisi*, CX(780), 12-31.

Şirin, M. R. (2019). *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış – Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir?-*. Uçan At Yayınları, İstanbul.

Taylı, A. (2014). "Sosyal sorumluluğun ilişkili olduğu yaşam değerleri". *Akademik Bakış Dergisi*, (42), 1-16.

TDK (2019). *Güncel Türkçe Sözlük.* Erişim: 08 Kasım 2020, https://sozluk.gov.tr/.

Temizyürek, F. (2003). "Türkçe öğretiminde çocuk edebiyatının önemi". *Türklük Bilimi Araştırmaları,* (13), 161-167.

Temizyürek, F., Şahbaz, N. K. ve Gürel, Z. (2016). *Çocuk Edebiyatı.* Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Topal, Y. (2019). "Değerler eğitimi ve on kök değer". *Mavi Atlas*, 7 (1), 245-254. DOİ: https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.543521.

Topkaya, Y. (2016). "Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin değer aktarım yaklaşımları hakkındaki görüşlerine ait nitel bir çalışma". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (KEFAD), 17 (1), 637-652.

Turan, R. ve Ulusoy, K. (2019). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Tursun, G. (2019). Serpil Ural'ın Çocuk Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bayburt.

Tüfekçi, D. C. (2014). *Çocuk Edebiyatı Kuramsal Yaklaşım.* Eğitim Yayınevi, Konya.

Uçan, H. (2006). "Edebiyat eğitimi, estetik bir hazzın edinimi, okumanın alışkanlığa dönüştürülmesi ve yazınsal kuramlar". *Milli Eğitim Dergisi*, 34 (169), 0-0.

Uğurlu, F. (1992). "Bir edebiyat bakışı". *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 10 (10), 189-212.

Ulusoy, K. (2010). "Değer eğitimi: davranışçı ve yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan tarih programlarında değer aktarımı". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), 32-51.

Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2016). *Değerler Eğitimi.* Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Utku, İ. E. (2020). Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Eserlerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü.* Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.

Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2016). *Çocuk Edebiyatı*. Akçağ Yayınları: Ankara.

Yaman, E. (2018). *Değerli Ailem: Huzur Ailede!*. Akçağ Yayınları: Ankara.

Yaman, E. (2014). *Değerler Eğitimi Eğitimde Yeni Ufuklar*. Akçağ Yayınları: Ankara.

Yazıcı, D . (2006). "Değerler eğitimine genel bir bakış" . *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (19) , 499-522 .

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Yıldız, D. Ç. (2011). "İbrahim Zeki Burdurlu'nun eserlerinde sevgi değeri". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 203-230.

Yılmaz, O. (2016). "Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler". T. Şimşek (ed.). *Okul Öncesinde Çocuk Edebiyatı ve Medya*. (s. 61-108). Grafiker Yayınları: Ankara.

Yılmaz, R. (2007). 100 Temel Eser'in değer öğretimi bağlamında çocuk edebiyatı açısından incelenmesi (İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı örneğinde eleştirel bir inceleme). S. Sever (ed.). *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu.* (s. 349-355). Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.

Yiğittir, S. (2012). "İlköğretim 5.sınıf öğrencilerinin değer yönelimlerinin Rokeach ve Schwartz değer sınıflandırmasına göre değerlendirilmesi". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (2012), 1-15.

Yiğittir, S. ve Kaymakcı, S. (2012). "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzu'nda yer alan etkinliklerin değer eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD),* 13 (2), 49-73.

Yorulmaz, B. (2017). *Ailede Değerler Eğitimi.* Erkam Yayınları: İstanbul.

Yüce, B. N (2020). Hamdi Ülker'in Eserlerinin Kök Değerler Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Yüksel, B. (2020). Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından Behiç Ak'ın Kitaplarında Görsel Tasarım, Değerler ve Metin İlişkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Zivtçi, F. (2007). Çocuk kitaplarında kahramanın yeri ve önemi. S. Sever (ed.). *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu.* (s. 245-247). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi